

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYOL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

18. ve 19. YÜZYIL
TAYLAND'IN PATANİ EYALETİNDE FIKIH ÇALIŞMALARI
ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FATÂNÎ ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mansod LAMBENSA

İSTANBUL, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYOL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

18. ve 19. YÜZYIL
TAYLAND'IN PATANİ EYALETİNDE FIKIH ÇALIŞMALARI
ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FATÂNÎ ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mansod LAMBENSA

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ERDOĞAN

İSTANBUL, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İSLAM HUKUKU Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Mansod LAMBENSA'nın 18. VE 19. YÜZYIL TAYLAND'IN PATANI EYALETİNDE FIKIH ÇALIŞMALARI ŞEYH DAVUD B.ABDULLAH EL-FATANİ ÖRNEĞİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 11.07.2012 tarih ve 2012/18-09 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. MEHMET ERDOĞAN
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. VECDİ AKYÜZ
3. Jüri Üyesi	Doç. Dr. GÜLGÜN UYAR

İmzası

Tez Savunma Tarihi 24...../.....07...../.....2012

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Mansod LAMBENSA
Anabilim Dalı	: İlahiyat
Programı	: İslam Hukuku
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet ERDOĞAN
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - Temmuz 2012
Anahtar Kelimeler	: Patani, mahallî müslümanlar, Şeyh Dâvûd el-Fetânî, fıkıh, <i>Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil</i>

ÖZET

18. ve 19. yüzyıl Tayland'ın Patani Eyaletinde Fıkıh Çalışmaları Şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fatânî Örneği

Geçmişte bir sultanlık olan Patani, müslümanların bugün yoğun olarak yaşadığı Tayland'ın güney bölgesinin doğu sahilinde yer alan bir şehirdir. Patani Sultanlığı'nın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Patani'nin 2.yy başlarında Langkasuka Devleti'nin kontrolü altında olduğu ve bir transit liman olduğu nakledilmektedir.

İslâmiyetin Patani'ye ne zaman girdiği de kesin olarak bilinmemekle beraber 1457'de Patani Kraliyet ailesinin müslüman olması sebebiyle devlet ricali ve halkı İslâmiyete adım adım girmeye başlamıştır. Fıkıh öğrenim ve öğretimi bu süreçte başladığı söylene bile mahallî müslümanlar arasında ilk dönemlerde yazı geleneği yaygın olmadığı için fıkıh, sözlü olarak öğretilmiştir.

18. ve 19. yüzyılları, Patani fıkhi faaliyetlerin yoğunlaştığı bir dönem olduğu nakledilmektedir. Bunun en önemli sebebi o dönemde Şeyh Dâvûd el-Fetânî gibi birçok âlimin yetişmesidir. Müslümanların eğitimi ve refahı için canını, malını seferber eden Şeyh Dâvûd el-Fetânî, aldığı bütün ilimleri mezcederek genç nesillere ve müslüman toplumlara aktarmaya çalışmıştır. Şeyh Dâvûd el-Fetânî birçok eser telif etmiştir. fakat bu eserlerin bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir.

Onun en önemli eserlerinden biri olan *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*, Malay Yarımadası'nda ilk fetva eseri olduğu söylenmekle birlikte mahallî müslümanların dini, sosyal ve kültürel hayatında karşılaştığı çeşitli problemlerin çözümünü ortaya koyan yegâne eser olmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Mansod LAMBENSA
Field	: Divinity
Programme	: Islamic law
Supervisor	: Professor Mehmet ERDOĞAN
Degree Awarded and Date	: Master - July 2012
Keywords	: Pattani, local Muslims, Sheikh Dawud al-Fatani, fiqh, <i>Furu'ul Masail ve Usulu'l Wasail</i>

ABSTRACT

Islamic Law Studies in Pattani Province of Thailand Between 18th and 19th Centuries: The Case Study of Islamic Studies during the Sheikh Dawud Ibn ABD Allah Al-FATANI

Pattani, a state administered by Sultanate system in the old days, was located on the east coast of Thailand and is now a province in the southern Thailand which Muslims live intensively nowadays. The Sultanate of Pattani is not known exactly when it was founded. However, Pattani was a transit port under the control of Langkasuka Kingdom in the early 2nd century.

There is no explicit evidence when Islam entered into Pattani. However, because Pattani Royal family converted into Islam in 1457, its subjects including the noble families started entering into Islam gradually. Therefore, it was found that fiqh was taught orally at this time.

Between 18th and 19th centuries fiqh activities are centralized in Pattani. Sheikh Dawud al-Fatani, a famous scholar, tried hard to teach younger generations and Muslim communities. He wrote a lot of religious books but very few of his works can last until today.

One of his most important works is *Furu'ul Masail ve Usulu'l Wasail*, which is said to be the first fatwa book in Malay Peninsula. Local Muslims who faced problems in their religious, social and cultural life use this book as a guide for problem solving.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	
I. PATANİ VE İSLÂMİYET	2
A. Fizikî Yapı	2
B. Sosyal Yapı.....	2
C. İktisadî Yapı	3
D. Tarihi Geçmişi	4
E. Patani’ye İslâmiyetin Girişi ve Yayılışı.....	8
F. Patani’de Fıkıh Eğitim Müesseseleri (<i>Pondok</i> Okulları).....	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	21
PATANİ’YE MENSUP BİR ÂLİM PROTOTİPİ OLARAK ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ	21
I. ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ’NİN HAYATI	21
A. Doğumu	21
B. Ailesi.....	22
C. Tahsili ve Hocaları.....	23
D. Çağdaşları	25
E. Amelî-İtikadî Mezhebi ve Tarikati	25
G. Talebeleri	26
H. Hakkında Söylenen Kerametler	26
İ. Vefâtı	27
II. ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ’NİN ESERLERİ	28
A. Şâfiî Fıkıhıyla İlgili Eserler	29
B. Kelâm ve Akaid ile ilgili Eserleri	37
C. Tasavvufla İlgili Eserleri	41
D. Siyer, Biyografi ve Tarih ile İlgili Eserleri.....	46
E. Diğer Eserleri.....	48
İKİNCİ BÖLÜM	50

ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'NİN <i>FÜRÛ'UL-MESÂİL VE USÛLÛ'L-VESÂİL</i> ADLI ESERİ	50
I. ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'YE KADAR MALAY YARIM ADASI'NDA FÜRÛ-İ FIKIH	50
II. ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'NİN <i>FÜRÛ'UL-MESÂ'İL VE USÛLÛ'L-VESÂ'IL</i> ADLI ESERİ.....	51
A. Eserin Telif Edildiği Dönemdeki Siyasi Durum.....	51
B. Eserin İçeriği ve Tasnifi	54
C. Eserin Patani'deki Şafîî Fıkıh Kaynakları Arasındaki Yeri	66
D. Eserin Bölgedeki Müslümanlar İçin İlmî Değeri	69
SONUÇ	71
BİBLİLOGRAFYA.....	74
EKLER.....	80
ŞEYH DÂVÛD EL-FETÂNÎ'NİN SOY AĞACI.....	80
KRONOLOJİK OLARAK ŞEYH DÂVÛD EL-FETÂNÎ'NİN ESERLERİ.....	82

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan yüce Allah (c.c)'a sonsuz hamd ve şükür, Fahr-i Kâinat Efendimiz (s.a.v)'e onun ehl-i beytine ve ashabına salât ve selam olsun.

Tebliğ ve irşad faaliyetleri Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi O'nun vefâtından sonra da ashâb, tabiîn ve tebe-i tabiîn döneminde de devam etmiştir. Bu güzide topluluğun tebliğ faaliyetleri sadece Arap Yarımadasıyla sınırlı kalmayıp Asya, Avrupa ve Afrika'ya kadar yayılmıştır. Gittikleri yerlerde insanları İslâm dinine davet ederken bu dinin amel boyutunu hiçbir zaman göz ardı etmemişlerdir. Pratikte nasıl yaşanması gerektiğini söz, hâl ve tavırlarıyla öğretmişlerdir. Böylece bu kudsi çağrı samimi gönüllerde makes bularak dünyanın dört bir tarafına hızla yayılmıştır.

Güneydoğu Asya'daki Patani Krallığı'nın İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte dinî kültürün öğrenilmesi bu bölgede de hızla yayılmıştır. Fıkıh öğrenim ve öğretimi bu süreçte başladığı söylene bile mahallî müslümanlar arasında ilk dönemlerde yazı geleneği yaygın olmadığı için fıkıh, sözlü olarak öğretilmiştir. Biz de bu çalışmamızda ilmi faaliyetlerin yoğunlaştığı en parlak dönem olan 18. ve 19. yüzyıldaki Patani'nin fikhî faaliyetleri ve bu bölgeye mensup bir âlim olan şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî üzerinde durmaya çalıştık.

“18. ve 19.yüzyıl Tayland'ın Patani Eyaletinde Fıkıh Çalışmaları -Şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî Örneği-” adlı tez çalışmamız girişten sonra iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Patani'nin tarihi geçmişi ve bölgeye İslâmiyet'in ne zaman girdiği, nasıl yayıldığı, tebliğ faaliyetlerinin kimler tarafından yürütüldüğü gibi konular üzerinde durmaya çalıştık. Bunun yanında bölgedeki fıkıh eğitim müesseselerinin (*pondok* okulları) nasıl ve ne zaman kurulduğunu ve bu müesseselerde ne tür faaliyetler yürütüldüğü gibi konuları inceleyip taspit etmeye çalıştık.

I.bölümde, Patani'ye mensup bir âlim prototipi olarak Şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî'nin hayatını ele aldık. çocukluğu, ailesi, tahsili, hocaları, çağdaşları, amelî-itikadî mezhebi ve telif ettiği eserler gibi konular üzerinde özlü bilgiler vermeye çalıştık.

II.bölümde ise Şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî'nin *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il* adlı eseri üzerinde durmaya çalıştık. Bu eser öncesindeki fikhî çalışmaları, eserin telif edildiği dönemdeki siyasi durumu, eserin hazırlanmasında kullanılan kaynaklar, takip edilen metod, eserin Patani'deki şafiî fıkıh kaynakları arasındaki yeri ve bölgedeki müslümanlar için ilmî değeri gibi konuları tespit ederek gayretimiz nisbetinde sunmaya çalıştık.

Büyük özveriyle hazırladığımız çalışmamızdan gerek ilahiyatçıların gerek diğer araştırmacıların azami derecede yararlanmalarını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum.

Bu araştırmamız sırasında türlü sıkıntılar ve zorluklarla karşılaşmadığımızı söylemek mümkün değildir. Kaynak toplama, çevirme ve yorumlamanın oldukça kaygan bir zeminde yürümek olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Fakat bu durumu tüm imkânımızın ve enerjimizin kullanılmasında ne engel olarak gördük ne de gerekçe yaptık. Yaptığımız bu çalışmanın geliştirilmesi her zaman mümkündür. Bu çalışmamız üzerinde yapılacak her türlü tenkide açık olduğumu bildirmeyi görev sayıyorum.

Öncelikle araştırmamız boyunca kıymetli zamanlarını bizlere ayıran, konunun tespit ve hazırlanmasında baştan sona tetkik edip bugünkü şekle gelmesinde desteklerini esirgemeyen tez danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mehmet ERDOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Sadece bu tezin hazırlanması sürecinde değil, sürekli yardımlarını ve desteklerini bizlerden esirgemeyen sevgili aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca bu tezi tamamlamam için sağladığı tüm bilgi, materyal ve fikirlerden dolayı Ar. Gör. M. Roflee WEAHAMA, Ar. Gör. Ömer DİNÇ'e, Ar. Gör. M. Ali KOCA'ya ve Ar. Gör. Hacer KONTBAY'a minnet borçluyum.

Çalışmanın her aşamasında tavsiye ve yardımlarını bizden esirgemeyen, teşvikleriyle beni gayretlendiren ve dostluklarını her zaman hissettiğim değerli kardeşlerim Abdurrahman KURT'a, Aykut KAYA'ya, Kürşat YILDIZ'a, Abdulkadir SYLKA'ya, Mehmet AVCI'ya, Fatih Sultan ÖZTELLİOĞLU'na ve emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim.

Mansod Lambensa

Üsküdar – İstanbul 2012

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin (oğlu)
bkz.	: Bakınız
bt.	: Binti (kızı)
c.	: Cilt
C.C	: Celle celeluhu
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editor
h.	: Hicrî
H.W.M.	: Hacı Wan Muhammad
Hz.	: Hazreti
JİMMA	: Jorunal İnstitute of Muslim Minority Affairs
JMBRAS	: Journal Malayan Branch of the Royal Asiatic Society
no.	: Numara
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahü aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkîk eden
ts.	: Basım terihi yok
tsh.	: Tashih eden
vb.	: Ve benzeri
vol.	: Volume

GİRİŞ

I.PATANI VE İSLÂMIYET

Geçmişte bir sultanlık olan Patani, bugünkü müslümanların yoğun olarak yaşadığı Tayland'ın güney bölgesinin doğu sahilinde bir şehirdir. Yabancı kaynaklara bakıldığı zaman Patani kelimesinin farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir. Örneğin, Çinliler *Tani* ve *Potania*; Arap ve İranlılar *Fetânî*; Avrupalılar *Patany*; Malaylılar *Patani* ve Taylılar da *Pattani* olarak kullanılmaktadır.¹ Bunun yanında Patani kelimesi, anomim hikayelerden verilen bilgiye göre, *Patani*, *thani*, *tani*, *fetane*, *che tani*, *tok tani* ve *fetânet* gibi kelimelerden türetilmiştir.²

¹ Hatta, Krongchai, *Pravatsart Patani Samai Anacak Boran tung kan Pokklung Ced Hua Muang*, (Pattani's History during the ancient kingdom to 7 administrative states period), Prince of Songkhla University, Patani 2007, s. 5.; Çebi, Emrin, *Patani: krallıktan azınlığa*, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul 2006, s. 13.

² Andaya, Barbara Watson, Andaya Leonard Y., *A History of Malaysia*, Macmillan Education Ltd, Hong Kong 1986, s. 334.; Mohammad, Syeikh Faqih Ali, *Tarikh Patani*, İslamic culture of Patani Foundation, Pattani 2011, s. 38.; Prachonpachanuk, Prakit, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslam*, (The Improvement and Promotion of The Pondok To Private İslam School), basılmamış yüksek lisans tezi, Chulalongkorn University Department of Government Graduat School, Bangkok 1973, s. 12-13.; Syukri, İbrahim, "Pravatsart Racha-anacak Melayu Patani", (History Malay Kingdom Patani), Hasan Madmarn, Muhammad Saki Cheha (çev.), O. S. Printing House, Bangkok 2006, s. 14-15.; Wongthes, Sujit, *Rat Patani Nai Srivichai Kuvkeakua Rat Sukothai Nai Pravatsart*, (Pattani State in Srivijaya older than Sukhothai State in the history), Matichon, 3. Baskı, Bangkok 2004, s. 319-320.

³ http://travellinginindonesia.com/wp-content/uploads/2011/10/map.21_BEACHES_RS.gif

A. Fizikî Yapı

Patani, Malayların yoğun olarak yaşadığı Tayland'ın güney bölgesinin doğu sahilinde bulunan dört önemli sınır şehirden biridir. Bunlar Patani, Narathiwat, Yala ve Satun şehirleridir. Patani, güneyde Malezya'nın Kelantan ve Kedah eyaletleriyle komşudur. Doğusunda Çin Denizi, batısında Hint Okyanusu bulunmaktadır. Kuzey sınırları Patani'nin Tayland'a ilhakından önce Songkhla'dan başlamaktaydı. Şimdi çok daha güneye çekilmiştir.⁴ Patani'nin yüzölçümü ise 1,940.356 km²'dir.⁵

Nüfusun çoğunluğunu Malay ırkına mensup Müslümanlar oluşturmakta olup Malezya ve Endonezya'daki Müslümanlarla aynı ırka mensuplardır. Kültür bakımından Patani, Malay kültürüyle örtüşmektedir.⁶ Mahallî halkının çoğu *kecek nayu* olarak bilinen Malay dilinin Patani lehçesini konuşmaktadır. Öteden beri Arap alfabesiyle yazılan bu dil günümüzde Latin harfleriyle de yazılmaktadır.

B. Sosyal Yapı

“Pre-modern” Langkasuka toplumu Hinduizm, Budizm ve İslâm gibi kültürlerle karşılaşınca daha karmaşık bir topluma dönüşmüştür. Patani'ye İslâmiyetin girmesiyle birlikte bölgedeki mevcut yerleşik Hindu-Budist kültürü yerini tipik Malay kültürüne bırakmıştır.⁷

Diğer Malay toplumlarında olduğu gibi Patani toplumu da yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki temel sosyal sınıftan oluşuyordu. Yöneten sınıfın en zirvesinde, devleti yöneten sultan bulunurdu. Yönetici sınıfa sahip kimseler, sultan ailesine mensup olanlardan olduğu gibi aile dışından herhangi bir kimse de olabiliyordu. *Tunku* başta olmak üzere *Taun*, *Nik* ve *Wan* gibi ünvanlar aristokrat sınıfın sultan ailesi mensubiyetini ifade eden adlar bugün dahi *Nusantara* (Malay dünyası)'da kullanılmaktadır. Aileden bir kadının aile dışından bir erkekle evliliği sonucu doğan çocuk artık sultanın ailesinden sayılmayıp, bu tür evlilikler toplumca hoş karşılanmamıştır. Sultan ünvanları ancak aileye mensup erkek çocukları tarafından kullanılabilir.⁸

⁴ Madmarn, Hasan, *The Pondok & Madrasah in Patani*, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi 1999, s. 11.; Jitmoud, Sawvane, Klum Chat Phan, *Chao Thai Muslim*, Kong Thun Singaru Chira Amphorn, Bangkok 1988, s. 73.; Cömert, Y. Ziya, *Patani dosyası*, Akabe yayınları, İstanbul 1986, s. 33.

⁵ <http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad76/jungwad76.htm> (30.10.11)

⁶ Kaewdang, Rung, *Thasana Khati Kong Tokkru To-karn Prabprung Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana İslam*, (The Attitudes of To-Kru in Improving Pondok to be Islam Private Schools), basılmamış yüksek lisans tezi, National Institute of Development Administration Graduate School, Bangkok 1968, s. 25.

⁷ Kösebalaban, Hasan T., *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, İlke Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 84.

⁸ Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, s. 84-85.

Yönetici sınıfın sultan ailesinden gelmeyen mensuplarının da kendilerine özgü unvanları vardı: Otoritelerini sembolize eden “*Dato Seri, Dato, To*” gibi ünvanlar, sultan tarafından takdim edilmiştir.⁹

Toplumda sağlam bir dini otorite hiyerarşisi var olmakla birlikte Sultanın dini danışmanı olan müftü, bu hiyerarşik yapının en üstünde yer alıyordu. Müftünün verdiği fetvalar sultanın kararlarını bozabiliyordu. Müftünün görevlendirdiği kâdı kendi bölgesinde en yüksek merci konumundaydı. Camilerde görev yapan imam, hatip ve müezzin toplumda saygın şahsiyetlerdi. En saygın imam, devlet camiinin imamıydı. Bunun yanı sıra Patani, 19.yy’da ve 20.yy’ın başında geleneksel *pondok* okulları, bütün Malay Yarımadası’nın en önemli İslâmî eğitim merkeziydi. *Pondok* okullarının yetiştirdiği *tok guru* (geleneksel âlimler) ve *Ustaz* (gelenek dışı âlimler) Patani toplumunun en nüfuzlu liderleriydi.¹⁰

Âlimler sadece dinî işlerde değil, devlet işlerinde de hükümdarlara tavsiyelerde bulunmuşlardır ki bu âlimler ya yerliydi ya da diğer İslâm ülkelerinden gelip de Malay dilini öğrenen ve bu dilde dinî risaleler yazabilecek derecede uzmanlaşan yabancılardı. Hattâ bazı Malay uleması Mekke’deki Mescid-i Haram’da ders verme başarısını göstermiştir. Ayrıca bazı âlimler de tarikatlarını tanıtip teşkilatlandırmış ve hatta bu tarikatların önderlerinin Malay dünyasının dört bir yanında müritleri de vardır.¹¹

Yüzyılın başında Siyam (Tayland)’ın Müslüman Patani sultanlığını işgal etmesiyle bu geleneksel toplum örgüsü tamamen olmasa da önemli ölçüde bozulmuştur. Patani Malay toplumu geleneksel yapısını korusa da çok önemli sosyal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Patani sultanlığının geleneksel liderleri uzaklaştırılarak bunların yerine Tay bürokratlar getirilmiştir. Bugün bölgede görev yapan bürokratların çok azını Malaylar teşkil etmektedir. Müslümanlara göre Tayland hükümeti yalnızca Tay Budistler’in çıkarlarını temsil eden bir idare sistemi getirmiştir. Sonuçta Müslümanlar Tay siyasi sisteminden giderek uzaklaşmışlardır.¹²

C. İktisadî Yapı

Yağışlı bir iklime sahip olan Patani, geniş ormanlık alanlar ve dağlarla kaplıdır. Doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Doğuda Güney Çin Denizi ve batıda Andaman

⁹ Kösebalaban, *Güneydoğu Asya’da İslâm ve siyaset*, s. 85.

¹⁰ Kösebalaban, *Güneydoğu Asya’da İslâm ve Siyaset*, s. 85.

¹¹ Osman, Mohd. Taib (ed.), *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, Ali Çaksu (çev.), Yıldız Matbaacılık, İstanbul 2000, s. XXXV.

¹² Kösebalaban, *Güneydoğu Asya’da İslâm ve Siyaset*, s. 85-86.

Denizi'ne olan sahillere boyunca zengin ovalar, vadiler ve balıkçılık alanlarıyla Tayland'ın en verimli topraklarına sahiptir.¹³

Patani topraklarının üçte biri, kestere üretiminde kullanılan tik ağaçlarıyla kaplıdır. Tayland'ın önemli ihracat ürünlerinden olan kalay, kurşun, kauçuk ve kereste en çok bu bölgede üretilmektedir. Altın başta olmak üzere gümüş, demir, bakır, antimon, tungsten ve manganez gibi madenler bölgenin önemli yer altı kaynaklarıdır. Yine birçok bitki türünün yetiştiği bölgede Hindistan cevizi ve bambu en yaygın ağaç türleridir. Pirinç, tahıllar arasında en fazla üretimi yapılan tarım ürünüdür. Bunun yanında Patani'nin kıta sahanlığında 2000 km²lik bir alanı kaplayan 180 bin m²lük doğal gaz ve petrol yatakları da mevcuttur.¹⁴

Patani bölgesindeki yaşayan Müslümanların çoğu sahil boyunca köylerde yaşamakta, balıkçılık ve ziraatla uğraşmakta; halkın çoğu kendi işlerinde çalışmaktadır. Çoğu çiftçi olup kendi tarla ve bahçelerinde kauçuk ve hindistan cevizinin yanı sıra rambutan ve duryan gibi tropik meyveler yetiştirmektedirler. Halkın geriye kalanı da çeltik tarımıyla geçimlerini sağlamaktadır.¹⁵

D. Tarihi Geçmişi

Patani Krallığı'nın kurulması hakkında kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte Patani, ikinci yüzyılın başında antik bir Malay krallığı olan Langkasuka'nın hakimiyetinde olduğu rivayet edilmiştir. Birinci yüzyılda kurulan Langkasuka, Güney Vietnam sahillерinden Malay Yarımadası'nda Siyam Körfezi yakınlarında yer almaktaydı.¹⁶ Ayrıca Raca Langkasuka hikâyesine göre, Nakhon Si Thammarat ve Songkhla limanları gibi Patani de Langkasuka Devleti'nin bir liman şehriydi. Yalnız Langkasuka kralı, başta Çin olmak üzere Kamboçya, Bukis, Cava, Bali gibi doğu sahil ülkelerinin ticarî sorumluluğunu Patani krallığına verdiği için Patani, diğer liman şehirlerden daha üstün konumdaydı.¹⁷

Patani limanına gelen tacirler genellikle İran, Yemen ve güney körfez ülkelerinin Arapları olmakla beraber Çin ve Hindistanlı tacirler de buraya gelmişlerdir. Çin ve Hintli tüccarlar aynı zamanda yetenekli sihirbaz olup hastalık ve tedavi hakkında bilgiye sahip

¹³ Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve Siyaset*, s. 81-82.

¹⁴ Cömert, *Patani dosyası*, s. 34-35.

¹⁵ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 16.; Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, s. 82.; Kaewdang, *Thasana Khati Khong Tok kru Tokarn Prabprong Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana İslam*, s. 26.

¹⁶ Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, s. 72.

¹⁷ Mohammad, *Tarikh Patani*, s. 33.

oldukları için mahallî halk onlara saygı göstermişlerdir. Kısa bir zaman sonra mahallî halk Budizm inancını kabul etmişlerdir.¹⁸

Langkasuka Devleti zayıfladığında Patani, Srivichai Devleti'nin hâkimiyeti altına geçmiştir. Srivichai krallığı, denize yakın ve ziraatı verimli olan bir bölgede yeni bir saray yapmayı planlamıştır. Tok Tani adında bir köyün muhtarı, Srivichai krallığına ziraat için bu köyün topraklarının çok verimli olduğu tavsiyesinde bulununca, Kral da Tok Tani köyünde bir saray inşa edilmesini emretmiştir. Mahallî halk burayı Tok Tani yerine Pok Tani olarak adlandırdığından, günümüzde o bölge de Patani olarak bilinmektedir.¹⁹

Patani, 13.yy'da Sukhotay Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Sukhotay Devleti'nin kralı Rama Kamheng'in, güneye doğru sınırlarını genişleterek Nakhon Sri Tammarat Devleti'ni işgal etmesi üzerine Malay Yarımadası'ndaki sultanlıklarla beraber Patani de bu devletin hâkimiyeti altına girmiştir.²⁰ Ancak Patani devleti haraç vermek şartıyla iç işlerinde serbest bırakılmıştır. Patani krallığı, Sukhotay Devleti'nin yıkılmasından sonra yerine geçen Ayutthaya Devleti'ne de haraç vermekle kalmamış, askerî yardımda da bulunmuştur.²¹

14.yy'da Patani, ticaret konusunda rekabet edilen bir yer olmaya başlamıştır. İşte bu ticarî faaliyetler neticesinde mahallî halk İslâmiyetle tanışmıştır.

1511 yılında Malaka'nın Portekizlilerin hâkimiyeti altına geçmesi, Patani'nin siyasî ve ticarî alanda gelişmesine imkan sağlamıştır. Bu tarihten sonra Hintli ve Malaylı Müslüman tüccarlar, Portekiz denetimindeki Malaka limanına gitmek yerine Açe, Cohor ve Patani limanlarına gelmeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca Malaka'da ticarî faaliyetlerde bulunan Çinli tüccarlar, Portekizlilerin baskısıyla Malaka'yı bırakıp Patani'ye gitmek zorunda kalmışlardır.²²

1564 yılında Ayutthaya ile Burma arasındaki savaşta pek çok Patani askeri öldürüldüğünden dolayı Patani nüfusu üçte bir oranında azalmıştır.²³ Patani güçlü olduğu dönemlerde Ayutthaya Devleti'ne karşı isyan hareketlerine girişmiştir. Patani, Kelantan ve

¹⁸ Mohammad, *Tarikh Patani*, s. 34, 36.

¹⁹ Mohammad, *Tarikh Patani*, s. 38.

²⁰ Ministry of Foreign Affairs, *İslâm in Thailand*, Thai Government, Bangkok 1976, s. 9.

²¹ Teeuw, Andries and David K. Wyatt, *Hikayet Pattani*, Martinus Nijhoff, The Hague 1970, s. 3.

²² Bougas, Wayne A., *The Kingdom of Pattani, Between Thai and Malay Mandalas*, Universiti Kebanhsaan Malaysia Institute of Malay World and Civilisation, Selangor 1994, s. 78.; Göksoy, "Tayland", *DİA*, İstanbul 2011, XXXX, 193.; Cömert, *Patani dosyası*, s. 35.

²³ Teeuw, *Hikayet Pattani*, s. 3.

Terengganu şehirleri birleşerek bir Malay-İslâm Devleti kurmayı planlamıştır. Fakat Patani, bu ayaklanmada başarılı olamamıştır.²⁴

1600 yılına doğru Hollandalılar ve İngilizler de bölgede görülmeye başlamıştır. 1602'de “*The Gold*” adında bir İngiliz gemisi ticaret amacıyla Patani’ye uğradığına göre,²⁵ bu dönemlerde Patani bir ticaret merkezi haline gelmiş olmalıdır. Çin’in doğusundan ve okyanustaki adalardan gelen mallar burada depolanmış, daha sonra buradan Avrupa’ya gönderilmiştir.²⁶

Ayutthaya Devleti’nin çöküşünden sonra Thonburi Devleti ortaya çıkmıştır. Thonburi Devleti’nin kurucusu Taksin kralı (1768-1782), Burma Devleti’ne karşı daha güçlü bir ordu hazırlamak amacıyla daha önce Ayutthaya Devleti’nin himayesinde bulunan devletleri desteklemeyi planlamıştı. Fakat Patani sultanı olan Sultan Muhammed, Taksin kralının düşüncesine karşı çıkararak Burmalılarla savaş yapmak istememişti. Bununla beraber Taksin kralı da devletinde iç savaşlarla karşı karşıya gelmiştir. Örneğin, Nakhon Si Thammarat, Songkhla ve Pattalung kralları, Taksin kralına karşı ihanet etmişlerdir. Taksin kralı da onlara savaş ilân etmiştir. Savaş sonucunda Nakhon Si Thammarat, Songkhla ve Pattalung kralları Patani’ye sürgün edilmiştir. 1776 yılında Burmalılar Siyamlılara tekrar savaş açmıştır. Siyamlılar, Patani sultanı olan Sultan Muhammed’den Burmalılara karşı savaşmak için bir ordu istemiştir. Fakat Sultan Muhammed bu isteği reddetmiştir. Siyam ordusu, Burmalıları yendikten sonra Patani’ye doğru bir ordu hazırlamıştır. Siyam ordusunun sayısı daha fazla olduğu için bu savaşı Patanililer kaybetmiştir. Ele geçirilen esirlerin çoğu Bangkok’a götürülmüştür.²⁷

Thonburi Devleti’nin zayıflamasından sonra Rattanakosin Devleti onun yerine geçmiştir. Rattanakosin Devleti’nin kurucusu ve Chakri hanedanının kurucusu olan Kral I.Rama (1782-1809), başkent Thonburi’den Bangkok’a taşınmıştır. Kral I.Rama, Patani kralına tekrar boyun eğmesini isteyen bir mektup göndermişti. Buna karşı Patani sultanı, gelen mektubu önemsemeyip savaş hazırlığı yapmaya başlamıştır. Tay ordusu Phaya Racbangsan komutasında bir donanma birliğini, Phaya Pattalung komutası ise bir kara birliğini yola

²⁴ Thompson, Virginia, M.B. Hooker, “Jawi Literature in Patani: The maintenance of a Tradition”, *JMBRAS*, Kuala Lumpur 1988, Vol. 61, No. 1, 29.

²⁵ Madmarn, Hasan, *Traditional Muslim Institutions in Southern Thailand: A critical Study of İslâm ic Education and Arabic İnfluence in The Pondok and Madrasah System of Pattani*, Doktor tezi, The University of Utah, Department of Languages and Literature, 1990, s. 4.

²⁶ Cömert, *Patani dosyası*, s. 35.

²⁷ Rahimmula, Peerayot, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, (The historical development of the Kingdom of Pattani since 1350-1909 and the arrival of Islam in this region), Prince of Songkla University, Pattani 2000, s. 6.

çıkartıp Patani sultanlığına savaş ilân etmişlerdir. Her iki Tay komutanı da Sultan Süleyman soyundan gelen ve kral I.Rama sarayında görev alan İranlı Müslümanlar idi.²⁸

Tay ordusu, Patanili Müslümanlara saldırmış, savaşın sonucunda Patani sultanı Sultan Muhammed savaş meydanında öldürülmüştür.²⁹ Phaya Bangsan, Patanili esirleri gemiye doldurarak Bangkok'a götürmüş ve Bangkok'un doğu kenarındaki Minburi ve Nongchog civarına yerleştirmiştir.³⁰

Ayrıca Kral I.Rama, Patani müslümanların gücünü azaltmak için onların savaşta kullandığı Sri Negara, Sri Patani ve Maha Leyla adlı üç topun ilk ikisini ele geçirerek Bangkok'a götürmüş; fakat Sri Negara adlı top Bangkok'a götürülürken gemiyle beraber denizde batmıştır. Sri Patani adlı top ise Tayland'ın savunma bakanlığının önüne yerleştirilmiştir.³¹

Bunun yanında Kral I.Rama, Patani sultanlığının rolünü azaltmak ve yarı bağımsız statüsünü ortadan kaldırmak amacıyla 1791 yılında "böl ve yönet" politikasını uygulamaya koyarak Patani'yi Patani, Yala, Yaring, Nong Chik, Sai Buri, Range ve Raman olmak üzere yedi küçük vilayete ayırmıştır.³² Bu bölgeler üçüncü ve dördüncü sınıf vilayetler olarak Siyamlı bir genel valinin kontrolüne verilmiş, vilayetlerin her biri için de Bangkok'tan doğrudan birer vali atanmıştır. Yapılan bu idari değişiklik Malay müslümanları arasında gerginliğe yol açmış, sonuçta bu yedi vilayet merkezi idareye karşı isyan etmişler. Ancak isyan, sonunda ordunun müdahalesiyle bastırılmış ve binlerce esir Bangkok'a götürülmüştür.³³

Kral III.Rama (1824-1851) döneminde, Patanili Müslümanlar 1831 ve 1838 yıllarında iki defa Tay hükümeti'ne karşı ayaklanmışlar. Bu ayaklanmalar, Sayburi sultanlığından başlayarak zamanla yedi şehrin hepsine yayılmıştır. Yalnız çok geçmeden Tay Devleti, bu ayaklanmaları bastırıp isyan edenleri yakalamıştır. Ele geçirilen esirlerin bir kısmı Nakron Sri Thammarat şehrine, bir kısmı da Bangkok'un çevresi Klong Seanseb başta olmak üzere Klong Yisibsong, Tha-it, Pakket gibi yerlere götürülmüştür. Luang Udsombat'ın bildirdiğine göre, sadece Sayburili erkek esirlerin sayısı 3545 kişiyi bulmuştur. Bugünkü Bangkok'un

²⁸ Jitmoud, *Chao Thai Muslim*, s. 108.

²⁹ Syukri, *Pravatsart Racha-anacak Melayu Patani*, s. 51.

³⁰ Na Pattalung, Suphatorn Sukhunthapirom, *Pravat Trakun Sultan Sulaiman*, (The history of Sultan Suleiman's family), Amarin Priting Grup, Bangkok ts., s. 54.

³¹ Cömert, *Patani dosyası*, 37.; Wongthes, *Rat Patani Nai Srivichai Kuvkeakua Rat Sukothai Nai Pravatsart*, Matichon, 3. Baskı, Bangkok 2004, s. 312.

³² Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, s. 74.

³³ Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, s. 74.

komşusu olan Phathom Thani şehrinin Tha-it bölgesinde, Malay dilini konuşan kişilere rastlanmaktadır.³⁴

Kral V.Rama (1868-1910) döneminde, İngiltere dostane münasebetleri devam ettirmek amacıyla 10 Mart 1909 tarihinde İngilizler ile Tayland arasında Bangkok Antlaşması (Anglo-Siamese Treaty) imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, Malay Yarımadası'nda bulunan Kedah başta olmak üzere Kelantan, Terangganu, Perlis gibi şehirler kesin olarak İngiliz yönetimine geçmiştir.³⁵ Thawach Ratnapichat bu konuda şunları nakletmektedir. “*Siyam (Tayland) Devleti'nin, Kelantan başta olmak üzere Terangganu, Kedah, Perlis ve bu şehirlerin yakınında bulunan bütün adalar üzerindeki haklarını İngiltere devletine devretmiştir*”.³⁶

Bu antlaşmadan sonra 1909 yılından itibaren Malay Müslüman şehirlerinden olan Sayburi, Perlis, Kelantan ve Trangganu'da yaşayan Müslüman nüfus, Tayland'ın hâkimiyetinden çıkıp Malezya hâkimiyetine girmiştir.

E. Patani'ye İslâmiyetin Girişi ve Yayılışı

İslâm'ın Patani'ye girişi ve yayılışı üzerine yapılan çalışmalar, Patani Krallığı üzerine yapılan araştırmalardan daha fazla dikkat çekmiştir. Çünkü *Nusantara* (Malay dünyası)'nın ortaya çıkışının İslâmiyet ile birlikte başladığı söylenmiştir. Bu bölgede yaşayan halk önceden Hind-budizmini benimserken, Patani Krallığı'nın İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte ya eski inançlarını ve örflerini imkan dâhilinde devam ettirerek İslâm'ı ılımlaştırmaya çalışmış ya da eski inançlarını terk edip İslâm'ın getirdiği inanç esaslarını kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Melayu bölgesi ve Tay bölgesine farklılık getiren unsurun İslâm dini olduğu söylenmiştir.³⁷

Patani'nin İslâmlaşması hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bazı kaynaklarda Patani'nin, Malaka'dan önce İslâm'a girmiş olduğu rivayet edilmiştir.³⁸ Anonim bir rivayete göre de, Siyam kralı olan Chev Sri Bangsa Müslüman olarak es-Sultan Ahmed Şah adını almış, İslâmiyet, bu zatın çalışmalarıyla bölgede yayılmıştır. Ayrıca es-Sultan Ahmed Şah'ın Malaka'yla iyi ilişkiler içinde olduğu ve bu bölgenin Malaka'dan önce İslâmiyete girdiği nakledilmiştir.³⁹

³⁴ Jitmoud, *Chao Thai Muslim*, s. 112-114.

³⁵ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 55.

³⁶ Prachum Pong Sawadarn, Phak Thi 3, *Phong Sawadarn Muang Pattani*, (Chronological order No. III.: History of Pattani), Ongkarn Kurusapha, Bangkok 1963, 2.; Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 11.

³⁷ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 13.; Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 2.

³⁸ Madmarn, *Traditional Muslim Institutions in Southern Thailand: A critical Study of İslâm ic Education and Arabic İnfluence in The Pondok and Madrasah System of Pattani*, s. 18.

³⁹ Cömert, *Patani dosyası*, s. 36.

Fatani Dahulu dan Sekarang adlı eserde verilen bilgiye göre, Patani'ye İslâmiyetin girişi 10.yy'da olduğu nakledilmektedir. Yine Kalantan (bugünkü Malezya'nın bir eyaleti)'da, eski yazılardan tespit edildiğine göre, 1150 yılında Patanili din adamları bu bölgede İslâmiyeti yaymak amacıyla bölgeye gelmişlerdir. Patani'de İslâmiyetin yayılmasında etkili olan unsurlardan biri de ticaret unsurudur. Arap tüccarlar bir yandan mahallî halkla ticaret yaparken bir yandan da halkı İslâm dinine davet ederlerdi. Bu çalışmalar sayesinde kısa bir süre sonra Patanililerin bir kısmı İslâm'ı kabul etmişlerdir.⁴⁰ Yerli araştırmacı Peerayot Rahimmula ise, bu konu hakkında farkı bir görüş ileri sürmektedir. Ona göre, Patani'ye İslâm'ın girişi için 10.yy erken bir tarihtir. Çünkü o günkü şartlara bakarsak Patani, henüz bağımsız bir devlet olmayıp Langkasuka Devleti'nin liman şehirlerden biri durumundadır. Ayrıca Langkasuka Devleti'nin başşehri *Kota Maligei* (bugünkü Patani'nin Yarang ilçesinde Patani'nin merkezinden 15. km. uzaklıktadır) idi.⁴¹

O dönemlerde bölgeye sefer etmiş bir İslâm ordusu söz konusu olmadığına göre akla gelebilecek ilk ihtimal müslüman tacirlerdir. Nitekim yerli tarihçi W.K. Che Man'nın görüşüne göre, Patani sultanlığı, Arap ve Çin kökenli müslüman tacirlerin bölgedeki ticarî faaliyetleri neticesinde İslâmiyetle tanışmıştır. 12.yy'ın sonlarına doğru Arap ve Hintli Müslüman tüccarlar Patani'nin ticaret merkezlerine yerleşmişlerdir. Onlar, yerli halkla evlenerek Müslüman toplumunun çekirdeğini oluşturmuşlardır.⁴² Ayrıca Peerayot, Patani'ye İslâmiyet'in girişi, Langkasuka Devletinin çöküşüne doğru yani 13.yy veya 14.yy'larda olduğu kanâatına varmıştır.⁴³

1457 yılında Patani kralı Phaya Tu Nakpa'nın ihtida etmesiyle birlikte İslâmiyet bölgede kalıcı şekilde yerleşmiştir.⁴⁴ Rivayete göre bu kral fena bir deri hastalığına yakalanmış, birçok tedavi görmesine rağmen iyileşememiştir. Vücudundaki deri çatlamasından dolayı gün geçtikçe acısı artan Kral Phaya Tu Nakpa, "*Bu durumdan kendisini kurtaranı, kızıyla evlendireceğini*" ilan etmelerini emretmiştir. Kampong Pasay'de ikamet eden Şeyh Said el-Basra bu haberi duyunca kralı tedavi etmek ister. Yalnız Şeyh Said, "kralı sağlığına kavuşturabilirse kralın İslâmiyeti kabul etmesini" şart koşmuştur. Bu tedavi sonunda kral hastalığından kurtulmuş fakat verdiği sözü tutmayarak İslâm'a girmemiştir. Fazla

⁴⁰ Bashah, Haji Abdulhalim, *Raja Campa & Dinasti Jembal Dalam Patani Besar (Patani, Kelantan Dan Terangganu)*, Pustaka Reka, Kelantan 1994, s. 49.

⁴¹ Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 13-14.

⁴² Che Man, W.K., "The Malay-Muslim of Southern Thailand", *Jimma*, London 1993, Vol. 6, No. 1, 98.; Kösebalaban, *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, s. 73.

⁴³ Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 13-14.

⁴⁴ Göksoy, "Tayland", *DİA*, XXXX, s. 192.; Teeuw, *Hikayet Pattani*, s. 148-151.

geçmeden tekrar hastalığa yakalan kral, Şeyh Said'i çağırarak tedavi etmesini ister. Şeyh Said de aynı şartı koşarak onu tedavi eder. Fakat kral iyileşince yine İslâm'a girmez. Böylece aynı olay üç defa tekrarlandıktan sonra kral Phaya Tu Nakpa, Şeyh Said'in huzurunda kelime-i şehadet getirerek İslâmı kabul eder. Kral Phaya Tu Nakpa Müslüman olduktan sonra *Sultan İsmail Şah Zillulah fi'l-Âlem* (Allah'ın yer yüzündeki gölgesi) olarak adını değiştirmiştir. Kralın müslüman olmasıyla devlet ricali ve halkı da İslâmiyete adım adım girmeye başlamıştır.⁴⁵ Peerayot Rahimmula'nın kanâatine göre, “*Şeyh Said bir arap tüccarı olmakla kalmayıp aynı zamanda o bir din adamıdır. Bilindiği üzere o dönemlerde Malay Yarımadası'na arap tüccarlar ticaret yapmak için gelmişlerdir. İşte o tüccarlar aynı zamanda din adamlarıdır. Çünkü Şeyh kelimesi hem tüccar hem de din adamı için kullanılmıştır. Şeyh Said de Pasay'dan gelen din adamlarından biridir*”.⁴⁶

Sultan İsmail Şah Zillulah fi'l-Âlem'in vefâtından sonra onun yerine büyük oğlu Sultan Muzaffer Şah tahta geçmiştir. Sultan Muzaffer Şah ve küçük kardeşi Sultan Manzur Şah dinî dersleri öğrenmek üzere Pasaylı Şeyh Seyfüddin el-Abbasid'i sarayına çağırmıştır. Şeyh Seyfüddin bu fırsatı değerlendirerek sultana, Müslüman toplumunda ibadet ve dini öğretmek için bir camiye ihtiyaç olduğunu söylemiş, Bunun üzerine Sultan hemen vezirlere bir cami yapılmasını emretmiştir. Camide dinî öğretme vazifesi de Şeyh Seyfüddin Abbasid'e bırakılmış ve ona “Datuk Sri Raca Fâkih” unvanı verilmiştir. Sultanın desteğiyle Patani, Malay Yarımadası'nın İslâm merkezi haline gelmiştir.⁴⁷

Din adamları özellikle Abbasî soyundan gelenler 1400 yılından itibaren Malay Yarımadası'na girmeye başladığı iddia edilse de⁴⁸ âlimler Patani'ye ayrı zamanlarda gelmişlerdir. Söz gelimi, Şeyh Said, Patani kralı Phaya Tu Nakpa veya diğer adıyla Sultan İsmail Şah Zillulah fi'l-Âlem'in döneminde, Şeyh Gombak ve öğrencisi Abdumubin ise kraliçe Biru döneminde, Şeyh Seyfüddin de Sultan Muzaffer Şah (16.yy'ın ortalarında) döneminde geldiği söylenmiştir.⁴⁹

İbrâhim Syukri'nin, Patani'de İslâmiyet'in yayılması hususundaki kanâatine göre, Sumatra Adası'ndaki Pasay dışındaki şehirlerin çoğunluğu Hinduizm'e mensuptu. Dolayısıyla Müslüman Pasay Krallığı, sık sık Hindu komşuları tarafından saldırıya uğruyordu. Hinduların

⁴⁵ Teeuw, *Hikayet Pattani*, s. 154-155.

⁴⁶ Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 17.

⁴⁷ Teeuw, *Hikayet Pattani*, s. 154-155.

⁴⁸ Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 18.

⁴⁹ Rahimmula, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, s. 18.; Teeuw, *Hikayet Pattani*, s. 73.

baskısından dolayı Pasaylı Müslümanlar başka ülkelere göç etmek zorunda kalmış, bunlardan bazıları Patani'ye gelmişlerdir. Böylece Pasaylı Müslümanlar, burada Kampong Pasay adında bir köy kurmuşlardır. Bugünkü Kampong Pasay adlı köy, hâlâ Patani şehrinde bulunmaktadır. Bunun yanında Patani'ye sığınan Pasaylı Müslümanlar, dinî bilgiye sahip oldukları için mahallî halka tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İslâmiyet, halk arasında yayıldıktan sonra devlet erkanına geçmiştir.⁵⁰

Patani ve Malay Yarımadası'ndaki Müslümanların konuştukları Malay dili -Cava'dan başka- bütün adalarda resmî dil olarak kabul edilmiş ve bu durum ise irşad faaliyetlerinin yürütülmesini kolaylaştıran bir vasıta olmuştur.⁵¹

İslâm'da ticaret sahiplerinden başka mesleğine göre mübeşşirlik edenler de pekçok görülmüştür ki bu gibi din âlimleri, vâizler, fakihler ve hacılardan meydana gelmiştir. Buna benzer mübeşşirler son zamanlarda gerek irşad işlerinde gerekse dindaş ve vatandaşları arasında daha azimle ve daha mazbut dinî hayat hisleri uyandırmakta ve aynı zamanda Mecusiliğin eski inanç ve geleneklerinden her ne arta kaldı ise onu söküp atmakla bilhassa yararlılık göstermişlerdir.⁵²

Patani'de yerleşmiş bulunan çeşitli müslüman grupları tebliğ ve irşad çalışmalarında başarı sağlamak için kuvvetli sosyal ve siyasî esaslar koymuşlardır. Bunlar o bölgeye fatih sıfatı ile gitmemişler ve kalıcı bir ihtida vasıtası olmak üzere kullanmamışlardı. Yerli halkı ezmek ve baskı altında bulundurmak gibi galip bir milletin sahip olabileceği imtiyazları kendilerine mal etmek de istememişlerdir. Bir ticaret adamı şeklinde oraya giderek sahip oldukları üstün zekâ ve medeniyetlerini, şanlarını yüceltmek veya servet yapmaktan ziyade, dinlerinin yayılması uğrunda kullanmışlardı.⁵³

Patani bölgesinin 1534-1540 yılları arasında Mendez Pinto tarafından ziyaret edildiği sırada Patani'nin tamamen müslüman olduğu kaydedilmiştir.⁵⁴

17.yy'ın ortalarında birçok âlim farklı bölgelerden Patani'de bulunmuştur. Örneğin, Kudüs'ten Seyyid Abdullah, Cava'dan hacı Abdurrahman, kedah'tan Fakih Abdulmanân,

⁵⁰ Syukri, *Pravatsart Racha-anacak Melayu Patani*, s. 16.

⁵¹ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 571.

⁵² Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 568.

⁵³ Arnold, Sir Thomas Walker, *İntişar-ı İslam Tarihi*, Çev. Hasan Gündüzler, Akçağ yayınları, Ankara 1971, s. 515.

⁵⁴ Cömert, *Patani dosyası*, s. 36.

Pasai'den Şeyh Abdulkadir gibi kimseler buna örnek olarak gösterilebilir. Onlar Allah'ın hükümlerini mahallî insanlara öğretmişlerdir.⁵⁵

Birçok âlim Patani bölgesine geldiği halde Patani müslümanlar hâlâ dinî ve ideolojik görüşlerini muhafaza edebilmişlerdir. Çünkü, *pondok* denilen dinî okullar, Patani bölgesinde sağlam ve köklü bir geleneği sahiptir.⁵⁶

F. Patani'de Fıkıh Eğitim Müesseseleri (*Pondok* Okulları)

İslâm öncesi dönemlerde Malaylar arasında eğitim önce aile tarafından verilen eğitim, ardından da topluluktaki yaşlı kimseler tarafından örf, âdet ve görgü kurallarını kapsayan eğitime dayanmıştır. Çocuklar büyüdükçe kendilerinden beklenilene uygun bir biçimde davranmayı öğrenmişlerdir. Bu hayat boyunca tecrübe edilen bir sosyalleşme süreciydi.⁵⁷

Bölgede İslâmiyetin yayılmasından sonra dinî kültürün öğrenilmesinde önemli merkezlerden biri de şeyh ve âlimlerin evleriydi. Patani'nin çeşitli yörelerinde Arapça'da ve dinî ilimlerde kendilerini belli bir seviyeye getirenler hacetmek veya başka bir vesileyle Hicaz şehirlerine gitmişlerdir. Bazıları orada bir süre kalıp dinî ilimlerde daha da derinleşmişlerdir. Bazıları da devamlı surette Mekke'de ikamet etmişlerdir. İşte bunlar memleketlerindeki dindaşları ile daima haberleşmişlerdir. Bu hacılar ülkelerine döndüklerinde de mürşit sıfatını kazanarak ihtida çalışmaları yapmışlardır.⁵⁸ Onlar, ilim ehli olarak itibar görmüşler, namazlarda imamlık yapmaları dolayısıyla insanların ileri gelenlerinden sayılmışlardır. Kurdukları halkalarda çocuklara ve daha ileri yaşta olanlara çeşitli seviyede dersler vermişlerdir. Böylece toplumda herkes tarafından sözü dinlenen kimseler haline gelmişlerdir.⁵⁹

Patani halkının İslâmiyetle tanışmasıyla birlikte çocuklara yönelik Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğrenim merkezleri *surau* veya *balaisah* olarak adlandırılmaya başlamıştır.⁶⁰ Bu mekânlar Kur'an okumayı ve İslâm'ın temel ilkelerini öğrenen çocuklar için bir ilkokul vazifesi görmeye birlikte müslüman cemaate İslâm'ın çeşitli yönlerinin öğretildiği bir ilim yuvası olmuştur.

⁵⁵ Azra, Azyumardi, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia : networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, Asian studies association of Australia Southeast Asia Publications series, Honolulu 2004, s. 122.

⁵⁶ Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 123.

⁵⁷ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 237.

⁵⁸ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 568.

⁵⁹ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 569.; ayrıca bkz. Arslan, Ahmet Turan, "Malezya'da Din Eğitimi ve Arapça Öğretimi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 1997, sayı: 13-15, s. 36.

⁶⁰ Madman, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 56.

Küçük câmi veya mescit anlamına gelen *surau*, bir dinî merasim merkezidir. Cuma namazından başka bütün ibadetler yapılır; her kesimden ve her yaştan insan Kur'ân okumayı ve zarurî dinî bilgileri öğrenir. Ayrıca buralarda daha üst seviyede öğretimin yapıldığı ders halkaları oluşturulur.⁶¹

Halk içerisinde isteyen herkesin gelebildiği *suraular*, bilgi ve mesajların insanlara en kolay yoldan ulaşabildiği yerlerdir. *Suraularda* işlenen bir konu, kısa sürede insanlar arasında yayılabilmektedir. Her ne kadar *suraular* ibadetlerin yerine getirildiği, dini törenlerin ve daha başka sosyo-kültürel etkinliklerin yapıldığı yerler olarak bilinse de, *suraular* veya camilerin asıl fonksiyonu asr-ı saadetten bu yana daima eğitim ağırlıklı olmuştur.⁶²

Tayland'ın zorunlu eğitimi tamamlayan ve *surau*'da temel din bilgilerini öğrenmelerine katılan Patani müslüman çocukların, onbir ya da on iki yaşına ulaştığı zaman devlet okulu (Budist okulu)'nun yerine *pondok* okuluna gönderilmişlerdir.⁶³ Çünkü *pondok* okulundan mezun olanlar, bir âlim olarak sayılmış, aynı zamanda hocalarının tarikatının da müritleri olmuş ve onların görüş ve uygulamalarını halk arasında yaymıştır.⁶⁴ Yine mahallî müslümanlara göre, burada başarı ile eğitimi tamamlayanların sadece kendilerine değil ana-babalarına da saygı ve hürmet ile yaklaşmıştır. Daha fazla öğrenip ilimde derinleşmek isteyen çocuklar, orta doğu ülkelere gittiği zaman mahallî insanlar arasında büyük bir şöhret kazanmışlardır.⁶⁵ Yalnız ebeveynler, bizzat çocuklarını bu müesseselerden eğitimi tamamladıktan sonra ya kendi toplumunun lideri ya da en azından ailelerine karşı sorumluluk almayı bilen bir müslüman olacağını ümit etmişlerdir.

Malay Yarımadası'ndaki müslümanlar geleneksel okullar için farklı adlar kullanmaktadır. Örneğin, Endonezya'da *langgar*, *medrese*, *pondok pesantren* ve *pondok* olarak adlandırılırken Malezya ve Tayland'ın güney sınır illeri olan Patani, Yala, Naratiwat, Satun ve Songkhla'da daha çok *pondok* ve *medrese* ismi kullanılmaktadır.⁶⁶

Pondok kelimesinin, hangi kelimedenden türetildiğini veya hangi anlamı kullandığını incelediğimiz zaman karşımıza şöyle bir sonuç çıkıyor. *Pondok*, Arapça 'funduk'

⁶¹ Arslan, "Malezya'da Din Eğitimi ve Arapça Öğretimi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 36.

⁶² Yılmaz, Hüseyin, *Camilerin eğitim fonksiyonu*, Dem yayınları, İstanbul 2005, s. 43.

⁶³ Ahmat, Sharom, Siddique, Sharon (ed.), *Muslim society, Higher Education and Development in Southeast Asia*, Kim Hup Lee Printing Co. Pte. Ltd., Singapore 1987, s. 117-118.; Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 58.

⁶⁴ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. XXXVIX.

⁶⁵ Kaewdang, *Thasana Khati Khong Tok kru Tokarn Prabprong Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana İslam*, s. 21.

⁶⁶ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 55.; Kaewdang, *Thasana Khati Khong Tok kru Tokarn Prabprong Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana İslam*, s. 28.

kelimesinden gelip ‘hotel’ anlamında kullanılmaktadır.⁶⁷ Yalnız ‘funduk’, eski Yunanca kökenli bir kelime olup ‘tüm alıcı’ anlamına gelen ‘Pandokos’ ve ‘han, konak, otel’ anlamına gelen ‘Pandokein’ kelimelerden alınmıştır.⁶⁸

Tayland’ın güney eyaletlerindeki müslümanların, diğer Taylandlılardan farklı bir aksanı vardır. Onlar konuştukları zaman son heceyi telaffuz etmeye alışık değildirler. Bunun için ‘funduk’ kelimesi ‘funu’ olarak söylemiş ve gitgide ‘pondok’ olarak değiştirilmiştir.⁶⁹

Malay dilinde *pondok* kelimesi ise, daha çok ‘kulübe, kümes, baraka ya da kır evi’ anlamını ifade edip öğrencilerin eğitim görürken genellikle bir veya iki kişinin yaşadığı küçük bir kulübeyi belirli bir bağlamda ifade etmek için kullanılmaktadır.⁷⁰

Uzak bölgedeki *pondok* okullarına gitmek zorunda kalan öğrenciler, okuldan evlerine her gün gidip gelme imkânı bulamadıkları için *pondok* olarak bilinen ahşap, bambu, palmiye gibi malzemeleri kullanarak küçük bir barakada birkaç yıl için kalmışlardır. Böylece, *pondok* okulu, bağımsız yatılı okullardan biri olmuştur.⁷¹

Bununla birlikte *pondok dalaie* olarak bilinen iç konaklama yeri, karı kocalara ve kız öğrencilere özel bir alan olarak inşa edilmiştir. Erkek öğrencilerin kaldığı yer ise *pondok luar* (dış konaklama yeri), *pondok dalaie*’den ayrı bir alanda olup genellikle bir veya iki kişinin konaklaması içindir. Tay dili konuşan müslümanlar bunu *pondok nai* (iç konaklama yeri) ve *ponok nok* (dış konaklama yeri) olarak adlandırmışlardır.⁷²

Tok guru olarak bilinen geleneksel hoca, Patani müslüman toplumunun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Çünkü *tok guru*’nun, akika kurbanını kesmesi, nikah kıyması, boşanma davasına karar vermesi, cenaze yıkaması ve defnetmesi, cuma namazı kıldırması vb. İslâmî sorumlulukların yerine getirilmesinde önemli rolü vardır.⁷³ Yine *pondok* okullarında hem müdürlük hem de hocalık yapan *tok guru*, aynı zamanda meclis üyesi veya köy muhtarı olabilmiştir. *Tok guru*, irfan sahibi, erdemli, dindar ve takvâ sahibi bir şahsiyet olduğu,

⁶⁷ Roff, William R., *Studies on İslam and society in Southeast Asia*, Nus Press, Singapore 2009, s. 118.

⁶⁸ Andaya, Barbara Watson, Andaya Leonard Y., *A History Of Malaysia*, s. 335.; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 192.; Madmarn, “History of Islamic Studies in Thailand: Müslim Education Reform in Thailand - The Case of Traditional Muslim Institutions (Pondok) and Its Challenges”, s. 59.

⁶⁹ Narongraksakhet, İbrahim, <http://albasra1.multiply.com/journal/item/5> (22.02.2012)

⁷⁰ Roff, *Studies on Islam and society in Southeast Asia*, s. 118.

⁷¹ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 58.

⁷² Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 59.; Prachonpachanuk, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslam*, s. 10.

⁷³ Prachonpachanuk, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslam*, s. 83.

müslüman toplumuna mutluluk ve huzur getirdiği için mahallî müslümanlar ona saygı ve hürmet göstermişlerdir.⁷⁴

Bir *pondok* okulunda bir *tok guru* olmakla birlikte *tok guru* yardımcıları ise birden fazla kişi olabilir. *Ketua Mutâla'ah* olarak bilinen *tok guru* yardımcısı ise genellikle *tok guru*'nun yetiştirdiği öğrenci olup oradan mezun olduktan sonra aynı okulda hocalık görevine başlayan kişilerdir.⁷⁵ Derslere yeni başlayan öğrenciler, bu boş zamanlarında, *tok guru* yardımcıların yanına gidip onlarla birlikte belirli bir kitab okurlardı. *Ketua Mutâla'ah*, öğrencilere *tok guru*'nun öğrettiklerini pekiştirmeye, izah etmeye yardımcı olurlardı. Böylece öğrencilerin dersleri daha verimli olurdu.⁷⁶ *Ketua Mutâla'ah*, çocukların dinî dersleri öğrenmesinin yanında çevresindeki insanlarla uyum sağlamalarına da yardımcı olurlardı.

Pondok'un ilk kuruluş tarihini bilmek neredeyse imkânsızdır. Bazı araştırmacılar, Minangkabau'daki *surau* gibi bu kurumun kaynağının da İslâm öncesi döneme uzandığını ileri sürmüştür. O dönemde *pondok* ya da *pesentre* din görevlilerini yetiştirme ve eğitmek için kullanılan Hindu-Budist manastırlarıydı. Daha sonra İslâm geldiğinde *pondok* ya da *pesentre* İslâmlaşmış ve İslâm'ın dinî gayelerine uygun bir hale getirilmiştir.⁷⁷

Prakit Prachonpachanuk'ten gelen bir rivayete göre, *pondok* okulu, ilk önce Mısır'da kurulmuş daha sonra Malezya ve Tayland'ın güney illerine sırasıyla yayılmıştır.⁷⁸ Yalnız Rosnani'nin kanâatına göre, aslında *pondok* okulu, şeyhin evi veya camiden gelişen bir kurumdur. Müslümanlar, hicretten önce Mekke'de müşriklerin eziyet ve işkence etme ihtimali nedeniyle eğitim-öğretim faaliyetleri çoğu zaman evlerde yürütülmüş ve özellikle de Erkam b. Ebü'l-Erkam (55/675)'in evi eğitim-öğretim merkezi haline getirilmiştir. İşte *pondok* okulları bu evlerden meydana gelmektedir. Söz gelimi, İslâm toplumunun giderek genişlemesi, bir şeyhin evindeki ders halkası sayısının artması, uzaktan gelen öğrencilerin dersten sonra tekrar evlerine gidip gelme sıkıntısı yaşamaları gibi nedenlerden dolayı, şeyhin evinin yakınlarında geçici bir kulübe veya barakanın inşa edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. İşte o kulübe veya

⁷⁴ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 56.; Kaewdang, *Thasana Khati Khong Tok kru Tokarn Prabprong Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana İslam*, s. 69.; Roff, *Studies on Islam and society in Southeast Asia*, s. 119.

⁷⁵ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 198.; Prachonpachanuk, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslam*, s. 10, 35.

⁷⁶ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 62.

⁷⁷ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 192.

⁷⁸ Prachonpachanuk, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslam*, s. 61.

barakalar günümüzde *pondok* olarak adlandırılmıştır. Bunun için ilk *pondok* okulunun Mısır'da değil Arabistan'da kurulduğu daha doğru bir kanâat olacaktır.⁷⁹

Abdulkadir Ahmad'ın görüşüne göre, Patani'deki *pondok* okullarının temelini atan kişi Hadramaut (Yemen)'tan gelen âlimlerdir.⁸⁰ Daha hicri ilk asırdan itibaren müslüman Araplar özellikle Hadramautlular Malay Takımadaları'ndan muhtelif yerlere gelip yerleşmişler, yerli insanlarla evlenip çoğalmışlardır.⁸¹

10.yy. ile 11.yy'larda Büyük Selçuklular tarafından Nizamiye Medresesi olarak bilinen İslâmi eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. Patanili müslümanlar ilimde derinleşmek amacıyla Yemen'e dahil olmak üzere Arap topraklarına gitmişlerdir. Böylece orada gördükleri eğitim sistemini Patani'ye döndükten sonra Patani topraklarında uygulamaya başlamışlardır.⁸²

16.yy'da Fakih Wan Musa b. Wan Muhammed Saleh el-Lakihî tarafından Patani'ye bağlı olan Kampong Sena köyünde bir *pondok* okulu kurulmuştur. Patani'de ilk *pondok* okulu olduğu iddia edilen bu okula Malay Yarımadası'nın dört bir yanında yaşayan Müslümanlar ilim tahsil etmek amacıyla gelmişlerdir. Böylece öğrenciler bu *pondok* okulundan mezun olduktan sonra kendi memleketine dönüp mahallî halka dinî tebliğ ve irşat faaliyetleri yürütmüşlerdir. Ayrıca o dönemde Malay Yarımadası'ndaki müslümanlar, ilim tahsil etmek için Arap ülkelerine gitmeden önce Patani'de bulunan *pondok* okullarında öğrenim görmeyi adet haline getirmişlerdir. Bunun için Patani, kısa bir sürede, Malay Yarımadası'nda bir ilim merkezi haline gelmiştir.⁸³

Patani'deki ikinci *pondok* okulunun ise Wan Hüseyin Sanavî (Sultan İsmail Şah'ın torunu) tarafından 1624 yılında kurulan Kampong Teluk Manok köyündeki *pondok* okulu olduğu iddia edilmiştir.⁸⁴ Wan Hüseyin Sanavî, bu köye yerleştikten sonra *pondok* okulu kurmakla birlikte *pondok* okulunun yanına Mescid Wadi el-Hüseyin adında bir bir cami inşa ettirmiştir.⁸⁵ Pak Da Daku diye meşhur olan Hacı Abdülhamit b. Hacı Abdülkadir'in

⁷⁹ Hashim, Rosnani, *Educational Dualism in Malaysia Implications for theory and Practice*, Oxford University Press, New York 1996, s. 21.

⁸⁰ Narongraksakhet, <http://albasra1.multiply.com/journal/item/5> (22.02.2012)

⁸¹ Arslan, "Malezya'da Din Eğitimi ve Arapça Öğretimi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 35.

⁸² Zon, Khadijah, *Pendidikan Dualistik di Kalangan Orang-orang Melayu: Satu Kajian perbandingan Mengenai Matlamat, Falsafah serta Masalah-masalah Intrinsik dalam pendidikan*, basılmamış doktora tezi, Universiti Kebangsaan Malaysia, Selangor 1988, s. 123.

⁸³ al-Fatani, Ahmad Fathy, *Ulama Besar Dari Patani*, University Kebangsaan Malaysia, Bangi 2002, s. 12.

⁸⁴ Bashah, *Raja & dinasti Jembal Dalam Patani Besar*, s. 67.

⁸⁵ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 12.

nakletğine göre, Wan Hüseyin, bir Patani âlimi olmakla birlikte kendisi de bir hafız idi. Ayrıca o, Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin amcasıydı.⁸⁶

Bunun yanında 17.yy'larda "âlimler ailesi" olarak bilinen Hadramaut'tan gelen bir grup âlim, Patani'ye bağlı olan Kampung Pauh Bok'ya yerleşip tebliğ ve irşat faaliyetleri yürütmüşlerdir. 18.yy'da ise Kampung Pauh Bok *pondok* okulunda en meşhur âlimlerden biri de Lebai Abdulmubin Pauh Bok olmuştur.⁸⁷ Bu *pondok* okulun daha sonraki dönemlerde hem bir dinî okul hem de bir dergah vazifesi görmüştür. Büyük Patani uleması başta Şeyh Abdussamed el-Falembanî olmak üzere Şeyh Dâvûd el-Fetânî, Şeyh Abdurrahman b. Abdulma'ruf el-Fetânî, Şeyh Wan Hasan İshak el-Cavi el-Fetânî, Şeyh Wan Ali İshak el-Fetânî gibi şahıslar Pauh Bok *pondok* okulundan yetişmişlerdir.⁸⁸ 19.yy'ın başında Şeyh Wan Mustafa el-Fetânî tarafından Kampong Bendang Daya köyünde *pondok* okulu kurulmuştur. Bendang Daya *pondok* okulu ile Pauh Bok *pondok* okulu nitelik bakımından eş değer tutulmuştur.⁸⁹

Pondok okuluna kaydolan öğrencilerden, genellikle her hangi bir ücret talep edilmemiştir. Çünkü buraya okumak için gelen öğrencilerin çoğu, fakir bir aileden gelmiştir. Yine *pondok*'un temel amacı Allah yolunda hizmet etmektir. Eğer öğrencilerden ücret isteniyorsa bu *pondok*'un temel amacından sapmış olduğu anlamına gelir. Ayrıca *pondok* okulun maddî ihtiyaçları genellikle mahalledeki hayırsever kimseler tarafından karşılanmıştır.⁹⁰

Pondok okulunda belli bir sistem veya bir ders müfredatı olmadığı için eğitim genellikle *tok guru*'nun belirlediği programa göre yürütülmüştür.⁹¹ Yalnız biz burada bir genelleme yaparsak *pondok* okulunun ders programını şöyle izah etmek mümkündür.

Pondok'da öğrencinin günlük hayatının şafaktan önce veya sabah çok erkenden başladığını söylemek mümkündür. Öğrencilerin, fecr-i sâdık ile sabah namazı ezanı okunmadan önce uyanması gerekir.⁹² Böylece sabah namazından sonra öğrenciler dersine başlamış olur.

⁸⁶ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 12.

⁸⁷ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 12-13.

⁸⁸ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 13.

⁸⁹ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 14.

⁹⁰ Kaewdang, *Thasana Khati Khong Tok kru Tokarn Prabprong Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana Islam*, s. 36.; Prachonpachanuk, *Prakit, Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana Islam*, s. 63.

⁹¹ Kaewdang, *Thasana Khati Khong Tok kru Tokarn Prabprong Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana Islam*, s. 37.

⁹² Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 59.

Pondok okullarındaki *ivlake* (çember) denilen öğretim nizamını ise şöyle izah edebiliriz. Öğrenciler yarım daire olarak yerde otururlar, karşılarında ise *tok guru* veya *guru* oturur. Malezya’da da buna benzer bir sisteme *buka kitap* (kitap aç) denilmektedir.⁹³ *Tok guru*, gerek dini ilimler gerekse arabi ilimlerden okunan ibareleri anlaşılır hâle getirecek açıklamalar yapmıştır. Öğrenciler de *tok guru*’nun okuduğu metni takip ederek açıklamaları da kitabın kenarına yazmışlardır. Bunun yanında ders esnasında her öğrencinin soru sorması mümkün olduğu gibi genellikle ön sıralarda oturan üst düzey öğrenciler, *kitab jawi* (Malay dünyasının dinî eserler) den anlamadıkları veya çözemediği bir cümle varsa *tok guru*’ya sormuşlardır. Yine *tok guru*, zaman zaman öğrencilerin isimlerini zikrederek sorular sormuştur. *Tok guru* sorduğu sorularla, sadece öğrencilerin doğru cevap vermekle kalmayıp aynı zamanda onların metni ne kadar anladığını, metinle ne kadar yakından ilgilendiğini, derse gelmeden önce o gün işleyecekleri konuları ne kadar gözden geçirdiğini, sarf-nahvi ve belağat’ı vb. konuları ne kadar anlayıp kavradığını tespit etmek istemiştir.⁹⁴

Sabah dersinden sonra kendi odalarına geri dönen öğrenciler, kimi sabah kahvaltısı için bir şeyler pişirir kimi ise *pondok*’a yakın olan çay ocağına gidip orada hem kahvaltı yapar hem de çay veya kahve içerlerdi.⁹⁵ Ayrıca daha önce belirtildiği gibi derslere yeni başlayan öğrenciler ise bu boş zamanlarını fırsat bilerek *tok guru* yardımcılarının yanına gidip ezber vermeye, bir kitap okumaya çalışmışlardır.

İkinci program ise, genellikle öğle namazından sonra yapılır ve ikinci namazına kadar devam edebilir. Üçüncü program ise akşam namazından sonra hemen başlar ve yatsı namazına kadar devam eder. Ayrıca bazı öğrenciler akşam geç saatlere kadar kitabın kenarına yazmış oldukları notlarını tekrar gözden geçirip anlamaya, ezberlemeye çalışırlar. Böylece geleneksel *pondok* medresesinin öğrencileri, günlük programını günümüze kadar sürdürmektedir.⁹⁶

Pondok’da uygulanan programlar Mekke, Medine, Kahire, Endülüs, Kurtuba, Buhara, Semarkand ve Hindistan gibi İslâm merkezlerinde uygulanan programlardan farklı değildi. Okutulan kitaplar da aynı seviyede idi. Burada okutulan dersler fıkıh, kelâm, tefsir, İslâm tarihi, fıkıh usulü, tecvid, sarf, nahiv, belağat, ahlâk, tasavvuf ve mantık gibi İslâmî ilimlerin hepsine şâmindir.⁹⁷

⁹³ Roff, *Studies on Islam and society in Southeast Asia*, s. 119.

⁹⁴ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 59-60.

⁹⁵ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 62.

⁹⁶ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 65.

⁹⁷ Arslan, “Malezya’da Din Eğitimi ve Arapça Öğretimi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 38.

Pondok okulların, günümüze kadar devam etmesinde birçok unsurun etkisi vardır. Örneğin, geleneksel eğitim-öğretim metodunda kullanılan *kitab jawi* okunmaya devam etmektedir.⁹⁸ Patanili müslümanlar, yaşam şartları her geçen gün değiştiği halde dinî konuları öğrenmek, ortaya çıkan sorunları çözmek için *kitab jawi*lerine başvurmuşlardır.

Pondok okullarının, günümüze kadar devam edilebilmesinde bir diğer unsur ise hayırsever müslümanlardır. Bilindiği üzere *pondok* okullarının, genellikle belli bir geliri yoktur. Hayırsever müslümanların da finansal destekleriyle, vakfettikleri mallarıyla, verdikleri zekatlarla *pondok* okulları ayakta durabilmiştir.⁹⁹ Bu finansal desteklerin yanında *pondok* okulların nesilden nesile aktarılmasından başka bir unsur ise *tok guru*'nun damadıdır. *Tok guru* yaşlandığı zaman veya gücü yetmediği zaman *pondok* okulun yönetme görevi genellikle damadı ve genç gurularına bırakıyor. Mahallî müslümanlar, *tok guru*'nun damadı, genelde *tok guru*'nun yanında bulunduğu, onun izinde gittiği, *tok guru*'dan sonra yerine geçeceğini bildikleri için ona saygı ve hürmetle yaklaşıyorlar. Bunun yanında *pondok* okulların sayısı az olmakla birlikte *tok guru*'nun oğlu, babasının vefâtından sonra bu sorumluluğu üzerine almıştır.¹⁰⁰

Pondok okulu, diğer ortadoğu'daki geleneksel İslâm eğitim kurumlarda olduğu gibi, öğrencilere belirli bir diploma (icazet) da verilmiyordu. Öğrenciler istekleri gibi gelip gidiyorlardı; yâni çeşitli dinî vazife ve sorumlulukları yerine getirebilecek yeterli eğitim aldıklarına inandıklarında eğitimlerine son veriyorlardı.¹⁰¹

Pondok okullarında eğitimini tamamlayan öğrenciler, ilimde derinleşmek amacıyla Malezya, Endonezya, Pakistan başta olmak üzere Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i el-Ezher'de de tahsilini devam ettirmişlerdir. Ayrıca bazıları, belirli alanlarda özel âlimden eğitim aldıkları için belirli konuda uzman haline gelmişlerdir.¹⁰² Örneğin, Şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî, Şeyh Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Fetânî, Şeyh Wan Muhammed b. Wan İsmail el-Fetânî ve Şeyh Wan Ahmed b. Wan Muhammed Zeyn el-Fetânî gibi kişilerdir. Onların namını, *kitab jawi*lerde görmek mümkündür.

⁹⁸ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 67.; Roff, *Studies on Islam and society in Southeast Asia*, s. 118.

⁹⁹ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 67.; Roff, *Studies on Islam and society in Southeast Asia*, s. 118-119.

¹⁰⁰ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 67-68.

¹⁰¹ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 186.

¹⁰² Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 57.; Prachonpachanuk, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslam*, s. 75.

Her ne olursa olsun 11.yy'dan bu yana Malay Yarımadası'ndaki *pondok* okullarının, saygın bir dinî müessese olduğu kabul edilmekle birlikte Tayland'ın güney sınır illerinde *pondok* okulları uzun süreden beri müslüman toplumun pratik hayatı ile iç içe olmuştur.¹⁰³

¹⁰³ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 55.

BİRİNCİ BÖLÜM

PATANI'YE MENSUP BİR ÂLİM PROTOTİPİ OLARAK ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ

I.ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'NİN HAYATI

A. Doğumu

Dâvûd b. Abdullah b. İdrîs el-Cavî el-Fetânî el-Melayuî'nin,¹⁰⁴ Şeyh Dâvûd veyahut Tok Şeyh Dâvûd Fetânî olarak anıldığı bilinmekle beraber o, el-Âlim el-Allâme el-Arif er-Rabbâni, Şeyh Dâvûd veliyyullah, Şeyh Dâvûd keramat, Şeyh Dâvûd kitap müellifi gibi şöhretler de kazanmıştır.¹⁰⁵

Doğum tarihi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bunları üç grupta mütalââ etmek mümkündür.

Birinci görüş, başta Muhammed Zamberi olmak üzere Engku İbrâhîm İsmail, H.W.M. Shaghir Abdullah ve Tok guru Hacı Abdülhamid Abdülkadir es-Sanavî'in görüşüdür. Onlar, Dâvûd el-Fetânî'nin 1133/1720 yılında doğduğunu iddia etmişlerdir.¹⁰⁶ Yine Hacı Abdülhamid Abdülkadir es-Sanavî'in *Risalah Bahasan Niat Sembahyang* adlı eserine göre, Dâvûd el-Fetânî'nin duası kabul olmuş, 116 yaşına kadar yaşamıştır. Şeyh Dâvûd, Sultan Şarif Muhammad Arşad Khan el-Abbasî (1297/1879) döneminde vefât etmiştir.¹⁰⁷

İkinci görüş, Azyumardi'nin görüşüdür. Azyumardi'ye göre Şeyh Dâvûd 69 yaşında, yani 1224/1809 yılında ilk eserini ortaya çıkardığına göre onun doğum yılı 1153/1740 olmalıdır. Ayrıca Şeyh Dâvûd'un son çalışması 1259/1843 yılında olduğuna göre onun ömrü 100 yıldan fazla olduğunu ifade eder.¹⁰⁸

Son görüş ise Tuan Hacı Nik İshâk Dâvûd'un kanâatıdır. Ona göre, Dâvûd el-Fetânî'nin 1183/1769 yılında doğduğu nakledilmiş fakat hangi gün ve hangi ay olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca, Dâvûd el-Fetânî'nin varisleri tarafından miras kayıtlarında kaydedildiğine göre, onun doğum tarihi 1 Muharrem 1183 yani 7 Haziran 1769'dur.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Abdullah, H.W.M. Shaghir, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, Hisbi Sdn. Bhd., Shah Alam 1990, s. 9.; al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 25.; Che Daud, Ismail, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, Majlis Ugama Islam dan Adat İstiadat Melayu Kelantan, Kota Bharu 1988, I, 1.; Öz, Mustafa, "Dâvûd el-Fetânî", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 27.

¹⁰⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 9.

¹⁰⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 23.

¹⁰⁷ Masaya, Doroseh, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatani*, basılmamış yüksek lisans tezi, Prince of Songkla University Master of Arts in Islamic Studies, Patani 2010, s. 25.

¹⁰⁸ Azra, Azyumardi, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 123.

¹⁰⁹ Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 4.

Dâvûd el-Fetânî'nin doğum yeri konusunda da araştırmacılar arasında farklı görüşler söz konusudur. Birinci görüş, İsmail Che Dâvûd ve Ahmed Fathy el-Fetânî'den gelen bir görüştür. Onların naklettiklerine göre, Dâvûd el-Fetânî, Kampung Kerisek köyüne yakın olan Kampung Parik Marhum köyünde doğmuştur. Bugünkü yeri ise, Patani'nin merkezinden güneyine yaklaşık 7. km uzaklıkta bir yerde olduğu söylenmektedir.

İkinci görüş, Abdullah el-Kari'nin görüşüdür. Ona göre, Dâvûd el-Fetânî, Patani'nin Bendang Gucir köyünde doğmuştur.¹¹⁰

Son görüş ise, H.W.M. Shaghir Abdullah, Engku İbrâhim İsmail ve Joni Tamkin b. Borhan'nın benimsediği görüştür. Onlara göre, Dâvûd el-Fetânî'nin doğum yeri, Patani'nin denize yakın ve tarihi cami Kerisek camisinin de bulunduğu yer olan Kerisek kasabasıdır.¹¹¹ Kerisek camisi ise, Malay dünyasında meşhur dokuz *wali sanga* (veliyullah) olan Mualana Mâlik İbrâhîm tarafından yaptırılmıştır. Dâvûd b. Abdullah, burada doğduğuna göre onun, Mualana Mâlik'in soyundan geldiği tahmin edilmiştir.¹¹² Yalnız daha sonra açıklanacağı gibi Şeyh Dâvûd, Güney Sulavesi'nin şehzadesi fakih Ali (Datok Andi Maharaya Lela)'nin soyundan gelmiştir. Fakih Ali, 1047/1637 yılında Patani'ye geldiği ve mahallî bir kızla evlendiği nakledilmiştir.¹¹³

B. Ailesi

Dâvûd el-Fetânî'nin baba tarafından soy kütüğü şöyledir: Dâvûd b. Abdullah b. İdrîs b. Tok Wan Ebû Bekir b. Wan İsmail (Tok Kayapandak) b. fakih Ali (Datok Andi Maharaya Lela).¹¹⁴

Anne tarafından ise, Wan Fâtîme bt. Wan Selame bt. Tok Bandahara Wansu b. Wan Yûsuf (Tok Kaya Rakya Diraya) b. fakih Ali (Datok Andi Maharaya Lela) b. Datok Mustafa Datu Çambu (Sultan Abdülhamit Şah) b. Sultan Muzaffer Veliyyullah b. Sultan Ebû Abdullah Umdetüddîn.¹¹⁵ İşte görüldüğü gibi Şeyh Dâvûd'un anne ve babası aynı soydan olup fakih Ali (Datok Andi Maharaya Lela)'de birleşmektedir.

Ayrıca fakih Ali'nin soyu zikredilecek olursa fakih Ali (Datok Andi Maharaya Lela) b. Datok Mustafa Datu Çambu (Sultan Abdülhamid Şah) b. Sultan Muzaffer veliyyullah b.

¹¹⁰ Towpik, Hadenan, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, Kelantan, 31 Mayıs-1 Haziran 2011, s. 1.

¹¹¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 20.

¹¹² Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 124.

¹¹³ Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 124.

¹¹⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 10.; al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 25.

¹¹⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 9.; al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 25.

Sultan Ebû Abdullah Umdetüddîn b. Seyyid Ali b. Seyyid Nur Alem b. Mevlana Şeyh Cemâleddin el-Ekber el-Hüseynî b. Seyyid Ahmed Şah Celal b. Hüseyin el-Hadramî b. Abdullah (Amir Abdullah khan) b. Seyyid Abdülmalik (Abdulmulûk) b. Seyyid Alevî b. Muhammed b. Ali b. Seyyid Muhammed Sahib mirbat b. Seyyid Ali Kali Kâsım b. Seyyid Alevî b. Muhammed Sahib as-Sawma'a b. Alevî b. Ubeydullah b. Ahmed b. İmam İsa en-Nakîb b. Muhammed en-Nakîb b. İmam Ali el-Uraydi b. Ca'fer es-Sâdık (148/765) b. İmam Muhammed el-Bâkir (114/773) b. İmam Zeynelâbidîn (94/712-13) b. İmam Hüseyin (61/680) b. Hz. Ali (40/661)'dir. İmam Hüseyin, Hz. Fâtıme (11/632)'nin oğlu olup Hz. Peygamber (11/632)'in soyuna dayanmaktadır.¹¹⁶ Soy kütüğünden hareket edecek olursak karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Dâvûd el-Fetânî, Hz. Muhammed (s.a.v)'in soyuna dayanır.

C. Tahsili ve Hocaları

Hacı Nik İshâk'tan naklettiğine göre, Dâvûd el-Fetânî ilk eğitimini aile fertlerinden almıştır. Söz gelimi, Dâvûd el-Fetânî, bizzat babası Şeyh Abdullah, dedesi Şeyh İdrîs ve amcası Şeyh Safiyuddin'den ders almıştır. Onlar, Patani'de tanınan birer âlim olup İslâm'ın getirdiği hükümlere, şartlara sınıksız sarılan ve duyarlı olan kişilerdir.¹¹⁷ Bunun için bu geleneği devam ettirebilmek için Dâvûd el-Fetânî'ye daha beş veya altı yaşındayken kelâm, fıkıh, Arapça, kavaid ve tasavvuf gibi dinî ilimleri ezberlettirdi.¹¹⁸

İlk eğitimini ailesinden alan Dâvûd el-Fetânî daha sonra Patani'deki Pauhbuk *pondok* okuluna kaydolmuştur. Bu süre zarfında Şeyh Abdurrahman Pauh Bok (1193-94/1780)'ten istifade etmiştir. Ayrıca Kuala Begok Kerisek Semile *pondok* okullarında da eğitim görmüştür.¹¹⁹

Ezber yeteneği olan Dâvûd el-Fetânî, bir kere kitap okuduğunda veya hocadan bir defa dinlediğinde hemen kavrayıp ezberlerdi. Dâvûd el-Fetânî'ni erginlik çağına ermemiş olmasına rağmen dinî ilimleri öğrenmeyi kendisine bir sorumluluk addetmişti.¹²⁰

Patani'de Kuala Begok Kerisek Semile ve Pauhbuk *pondok*larında temel dini dersleri beş yıl içinde tamamlayan Dâvûd el-Fetânî, ilimde derinleşmek gayesiyle Mekke'ye gitmeye karar vermiştir.

Yalnız Dâvûd el-Fetânî, Mekke'ye gitmeden önce Açe (Açeh)'de iki yıl bulunmuştu. O, orada bulunduğu esnada Şeyh Abdüssamed el-Falimbanî'den icazet alan Şeyh Muhammed Zeyn b. fakih Celâleddin el-Asyî'den ders almıştır.¹²¹

¹¹⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 10-11.

¹¹⁷ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 26-27.; Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 4.

¹¹⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 24.

¹¹⁹ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 249.

¹²⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 24-25.

¹²¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 32.

Daha sonra Mekke'ye gidip orada otuz yıl bulunan Dâvûd el-Fetânî, Mescid-i Haram'da hocalık yapan, şeriat ve hakikat ilmine vakıf olan Muhammed Salih b. Abdurrahman el-Fetânî başta olmak üzere Şeyh Muhammed Nafis b. İdrîs b. Hüseyin el-Bancarî, Şeyh Abdüssamed el-Cavî el-Falimbanî, Şeyh Atâu'llah, Şeyh Ali b. İshâk el-Fetânî, Şeyh Muhammed Sâlih b. Abdurrahman el-Fetânî gibi kişilerden ders almıştır.¹²²

Anlatıldığına göre, Dâvûd el-Fetânî, âlim olmadan önce Şeyh Ali b. İshâk el-Fetânî ve Şeyh Muhammed Sâlih b. Abdurrahman el-Fetânî ile ilmi müzakerelerde bulunmuştur. İşte bunun neticesinde Dâvûd b. Abdullah, Sammâniyye tarikatı hakkındaki bilgileri onlardan almıştır.¹²³ Bunun yanında Dâvûd el-Fetânî Mekke'de bulunduğu Şeyh Muhammed Salih b. İbrâhim er-Reyşî eş-Şafîye (1226/1811-12)'den Şazaliye tarikatına intisap etmiştir.¹²⁴

Daha sonra Medine'ye giden Dâvûd el-Fetânî, orada beş sene bulunarak Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Kürdî, Şeyh Muhammed b. Abdülkerîm es-Semmânî el-Ma'dânî (1189/1776)'den tahsil görmüştür.¹²⁵

Dâvûd el-Fetânî, Şüttâriyye tarikatının gerek teorik (nazarî) gerekse pratik (amelî) yönünü el-Ârif-i Billâh Seyyid Şeyh Muhammed Es'ad b. Şeyh Muhammed Said Tâhir'den almıştır.¹²⁶ Bunun yanında o, büyük mutasavvıflardan Şeyh es-Seyyid es-Şerif Ahmed el-Merzûkî'den tasavvuf ilmini öğrenmiştir.¹²⁷

el-Ezhar Üniversitesinde Şafî mezhebine mensup olup kelâm, hadis ve tasavvuf derslerini veren imam Şarkâvî olarak bilinen Şeyh Abdullah b. Hicaz b. İbrâhim (1227/1812-13) birçok talebe yetiştirmiştir. Onun talebelerinden Şeyh Muhammed b. Ali eş-Şenvanî, nitelik bakımından hocasına eş değer tutulmuştur. Dâvûd el-Fetânî, Şeyh Muhammed'in çağdaşı olduğundan onunla aynı hocadan ders aldıklarını düşünmek mümkündür.¹²⁸ Onlar, Şeyh İsa b. Ahmed el-Barravî (1182/1768)'den fıkıh ve hadis dersleri almışlardır.¹²⁹

¹²² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 32.; al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 27.; Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 114.; Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 9.

¹²³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 33, 36.

¹²⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 40-41.

¹²⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 33.; al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 27-28.; Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 9.

¹²⁶ Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 9.

¹²⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 34.

¹²⁸ Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 121, 125.

¹²⁹ Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 125.

Şeyh Yasin İsa Padang'ın naklettiğine göre, Dâvûd el-Fetânî, es-Seyyid Süleyman b. Yahyâ b. Ömer Makbul el-Abdal'den nahiv ve kavaid ilmini almıştır. Dâvûd el-Fetânî, bu hocaya *Ezharîye ve Şerruhâ ve Şerhu'l Acrûmîye* adlı eserleri de okumuştur.¹³⁰

Dâvûd el-Fetânî, alet ilmini öğrendikten sonra kelâm-akaid başta olmak üzere fıkıh, tasavvuf, hadis ve siyer gibi dinî ilimlere vakıf olmuştur. Arapçadan Malay diline çevirilen eserlerinde görülen akıcı üslûbü ve insanları dine davet ederken kullandığı metot onun iyi bir edebiyatçı kimliğine sahip olduğunu göstermektedir.¹³¹

Dâvûd el-Fetânî, sadece dinî ilimlerde değil tıp, matematik, astronomi hatta sosyal, siyasî, iktisadî vb. alanlarda da derin bir bilgiye sahipti. Bu da onun dünyadaki gelişmelerden kayıtsız kalmadığını göstermektedir. Bir din âlimi olmanın vermiş olduğu sorumluluğun farkında olan Dâvûd el-Fetânî, politikacıların ideolojik bir takım tuzaklarına düşmemiştir.¹³²

D. Çağdaşları

Şeyh Dâvûd'un çağdaşlarını şöyle zikretmek mümkündür: Hacı Abdüssamed b. Lebay Wan Samed el-Fetânî, Şeyh Ahmed b. İdrîs Mağribî, Hacı Muhammed Salih el-Fetânî, Hacı Wan Süleyman b. Hacı Wan Ahmed Lundang Kelantan, Hacı Wan Zeynelâbidîn b. Hacı Wan Senik Padang Enggang Kelantan, Hacı Zeynelâbidîn b. Tuan Labar el-Minkabavî Kelantan, Şeyh Abdulhalim el-Yunanî Kelantan, Şeyh Abdullah b. İsmail, Şeyh Abdüssamed el-Palimbangî, Şeyh Ahmed b. İdrîs, Şeyh Cemalüddin b. Şeyh Abdullah Açe, Şeyh Hacı Wan Mustafa el-Fetânî, Şeyh Muhammed Ali b. Abdurraşid, Şeyh Muhammed Arşad b. Abdullah el-Bancarî, Şeyh Muhammed b. Şeyh Abdullah Ba'id Açe, Şeyh Muhammed b. Şeyh Ahmed Katib Açe, Şeyh Muhammed Ezhari b. Abdullah Palimbang, Şeyh Muhammed Şahabuddin b. Zeynelâbidîn, Şeyh Osman Kampung Balaisah Kelantan gibi kişilerdir.¹³³

E. Amelî-İtikadî Mezhebi ve Tarikatı

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, farklı mezhebe sahip birçok hocadan eğitim aldığı halde ataları gibi Şafî mezhebine uyma geleneğini devam ettirmiştir. Dolayısıyla fikhî görüşlerde Şafî mezhebini benimsemiştir.¹³⁴

Şeyh Dâvûd, Mısır'ın büyük Şafî âlimlerinden İmam Şarkâvî (1227/1812-13) ile görüşmüştür. İmam Sarkavi'nin öğrencilerinden Şeyh Muhammed Ali es-Sanvanî'nin

¹³⁰ Masaya, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatoni*, s. 37.

¹³¹ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 29.

¹³² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 34.

¹³³ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 28-29.; Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 10-11.

¹³⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 33-34.

naklettiğine göre, İmam Sarkavi ile Şeyh Dâvûd itikadî konularda fikir birliği etmiş, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olan İmam Eşari'nin görüşlerini benimsemiştir.¹³⁵

Şüttâriyye tarikatına intisap eden Dâvûd el-Fetânî, bu tarikatın gerek teorik (nazarî) gerekse pratik (amelî) yönünü el-Ârif-i Billâh Seyyid Şeyh Muhammed Es'ad b. Şeyh Muhammed Said Tâhir'den almıştır.¹³⁶

G. Talebeleri

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, müslümanların eğitimi ve refahı için canını, malını seferber etmiştir. Aldığı bütün ilimleri mezc ederek genç nesillere aktarmaya çalışmıştır.¹³⁷ Onun talebeleri şöyle zikretmek mümkündür: Abdulkadir b. Abdurrahim el-Fetânî (1280/1863-64), Hacı Abbas b. İshâk el-Fetânî, Hacı Abdüllatif b. Muhammed Salih, Hacı Cemâleddin b. Lebay Muhammed Kelantan Maleyza, Hacı İbrâhim b. Muhammed Usnî el-Fetânî, Hacı Muhammed Salih Katib el-Fetânî, Lebaydin b. Long Nik el-Fetânî, Muhammed Salih b. Sunan Mevlana kâdi Tunggu Tembusay, Raya Hacı Abdullah el-Marhum Mürşid Riyav, Raya Hacı Ahmed b. Raya Hacı Riyav, Raya Hacı Ali b. Hacı Riyav, Şeyh Abdulhalim Kelantan Maleyza, Şeyh Abdulkadir b. Abdurrahman el-Fetânî (1315/1898), Şeyh Abdulmalik b. İsa Terangganu Malezya, Şeyh Abdüssamed b. fakih Hacı Abdullah, Pulay Condung Kelantan Malezya, Şeyh Ahmed Katib b. Abdülgaaffar Sambas, Şeyh Ali b. İshâk el-Fetânî, Şeyh İsmail b. Abdullah Minangkabav, Şeyh Muhammed b. İsmail Dâvûdî el-Fetânî (1333/1915), Şeyh Muhammed Mahsum b. Cemal el-Cavî el-Fetânî, Şeyh Muhammed Salih b. Mürîd er-Rava, Şeyh Muhammed Zeyn b. Mustafa el-Fetânî, Şeyh Muhammed Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Badavî, Sumbavî, Şeyh Wan Abdullah b. Muhammed Amin, Pulau Duyung, Terenggaru, Şeyh Wan Hasan b. İshâk Besut el-Fetânî, Terangganu Malezya, Şeyh Wan Mûsâ el-Fetânî, Şeyh Zeynelâbidîn Açe, Sultan Muhammed Safiyuddin, Sambas gibi kişilerdir.¹³⁸

H. Hakkında Söylenen Kerametler

Allah dostu (veliyullah) olan kişiler hakkında söylenen kerametler çoktur. Şeyh Dâvûd el-Fetânî'den zuhur eden kerametlerden birkaçını şöyle zikretmemiz mümkündür.

1. Kampung Kerisek köyünde hocalık yapan Dâvûd el-Fetânî, talebe yetiştirirken Tembul ağacının yaprağını çiğnemeye alışmıştı. Bir gün telebelere ders verirken o yaprağı

¹³⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 38.

¹³⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 136.; Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 9.

¹³⁷ Haji Daud, Munady, *Shaikh Daud al-Fatani: Chivaprawat Ponnyan lea İttipon to Satabankarnsuksa Rabob Pondok Nai Rat Kelantan Prated Malaysia Rawang Pi 1945-2005*. (Shaikh Daud al-Fatani: His biography works and influences in educational Sistem of Pondok in kelantan, Malaysia During 1945-2005), basılmamış yüksekisans tezi, Prince of Songkla University Master of Arts in Islamic Studies, Patani 2006, s. 70.

¹³⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 42.

çiğnemeyi bırakıp ellerini sallamaya başlamıştır. Bu hali gören telebelerden biri, hocasına neden ellerini salladığını sormuştur. Şeyh Dâvûd da: “*Bir insanın hayatını kurtarmaya çalışıyorum*” diye cevap vermişti. Ayrıca Şeyh Dâvûd’un gömleğinin kolu ıslanmıştı. İşte fazla geçmeden Şeyh Dâvûd’a doğru ıslanan bir adam gelir ve şöyle der “*Ben nehirden tam boğulmak üzere iken Şeyh Dâvûd b. Abdullah’ı andım ve onun adını üç kere zikrettim*”. İşte bu adamın elleriyle nehrin kenarına selamete ulaşabildim” diye söylemiştir.¹³⁹

2. Şeyh Dâvûd, Mekke’ye gitmek istediği zaman yanında hiç para yoktu. Günlerden bir gün Şeyh Dâvûd, bir tepecikte bir ineğin toprağı boynuzladığını görür. İnek aynı hareketi birkaç gün tekrarlar. Şeyh Dâvûd: “*Bu toprağın altında bir elmas bulunduğunu ve onun Mekke’ye gitmek için kendisine verilen bir harçlık olduğunu*” rüyasında görür. Öğle vaktinde o tepeciğe giden Şeyh Dâvûd, bir elmas görür. O, toprakta bulduğu elması 1/5 nisbetinde fakir bir ailenin kapısı önüne gizlice bırakır. Evin reisi, Şeyh Dâvûd’un evinin önüne gizlice bir elmas bıraktığını rüyasında görür. Yalnız o vakitte Şeyh Dâvûd Mekke’ye gitmişti. İşte Şeyh Dâvûd tarafından verilen zekat sayesinde o fakir ailenin bütün fertleri Hac görevini ifa etmişlerdir.¹⁴⁰

3. Şeyh Abdüssamed, Şeyh Muhammed Arşad b. Abdullah el-Bancarî ve Şeyh Dâvûd, Şeyh Muhammed b. Abdülkerîm es-Semmânî’den icazet aldıktan sonra memleketine dönmek için ondan izin istemişlerdir. Şeyh Muhammed b. Abdülkerîm da onlara kapalı olan üç tane bardak vererek onların hangi bardağı alacağını test etmek istemişti. Şeyh Abdüssamed, bardakların birini seçip kapağı açtıktan sonra içinde süt olduğunu görmüştü. Şeyh Muhammed Arşad b. Abdullah el-Bancarî bir bardağı alıp kapağı açtıktan sonra içinde su olduğunu görmüştü. Son bardağı alan Şeyh Dâvûd el-Fetânî, bardağın kapağını açtıktan sonra içinde kahve olduğunu görmüştü.

Şeyh Muhammed b. Abdülkerîm es-Sammânî, tekkeden çıkıp üç telebesinin aldıkları bardaklarını şöyle yorumlamıştı. “Üç tane ilim vardır ki Malay Yarımadası’nda yayılacaktır. Bunlar süttür yani tasavvuf ilmidir. İkincisi sudur yani fıkıh ilmidir. Son olanı ise kahvedir yani şeriat ile hakikat (tasavvuf) ilmini birleştiren kelam ve usulüddin ilmidir.”¹⁴¹

I. Vefâtı

Şeyh Dâvûd el-Fetânî’nin vefât tarihi hakkında araştırmacılar arasında farklı görüşler mevcuttur. Örneğin, Hacı Nik İshâk Tikat ve İsmail Che Dâvûd ve Ahmet Fathy’ın

¹³⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 50-51.

¹⁴⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 51.

¹⁴¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 52.

kaydettiğine göre, Şeyh Dâvûd el-Fetânî, Recep ayının 22. Perşembe günü 1263/1847 yılında 80 yaşındayken Taif’te Mevlâ’sına kavuşmuştur.¹⁴²

Hacı Wan Muhammed Shaghir b. Abdullah ve Hacı Abdülhamid es-Sanavî’nin görüşüne göre ise, Şeyh Dâvûd 1297/1879 yılında 166 yaşındayken vefât etmiştir. Ayrıca Malezya’da İslâm Merkezi’nde eski kayıtların verdiği bilgilere göre, 1297/1879 yılında her yerde Şeyh Dâvûd’un cenaze namazı gıyaben kılınmıştır.¹⁴³ Şeyh Dâvûd el-Fetânî’nin naaşı, Taif’te Hz. Peygamber (s.a.v)’in amcasının oğlu Abdullah b. Abbas’ın kabrinin yanına defnedilmiştir.¹⁴⁴

Rivayet edildiğine göre, Şeyh Dâvûd el-Fetânî’nin vefât ettiği günde Mekke’den Taif’e yığın yığın insanlar onun yanına gelmişlerdir. Yalnız Mekke’den Taif’e gelen Müslümanlardan hiçbirinin onun vefât ettiğine dair haberi yoktu.¹⁴⁵

Mekke’de Vehhâbî hareketi yayılmaya başladığı zaman Hicaz bölgesinde bütün evliyanın kabristanını yok etmek istenmiştir. Onlar, Taif’teki Şeyh Dâvûd’un kabrini de yıkmayı düşünmüşlerdir. Şeyh Muhammed b. İsmail el-Fetânî bir rüyada: “*Şeyh Dâvûd’un, ona bizzat naaşını başka yerde nakletmesini emretmişti*”. Şeyh Muhammed de bu rüyanın sadık bir rüya olduğunu anlamış ve derhal Şeyh Dâvûd’un kabristanı kazarak onun naaşını çıkarmıştır. Şeyh Dâvûd’un naaşı bozulmamıştır ve sarıldığı kefeni de yeni gibidir. Şeyh Muhammed, Şeyh Dâvûd’un naaşını Taif’ten Mekke’ye taşıdıktan sonra Şeyh Muhammed’in evine yakın bir ağacın altına defnetmiştir.¹⁴⁶

II. ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ’NİN ESERLERİ

19.yy’da Şeyh Dâvûd el-Fetânî, Güneydoğu Asya’nın en meşhur âlimlerinden biriydi. O, sadece fıkıh ilmine vakıf olmakla kalmayıp kelâm, hadis, tasavvuf, Arapça ve kavaid gibi dinî ilimlere de hakim idi. Ayrıca müslüman eğitim ve kültürünün yükselmesi için büyük rol oynayan Şeyh Dâvûd, Mescid-i Haram’da bulunduğu zaman hem ders vermiş hem de eser telif ve çevirisinde bulunmuştur. Onun 100’ü aşkın çalışması olduğu belirtilmekle beraber günümüze ulaşabilenlerin sayısı 66 tanedir.¹⁴⁷

Şeyh Dâvûd’un telif ettiği eserler, Mekke’deki el-Mîrîye, Mısır’daki Daru’l İhyâ’ el-Kûtüb el-Arabîye, Malezya’nın Pinang eyaletindeki Maktabat ve Matba’at Dâru’l-Ma’arif ve Kelantan eyaletindeki Pustaka Amân Press, Patani’deki Patani Press, Bangkok’ta Maktaba el-Matbaâ Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Singapur’daki Sülayman el-Mar-î, Hisdistan’ın

¹⁴² al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 26.; Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama’ Semenanjung Melayu*, I, 32.

¹⁴³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 24.

¹⁴⁴ Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama’ Semenanjung Melayu*, I, 33.

¹⁴⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 53.

¹⁴⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 52.

¹⁴⁷ Rahimmula, *Botbat Kong Ulama Patani Nai Aded Kab Kan Pattana Sangkum Kan Suksa Lea Vattanatam Müslim Nai Dindeen Patani*, s. 11-12.

Bombay eyaletindeki el-Muhammedî el-Bandar gibi matbaâlarda çoğaltılmıştır.¹⁴⁸ Bu matbaaların aracılığıyla gerek Patani’de gerek Tayland’da gerekse Malay Yarımadası’ndaki *pondok* okulları, Şeyh Dâvûd el-Fetânî ve diğer âlimlerin eserlerini nesilden nesile okumaya ve okutmaya devam etmektedir.

Şeyh Dâvûd el-Fetânî’nin eserlerini, Şâfiî fikhî, kelâm ve akaid, tasavvuf, tarih ve diğer eserler şeklinde beş grupta mütalaâ etmek mümkündür.

A. Şâfiî Fıkhiyla İlgili Eserler

1224/1809 yılında yazılan *İdâhu’l-Bâb li Mürîdi’n-Nikâh bi’s-Savâb* adlı eser, Patani fakihî Şeyh Dâvûd el-Fetânî’nin fıkıh ile ilgili yazmış olduğu ilk eseridir. Son eseri ise 1259/1843’da yazılan *el-Behcetü’l-Merdîyye* adlı eserdir. Fıkıh eserlerinin telif edildiği yer ise Mekke, Medine ve Taif olmuştur.

Bunun yanında Şeyh Dâvûd, fetva ile ilgili eserler de telif etmiştir. Fakat bunlardan günümüze ulaşanların sayısı ise azdır. *Fürû’ul-Mesâil* ve *Usûlü’l-Vesâil* adlı eseri onun en meşhur fetva eseri olmuştur. Yine *Risaletü Cevap Persualan* adlı eseri de Patani müslümanların dinî sorularını yanıtlamak için hazırlanmıştır.¹⁴⁹

Fıkıh alanındaki eserlerini, kitap ve risale olmak üzere iki şekle ayırmak mümkündür. Onun tarafından telif ettiği risaleler genellikle namaz, niyet vb. konular hakkında olmuştur.¹⁵⁰ *Kifâyetü’s-Salâtu’t-Terâvîh*, *es-Saydu ve’z-Zebâih*, *Risaletü’l-mesâil*, *İdâhu’l-bâb li Mürîdi’n-Nikâh bi’s-Savâb*, *Ğayetu’t-Takrîb fi’l-İrsi ve’t-Ta’sîb* ve *Kismetu’z-zekat Beyne’l-Asnâf* gibi eserler risale şeklinde telif edilen eserlerdir.

Şeyh Dâvûd’un eser telif yöntemini genel anlatım, sistematik anlatım ve bir konu üzerine odaklı anlatım şeklinde üç grupta mütalaâ etmek mümkündür.

Birincisi, genel anlatım: Şeyh Dâvûd, fıkıh konuları genel bir anlatımla izah etmiştir. Örneğin, *Buğyetu’t-Tullâb li Mürîdi ma’rifeti’l-Ahkâm bi’s-Savâb* ve *Bulûğu’l-Merâm* gibi eserlerdir.

İkincisi, sistematikli anlatım: aşağıda gösterilmek üzere Şeyh Dâvûd’un bu eserleri kitap, bab ve fasıl olarak sistematik bir şekilde tertip edilmiştir. Örneğin, *Hidâyetü’l-Müte’allim* ve *Umdetu’l-Mu’allim*, *Sullemu’l-Mübtedî fi ma’rifeti Tarîki’l-Muhtedî*, *Fethü’l-Mennân*, *el-Cevâhiru’s-Seniyye*, *Buğyetu’t-Tullâb li Mürîdi ma’rifeti’l-Ahkâm bi’s-Savâb* ve

¹⁴⁸ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 39, 40, 52, 54; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 232.

¹⁴⁹ Yahya, “Penulisan Fiqh Sheikh Daud al-Fatani”, *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001, s. 4.

¹⁵⁰ Yahya, “Penulisan Fiqh Sheikh Daud al-Fatani”, s. 4-5.

Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil gibi eserler. Ayrıca bu eserler fıkıh konuları içermekle birlikte kelâm, tasavvuf ve ahlâk bilgilerini ihtiva eden eserlerdir.

Üçüncüsü, bir konu üzerine odaklı anlatım: Şeyh Dâvûd'un bu eserleri ise sadece bir konuya münhasırdır. Bunlar: *Münyetü'l-Musallî* (namaz ile ilgili meseleler); *İdâhu'l-bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb* (nikah, evlenme ve talak); *Risaletü'l-mesâil* (Cuma namazı); *Kifâyetü's-Salâtu't-Terâvih* (Teravîh namazı); *es-Saydu ve'z-Zebâih* (Kurbanlık ve hayvanın kesimi) gibi eserlerdir. Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin fıkıh ile ilgili eserler şunlardır:

1. *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*

Şeyh Dâvûd, bu eseri telif ederken imam Nevevî (676/1277)'nin *Minhâcü't-Tâlibîn*, Ebû Yahyâ Zekeriyâ el-Ensârî (926/1520)'nin *Fethü'l-vehhâb bi-şerhi menheci't-tullâb*, İbn Hacer el-Heytemî (974/1567)'nin *Tuhfetü'l-Muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*, Şemsüddîn Muhammed er-Remlî (1004/1596)'nin *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Şeyh Muhammed b. Ahmed Bâfazl el-Hadramî et-Terimi el-Adenî (903/1498)'nin '*Udde ve's-silâh fi ahkâmi'n-nikah* gibi eserlerinden yararlanmışır.¹⁵¹

60 sayfadan oluşan bu eser, mukaddimeden sonra evliliğin faziletleri, nikâhın rüknü ve şartları, nikahlanmaları haram olan kadınları, talak ve iftidâ'nın rüknü ve şartları, ric'î talak-iddeti ve istibrâ, îla ve zihar'ın şartları, eş ve çocuğa ödenen nafakalar gibi konuları içermektedir.¹⁵²

Şeyh Dâvûd, bu eserin telifini pazartesi gecesini 9 Rebiulevvel 1224/24 Nisan 1809 tarihinde tamamlamıştır.¹⁵³ Daha sonra bu eser Osman Salih el-Ezherî tarafından gözden geçirilmiştir. Eserin ilk baskısı Mısır'daki Dâr ihyâ' el-Kûtüb el-Arabîye matbaâsında olmuştur. Eser daha sonra ise Penang'daki Dâru'l-Maarif'te neşredilmiştir.¹⁵⁴

Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 247, 410, 586, 597 ve 598 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.¹⁵⁵

2. *Ğayetu't-Takrîb fi'l-İrsi ve't-Ta'sîb*

24 sayfadan oluşan bu risale, Şafî mezhebine göre miras taksiminden bahsetmektedir. Şeyh Dâvûd bu küçük risalenin yazılma sebebini de şöyle açıklamıştır. Feraiz ilmi kaybolmaya yüz tuttuğu için bu ilmi korumak ve Allah'ın rızasını kazanmak için bu risaleyi

¹⁵¹ Abdullah, Dâvûd, *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 1.

¹⁵² Geniş bilgi için bkz. Abdullah, *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*, s. 1-58.

¹⁵³ Abdullah, *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*, s. 58.

¹⁵⁴ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 26.

¹⁵⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 69.

telif ettim.¹⁵⁶ Şeyh Dâvûd el-Fetânî bu eserin telifini cuma gecesi 5 Safer 1226/1 Mart 1881 tarihinde Mekke’de tamamlamıştır.¹⁵⁷

Eser Mekke, Mısır ve Türkiye’deki matbaalarda birçok defa basılmıştır. Bu eser, Malezya İslâm Merkezi’nde M.I. 481, 586, 587, 651 ve 709 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.¹⁵⁸

3. *Buğyetu’t-Tullâb li Mürîdi ma’rifeti’l-Ahkâm bi’s-Savâb*

Şeyh Dâvûd, İmam Nevevî (676/1277)’nin *Minhâcü’t-Tâlibîn*, İbn Hacer el-Heytemî (974/1567)’nin *Tuhfetü’l-Muhtâc bi-Şerhi’l-Minhâc*, Şemsüddîn Muhammed er-Remlî (1004/1596)’nin *Nihâyetü’l-Muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî (977/1570)’nin *Muğni’l-Muhtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*, Muhammed b. Mûsâ ed-Demîrî (808/1405)’nin *en-Necm’ül-Vehhâc fi Şerhi’l-Minhâc*, Zakariyyâ el-Ensârî (926-27/1520)’nin *Fethü’l-vehhâb bi-şerhi menheci’t-tullâb*, Ahmed b. Muhammed aş-Şamalânî’in *Hâşiye ‘alâ fevâidi’l-fenârîye ‘alâ Şerhi İsâgûcî*, Şeyh Abdullah b. Hicâzî el-Ezherî es-Şerkâvî (1227/1818)’nin *Hâşiyetü’s-Şerkâvî ‘alâ Şerhi’t-Tahrîr* gibi Şafîî mezhebindaki ana kaynaklardan istifade edererek bu eseri telif etmiştir.¹⁵⁹

236 sayfadan oluşan bu eser, mukaddimeden sonra İmam Şafî’î’nin biyografisinden söz etmiştir. İbâdet konularını ihtiva eden bu eser, yedi bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm: temizlik, ikinci bölüm: namaz, üçüncü bölüm: cenaze ve cenaze ile ilgili konuları, dördüncü bölüm: zekât, sadaka ve bunlarla ilgili konuları, beşinci bölüm oruç ve oruçla ilgili konuları, altıncı bölüm itikâf ve onunla ilgili konuları ve son bölüm ise, hac ve umre konularını ihtiva etmektedir.

Nehcü’l-Râğibîn ve Sübülü’l-Müttakîn adlı eseriyle birlikte yayımlanan bu eser, Şeyh Ahmed b. Muhammed Zeyn el-Fetânî (1325/1908)’nin çabasıyla Mekke, Mısır ve Türkiye’deki matbaalarda birçok defa basılmıştır. Daha sonra Şeyh Abdullah Dâvûd başta olmak üzere Şeyh Muhammed Dâvûd (1333/1915), Şeyh Nur Dâvûd gibi Şeyh Dâvûd’un mirasçıları kitabı basmaya devam ettirmişlerdir. Bununla birlikte son yıllarda Malezya’nın Palau Pinang eyaletinde ve Endonezya’nın Surabaya eyaletindeki birçok basım yerinde Şeyh Dâvûd’un kitapları neşredilmiştir. Malezya’nın İslâm merkezinde M.I. 407, M.I. 306 no.lu el yazma nüshası muhafaza edilmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Abdullah, Dâvûd, *Ğayetu’t-Takrîb fi’l-İrsi ve’t-Ta’sîb*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 2.

¹⁵⁷ Abdullah, *Ğayetu’t-Takrîb fi’l-İrsi ve’t-Ta’sîb*, s. 21.

¹⁵⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 70.

¹⁵⁹ Abdullah, Dâvûd, *Buğyetu’t-Tullâb li Mürîdi ma’rifeti’l-Ahkâm bi’s-Savâb*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 5-6.

¹⁶⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 57-58.

4. *Nehcü'l-Râğibîn ve Sübülü'l-Müttakîn*

Şeyh Dâvûd, İmam Nevevî (676/1277)'nin *Minhâcü't-Tâlibîn*, İbn Hacer el-Heytemî (974/1567)'nin *Tuhfetü'l-Muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*, Şemsüddîn Muhammed er-Remlî (1004/1596)'nin *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Muhammed b. Mûsâ ed-Demîrî (808/1405)'nin *en-Necm'ül-Vehhâc fi Şerhi'l-Minhâc*, Zakariyyâ el-Ensârî (926-27/1520)'nin *Fethü'l-vehhâb bi-şerhi menheci't-tullâb*, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî el-Kâhîrî (977/1570)'nin *el-İknâ' fi halli elfâzi Ebî Şücâ'* ve Şafiî mezhebindeki birkaç eserden yararlanarak bu eseri telif etmiştir.¹⁶¹

Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb adlı eseriyle birlikte neşredilen bu eser, iki ciltten oluşmaktadır. İlk cilt 1226/1811-12 tarihinde telif edilmiştir.¹⁶² Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edildiği yeni ortaya çıkan eserin ikinci cildi, Cemazeyilevvel 1234/1819 tarihinde telif edildiği rivayet edilmiştir.¹⁶³

Eser, İslâm'da alım-satım ve benzeri muâmeleler, İslâm'a göre cinayet işlemenin hükmü ve cezası, kadılık, İslâm tebliğ faaliyetleri, şahitlik, köleleri hür bırakma vb. konuları ihtiva etmektedir.¹⁶⁴

5. *Bulûğu'l-Merâm*

Şafiî mezhebine göre namazda doğru niyetin nasıl olduğunu açıklayan bu eser, Şeyh Dâvûd'un Açe'deki hocası Şeyh Muhammed Zeyn b. Fakih Cemalüddin'in *Keşfü'l-Kirâm* adlı eseri ve Şeyh Dâvûd'un talebesi Şeyh İsmail b. Abdullah el-Minangkabavî'nin *Risaletü'l-Mukarane* adlı eseriyle birlikte basılmıştır. Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 303 no.lu nüshası, Şeyh Dâvûd Recep 1227/1812 yılında bu eserin telifini tamamlarken M.I. 327 ve 615 no.lu nüshaları da Şeyh Dâvûd tarafından 1286/1869-70'te telif edildiği nakledilmiştir.¹⁶⁵

6. *Ğayetü'l-Merâm fi Keyfiyyeti Edâ Hacce'l-İslâm*

47 sayfadan oluşan bu risale, hac ve umre hakkında genel bir girizgâhtan sonra ihrama girme yerleri (mikatlar), hacla ilgili uygulamalar, ihramlıya yasak olan fiiller ve hac için İhram'a girmiş bir zatın Arafat'ta vakfe ile ziyaret tavafından engellenen kişinin durumu gibi konuları içermektedir.¹⁶⁶

¹⁶¹ Abdullah, *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb*, s. 4-5.

¹⁶² Abdullah, *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb*, s. 3.

¹⁶³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 70.

¹⁶⁴ Abdullah, *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb*, s. 3-4.

¹⁶⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 71.

¹⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, Dâvûd, *Ğayetü'l-Merâm fi Keyfiyyeti Edâ Hacce'l-İslâm*, Matbaâtu'l-Mîriye, Mekke 1913-4, s. 1-48.

Şeyh Dâvûd tarafından Çarşamba gecesi 5 Zilkade 1229/19 Ekim 1814 tarihinde Mekke’de telifi tamamlanan bu eser, 13 Muharrem 1232/3 Aralık 1816 tarihinde Sultan V. Muhammed Raşid Khan döneminde de neşredilmiştir.¹⁶⁷

7. *et-Ta’liku’l-Latîf mimmâ yate’allaku bi Cevâzi Taa’zuri’l-Cum’a*

Eser, bir bölgede birçok yerde cuma namazının kılınması ve cuma namazı için inşa edilmesi gereken caminin şartları vb. meselelerden söz etmektedir. Şeyh Dâvûd, bu çalışmayı 1232/1816-17 tarihinde tamamlamıştır. M.I. 15, 151, 156 ve 374 no.lu el yazma nüshaları Malezya İslâm Merkezi’nde muhafaza edilmektedir.¹⁶⁸

8. *Tühfetü’r-Râğibîn fî Sülûki’l-Müttakîn*

İki ciltten oluşan bu eser, cinayetin hükmü, cezaları vb. konuları içermektedir. Şeyh Dâvûd el-Fetânî bu eseri, 1233/1817-18 tarihinde telif etmiştir. Daha sonra Muhammed Cama Kelantan tekrar eseri şerh etmiştir. Günümüze ancak 2. cildi ulaşabilmiştir. M.I. 318 no.lu el yazma nüshası, Malezya İslâm Merkezi’nde muhafaza edilmektedir.¹⁶⁹

9. *Münyetü’l-Musallî*

37 sayfadan oluşan bu eser, kur’an, hadis ve ulemanın açıklamasıyla namazın nasıl kılındığına dair konuları izah etmektedir. Eserin aslı, Ebû Abdillah Sedîdüddin Muhammed b. Muhammed el-Kâşgarî (705/1305)’ye aittir. Şeyh Dâvûd da bu eseri Malay diline çevirmiş, Salı günü 15 Zilhicce 1242/10 Temmuz 1826-7 tarihinde bu eserin telifini tamamlamıştır.¹⁷⁰ Eser, 5 sayfalık olan *el-Behcetü’l-Merdîyye* adlı risalesiyle birlikte yayımlanmıştır.¹⁷¹

Güneydoğu Asya’da çok okutulan ve kaynak olarak başvuru eserlerden biri olan *Münyetü’l-Musallî*’nin ilk baskısı, Şeyh Dâvûd’un varisi Şeyh Ahmed b. Muhammed Zeyn el-Fetânî (1325/1908) tarafından 1310/1892 tarihinde Mekke’deki el-Mîrîye matbaâsı’nda neşredilmiştir.¹⁷²

Şeyh Dâvûd el-Fetânî’nin yakın akrabası olan Tuan Guru Hacı Nik Abdullah el-Cambu tarafından eser şerh edilip özetlendikten sonra, *Pati Münyetü’l-Musallî* olarak yayımlanmıştır. Yine aynı kişi, eseri şerh edip bazı eklemeler yaptıktan sonra *Şerhü Münyetü’l-Musallî* olarak adlandırmıştır.¹⁷³

¹⁶⁷ Abdullah, *Ğayetü’l-Merâm fî Keyfiyyeti Edâ Hacce’l-İslâm*, s. 48.

¹⁶⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 93.

¹⁶⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 72-73.

¹⁷⁰ Abdullah, *Dâvûd, Münyetü’l-Müsallî*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts, s. 37.

¹⁷¹ Abdullah, *Münyetü’l-Müsallî*, s. 37-42.

¹⁷² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 78.

¹⁷³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama’ dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 78.

Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 130, 132, 136, 152, 205, 238, 258, 392, 425, 469, 512, 585, 622, ve 727 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.¹⁷⁴

10. *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*

371 sayfadan sayfadan oluşan bu eser, başta kelâm-akaid olmak üzere fıkıh ve tasavvuf konularını ihtiva etmektedir. Eser, Peygamberimiz (s.a.v)'in 40 hadisi şerifiyle başlar ve tasavvufî konularında tamamlanır.¹⁷⁵ Ayrıca fûrû-ı fikhın bütün konularını içeren *Hidâyetü'l-Müte'allim*, Güneydoğu Asya'da bu alanda yapılmış ilk çalışma olduğu iddia edilmiştir.¹⁷⁶

Şeyh Dâvûd, Şeyh Ahmed b. Muhammed ez-Zâhidî (819/1416-7)'in *Hidâyetü'n-Nâsih ve Hizbu'l-Fellâh an-Nâyih fi ma'rife Tarikati'l-Vâdih* adlı eserini Malay diline çevirdikten sonra *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim* olarak adlandırmıştır.¹⁷⁷ Şeyh Dâvûd, 12 Cemazeyilahir 1244/20 Aralık 1828 tarihinde eserin telifini tamamlamıştır.¹⁷⁸

Eserin ilk baskısı, Şeyh Dâvûd'un talebesi ve varisi olan Şeyh Ahmed b. Muhammed Zeyn el-Fetânî (1325/1908) tarafından Mekke'deki el-Mîrîye Matbaâsı'nda 1312/1894 tarihinde basılmıştır.¹⁷⁹

11. *Fethü'l-Mennân*

504 sayfadan oluşan bu eser kelâm-akaid olmak üzere fıkıh ve tasavvuf konularını ihtiva etmektedir. Şeyh Dâvûd, Ahmed b. Hüseyin er-Remlî el-Makdisî (844/1440-41)'nin *Safvetü'z-Zübed fimâ 'aleyhi'l-mu'temed* adlı eserin muhtevasını zenginleştirerek Malay diline çevirmiştir.¹⁸⁰

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin bu çalışmayı 1249/1833 yılında tamamladığı nakledilmiştir. Daha sonra 1303/1885 yılında Abdüllatif b. Abdülmümin tarafından eser tekrar çoğaltılmıştır.¹⁸¹ Ayrıca Sultan İbn Sultan Sultan V. Muhammed Raşid Khan döneminde bu eser tekrar tashih edilmiş ve 10 Şaban 1330/25 Temmuz 1912 yılında tamamlanmıştır.¹⁸²

¹⁷⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 78.

¹⁷⁵ Abdullah, Dâvûd, *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, İhya-i Ulûmuddîn, Patani ts., s. 371.

¹⁷⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 79.

¹⁷⁷ Abdullah, *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, s. 3.

¹⁷⁸ Abdullah, *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, s. 370.

¹⁷⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 79.

¹⁸⁰ Abdullah, Dâvûd, *Fethü'l-Mennân*, İhya-i Ulûmuddîn, Pattani ts., s. 3.

¹⁸¹ Borhan, Joni Tamkin, "Sumbangan Syeikh Daud Bin Abdullah Al-Fatani Dalam Flqh Al-Mu'amalah: Tumpuan Kepada Furu'al-Masa'il", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Budaya Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001, s. 4.

¹⁸² Abdullah, *Fethü'l-Mennân*, s. 505.

12. *el-Cevâhiru's-Seniyye*

276 sayfadan oluşan *el-Cevâhiru's-Seniyye*'nin tam adı *el-Cevâhiru's-Seniyye fî Şerhi Akâidi'l-Âliyye ve Ahkâmi'l-Fikhi'l-Merdiyye ve Tarîki Sulûki't-Tarîkati'l-Muhammediye*'dir. Eser, kelâm-akaid başta olmak üzere fıkıh ve tasavvuf konularını içermektedir.

Şeyh Dâvûd, Taif'te Pazartesi günü 16 Cemazeyilevvel 1252/29 Ağustos 1836 tarihinde bu çalışmayı tamamlamıştır.¹⁸³ El yazma nüshası, Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.¹⁸⁴

13. *Sullemu'l-Mübtedî fî ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî*

47 sayfadan oluşan bu küçük risale, akaid başta olmak üzere fikhî ve tasavvufî konular sistematik bir şekilde tertip edilmiştir.¹⁸⁵ Şeyh Dâvûd bu çalışmayı 13 Şevval 1252/21 Ocak 1837 tarihinde Taif'teyken tamamlamıştır.¹⁸⁶ Daha sonra el-Hac İlyâs Yâkûb el-Ezherî tarafından bu eser tekrar gözden geçirilerek Mısır'daki Dâr ihyâ el-Kûtûb el-Arabiye matbaâsında basılmıştır. Eserin daha sonraki baskıları ise Penang'daki Daru'l-Ma'arif'te neşredilmiştir.¹⁸⁷

Daha sonra Şeyh Muhammed Nur b. Muhammed b. İsmail el-Fetânî tarafından bu eser şerh edilmiş ve *Kifâyetü'l-Mübtedî* olarak adlandırılmıştır. Şeyh Muhammed Nur, bu 377 sayfalık çalışmaya Mekke'de başlamış ve 1252/1863-4 yılında Medine'de tamamlamıştır.¹⁸⁸

Sullemu'l-Mübtedî fî ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî'nin el yazma nüshası, Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 62, 114, 176, 183, 224, 287, 373, 420, 475, 629 ve 688 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.¹⁸⁹

14. *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*

Şeyh Dâvûd'un fıkıh ve akaidle ilgili en büyük çalışmalarından biri olan bu eseri, Malaycada soru-cevap tarzında yazılan ilk dinî eser olduğu iddia edilmiştir.¹⁹⁰ Şeyh Dâvûd, Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Ensârî (1004/1596)'nin *el-*

¹⁸³ Abdullah, Dâvûd, *el-Cevâhiru's-Seniyye*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 276.

¹⁸⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 85.

¹⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, Dâvûd, *Sullemu'l-Mübtedî fî ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts, s. 1-46.

¹⁸⁶ Abdullah, *Sullemu'l-Mübtedî fî ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî*, s. 46.

¹⁸⁷ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 26.

¹⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Muhammed, Muhammed Nur, *Kifâyetü'l-Mübtedî*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok 1933.

¹⁸⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 85-86.

¹⁹⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 86.

Fetava'r-Remli fî furui'l-fikhi's-Şafî ve Hüseyin b. Muhammed el-Mahallî (1170/1756)'nin *Keşfü'l-Lisâm an es'ileti'l-enâm* adlı eserlerinden istifade ederek bu eseri telif etmiştir.¹⁹¹

Şeyh Dâvûd bu eseri 1254/1838 tarihinde yazmaya başlamış ve 1257/1840-1 yılında Mekke'de ikinci vaktinde tamamlamıştır.¹⁹² Eser, Malezya İslâmî Merkezi'nde M.I. 30, 72, 147, 212, 258, 476, ve 478 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.¹⁹³

15. *es-Saydu ve 'z-Zebâih*

Eser, hayvan kesme, hayvanları avlama, kurban çeşitleri ve onlarla ilgili meseleleri içermekle birlikte eti yenen ve yenmeyen hayvanlar hakkında da bilgi vermektedir.

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, bu eseri Mekke'de Sefer ayının 10. çarşamba günü tamamlamıştır. Eserin ilk basım yeri ise Mekke'deki el-Mîriye Matbaâsıdır. M.I. 246 ve M.I. 449 no.lu el yazma nüshalar Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.¹⁹⁴

16. *Risaletü'l-Mesâil*

Cuma namazı ve onunla ilgili meselelerden bahseden bu eserin, M.I. 15, 151, 156 no.lu el yazma nüshaları Malezya İslâmî Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.¹⁹⁵

17. *Kifâyetü's-Salâti't-Terâvih*

Teravih namazı ve onunla ilgili meseleler, kabir ziyaretinin adap ve erkânı, Şüttâriyye ve Samaniye tarikatının yaklaşımlarını anlatan bu eser, orjinal nüshası eksik olmakla birlikte Şeyh Muhammed Nur b. Şeyh Nik Mat Kecik el-Fetânî'de bulunan nüshası tamamına yakındır. Çünkü o nüshada kadir gecesinde kılınan on iki rekat gece namazı ve kadir gecesinin faziletleri konusu da yer almaktadır.¹⁹⁶

18. *el-Behcetü'l-Merdîyye*

Eser, imamın arkasında namaz kılacak kimsenin dikkat etmesi gereken hususlar, cemaatle kılınan namaz, müdrük ve mesbuk'un şartları vb. konuları ihtiva etmektedir. Şeyh Dâvûd'un 14 Şevval 1259/7 Kasım 1843 salı günü ikinci vaktinde tamamladığı bu çalışması aynı zamanda onun son çalışması olduğu söylenmiştir. Şeyh Davud'un *Münyetü'l-Musallî* adlı eseriyle birlikte basılan bu eser, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu matbaâsında bu güne kadar birçok defa neşredilmiştir.¹⁹⁷

¹⁹¹ Abdullah, Dâvûd, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 3.

¹⁹² Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, II. 388.

¹⁹³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 86.

¹⁹⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 58.

¹⁹⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 65.

¹⁹⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 64, 68.

¹⁹⁷ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, Dâvûd, *el-Behcetü'l-Merdîyye*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s.37-42.; Azra, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia: networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, s. 123.

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'ye ait olduğu iddia edildiği halde günümüze kadar basılmayan bazı fıkhi eserler şunlardır: *Diyyâ'u'l-Lamah*,¹⁹⁸ *Risaletü's-S'a'il*,¹⁹⁹ *Kismu'z-Zekât beyne'l-Esnâf*,²⁰⁰ *Fatva berjual beli dengan kafir*,²⁰¹ *Hukum Hayz dan istihadah*,²⁰² *Nubze fî Bayân Şurûti'l-Cuma*.²⁰³

B. Kelâm ve Akaid ile ilgili Eserleri

Malay Yarımadası'nda kelâm çalışmaları 17.yy'da Açe bölgesinde başladığı nakledilmiştir. O zamanda Şeyh Nûreddin er-Rânîrî (1068/1658) olmuştur. Açe mütekellimi olan er-Rânîrî'nin *Dürretü'l-Farâ'iz bi-şerhi'l-'akâid* adlı eseriyle ün kazanmıştır.²⁰⁴ Ayrıca er-Rânîrî, Ebû Şekûr Muhammed b. Abdüsseyyid es-Selamî'nin *Kitabü't-Temhîd fî beyâni't-tevhîd* adlı eserinden istifade ederek *et-Tibyân fî ma'rifeti'l-edyân*'ı telif etmiştir. '*Akâidü's-sufiyyetü'l-muvahhidîn, el-Leme'an fî tekfîri men kâle bi-halkı'l-Kur'an, Bede'e halku's-semâvât ve'l-arz* gibi Şeyh Nûreddin er-Rânîrî'nin kelâm ve akaid eserlerin arasında yer almaktadır.²⁰⁵

18.yy'da Şeyh Muhammed Zeyn fakih Celâleddin (1170-71/1757), *Ummu'l-Barahin* adlı eserini Malay diline çevirip *Bidayetü'l-Hidâye* olarak adlandırmıştır. Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin hocası Şeyh Abdurrahman b. Abdulmubin Pauh Bok (1193-4/1780) da günümüze kadar gelen kelâm'a dair eseri de *Akide Ehli Sunne ve'l-Cemaat* olmuştur.²⁰⁶ Bu zamana kadar Malay Yarımadası'ndaki kelâm literatürü daha çok önceki alimlerin görüşleri ve eserlerini şerh şeklinde olmuştur.²⁰⁷

Şeyh Dâvûd el-Fetânî fıkhi eserleri telif etmeye gayret gösterdiği gibi kelâm ve akaid'e dair çalışmalara da mühim çalışmalar bulunmuştur. O, *Verdü'z-Zevâhir li halli'l-Fâz Akdi'l-Cevâhir* ve *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn* adlı eserleri ile kelâm alanında ün kazanmıştır.²⁰⁸

¹⁹⁸ Towpik, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, s. 3.

¹⁹⁹ Towpik, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, s. 3.

²⁰⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 92.

²⁰¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 92.

²⁰² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 93.

²⁰³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 93.

²⁰⁴ Mahmood, Abdul Rahman, "Pengkaedahan Syeikh Daud Bin Abdullah Al-Fatani Dalam Penulisan Akidah", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001, Pattani, 19-20 Mayıs 2001, s. 2. Göksoy, İsmail Hakkı, "Nûreddin er-Rânîrî", *DIA*, İstanbul 2007, XXXIII, 256-57.

²⁰⁵ Göksoy, "Nûreddin er-Rânîrî", *DIA*, XXXIII, 256-57.

²⁰⁶ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, 249.

²⁰⁷ Mahmood, "Pengkaedahan Syeikh Daud Bin Abdullah Al-Fatani Dalam Penulisan Akidah", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, s. 2.

²⁰⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 104-05.

Patani mütekellimi olan Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin kelâm ve akaid ile ilgili eserini söyle zikretmek mümkündür:

1. *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*

103 sayfadan oluşan bu eseri, ehl-i sünnet vel-cemaat itikadıyla ilgilidir. Şeyh Ahmed b. Muhammed es-Sühaymî (1179/1765-66)'ye ait olan bu Arapça eseri, Şeyh Dâvûd Malay diline çevirmiştir.²⁰⁹

Eser, şer'i, aklî ve örfî hükümler, Cenâbı Hakk'ın sıfatları ve O'na vasfedilmesi mümkün olmayan noksan sıfatlar, Kur'an'da zikredilen peygamberlerin adları, sıfatları, onlara vasfedilmesi mümkün olmayan noksan sıfatlar, cennet ve cehennem hakkında öğrenilmesi gerekenler ve en sonunda cehennem ateşinden kurtulacak olan Ehl-i Sünnet ve'l Cemâat akaidine mensup olan kişileri vb. konuları içermektedir.²¹⁰ Ayrıca bu eserin kenarında yer alan Ahmed b. Muhammed es-Sühaymî'nin *Diyâu'l-Mürîd fî ma'rifeti Kelimeti't-Tevhîd* adlı risalesi de Şeyh Dâvûd Malay diline çevirmiştir.

Şeyh Dâvûd, 17 Şevval 1232/30 Ağustos 1816-7 tarihinde cumartesi günü Mekke'de bu eserin telifini tamamlamıştır.²¹¹ Daha sonra Şeyh İshâk b. İbrâhim Minangkabav ve Zeynelâbidîn b. İbrâhim el-Ezherî tarafından tekrar gözden geçirilmiştir. Eserin ilk baskısı Mekke'de olmakla birlikte daha sonraki baskı ise Penang'daki Dâru'l-Maarif Matbaasında basılmıştır.²¹²

Muhammed Osman el-Muhammedî, "*Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at'ın esasına göre İslâm itikâdı hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bu konuda çalışma yapan âlimler arasında Şeyh Dâvûd el-Fetânî de bulunmuştur. O kelâm ve akaid ilimlerinde birçok çalışma yapmakla birlikte en meşhur olan ve bugüne kadar (Güneydoğu Asya'da) kaynak olarak başvurulan eseri: ed-Duru's Samîn'dir*".²¹³

2. *Diyâu'l-Mürîd fî ma'rifeti Kelimati't-Tevhîd*

ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn adlı eseriyle birlikte basılan bu eser, Şüttâriyye tarikatının görüşüne göre, lailaeillallah'ın anlamı, bu kelimenin zikretmenin şartları, bu kelime zikredilirken yapılması gerekenler, bu kelimeyi zikretmenin faziletleri ve Lailahaeillallah'ın zikredilmesinin uygun olmadığı mekanlar gibi konuları içermektedir.²¹⁴

²⁰⁹ Abdullah, Dâvûd, *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*, s. 3.

²¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*, s. 1-103.

²¹¹ Abdullah, *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*, s. 103.

²¹² Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 25.

²¹³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 70.

²¹⁴ Abdullah, Dâvûd, *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 5.

Şeyh Dâvûd bu eseri, Endonezya'nın Kalimantan eyaletine bağlı Sambas ilçesinde bulunan Sultan Muhammed Seyfeddin'in sarayında 1235/1819-20 yılında telif ettiği rivayet edilmiştir.²¹⁵ Bunun yanında M.I. 622 ve 688 no.lu el yazma nüshalar, Malezya'nın başkentinde bulunan İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.²¹⁶

3. *Keşfü'l-Gumme fî Ahvâli'l-Mevti fî'l-Berzah ve'l-Kıyâme*

Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil adlı eseriyle birlikte basılan bu eser, ölümden sonraki hayat ve kabir azabı hakkındaki konuları ihtiva etmektedir. Şeyh Dâvûd, Şeyh Celâleddin es-Süyûti (911/1505)'nin *Şerhu's-sudûr bi-şerhi hâli'l-müteveffâ fî'l-kubûr* adlı eseri Malay diline çevirdikten sonra *Keşfü'l-Gumme fî Ahvâli'l-Mevti fî'l-Berzah ve'l-Kıyâme* olarak adlandırmıştır.²¹⁷ Şeyh Dâvûd, bu çalışmayı çarşamba gecesi 20 Rebiulevvel 1238/5 Aralık 1822 tarihinde tamamlamıştır.²¹⁸

Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 145 ve 149 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.²¹⁹

4. *Akîdetü'l-Cevâhir*

İslâm akaidini şiir şeklinde anlatan bu eser, 24 Sefer 1245/25 Ağustos 1829 tarihinde tamamlanmıştır. Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 84 no.lu el yazma nüshası muhafaza edilmektedir.²²⁰

5. *Verdü'z-Zevâhir li Halli'l-Fâz Akdi'l-Cevâhir*

Şeyh Dâvûd, Arapça olan bu eseri mahtevasını Malay dilinde zenginleştirerek eser meydana getirmiştir. Eser, kelâm ve akaid konularını ihtiva eder. Şeyh Dâvûd'un bu çalışmayı, 24 Safer 1245-9 Recep 1245/25 Ağustos 1829-4 Ocak 1830 tarihleri arasında yazdığı nakledilmiştir.²²¹ Eser ilk defa, Şeyh Dâvûd'un yakın akrabası olan Şeyh Abdullah Dâvûd, Şeyh Muhammed Nur Dâvûd ve Şeyh Muhammed Dâvûd el-Fetânî tarafından 1332/1913-14 tarihinde Mekke'deki el-Mîrîye Matbaası'nda neşredilmiştir. M.I. 139 ve 496 no.lu el yazma nüshaları Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.²²²

²¹⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 60, 102.

²¹⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 60.

²¹⁷ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*, I, 5-6.

²¹⁸ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*, II, 388.

²¹⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 74.

²²⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 79.

²²¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 79-81.

²²² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 82.

6. *el-Behcetü's-Senniye* diğ er adıyla *Tahsîlu Nilu'l-Merâm li Beyâni Manzumeti Akidetu'l-A'vâm*

Şeyh es-Seyyid es-Şerif Ahmed el-Merzûkî, '*Akidetu'l-A'vâm* adlı risalesini telebelerinden Şihabuddin b. Şeyh Muhammed Arşad el-Banyarî imla ettirerek Salı günü Zülhicce 1252 yılının öğ le vaktinde meydana getirmiştir. Yine Ahmed el-Merzûkî'nin talebelerinden biri olan Dâvûd el-Fetânî, hocasının emriyle tekrar bu risalenin muhtevasını zenginleştirerek Malay diline çevirmiş ve Sefer 1253/183-8 yılının ikinci vaktinde *el-Behcetü's-Senniye* adlı eserini ortaya çıkarmıştır.²²³

21 sayfadan oluşan *el-Behcetü's-Senniye*, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarını, O'na vasfedilmesi mümkün olmayan noksan sıfatları, peygamberlerin sıfatları ve onlara vasfedilmesi mümkün olmayan noksan sıfatları, yirmi beş peygamberin adı, dört kutsal kitab, Hz. Muhammed (s.a.v) efendimizin hayatı (doğ umu, ailesi, hanımı, çocukları ve vefâtı) vb. kelâmî konuları ihtiva etmektedir.²²⁴ Ayrıca eserin sonunda 3 sayfalık olan *Nuru'l-Mubîn* adlı risalesi de bulunmaktadır.

Nuru'l-Mubîn, İslâm ve imanın rükünleri, Cenâbı Hakk'ın sıfatlarını ve O'na vasfedilmesi mümkün olmayan noksan sıfatları, meleklerin sıfatları, Hz. Muhammed'in diğ er peygamberlerden üstün olan sıfatları vb. konuları içermektedir.²²⁵ M.I. 244, 295 ve 359 no.lu *el-Behcetü's-Senniye*'nin el yazma nüshaları Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.²²⁶

7. *Sifat Dua Puluh*

Şeyh Ahmed b. Muhammed Zeyn el-Fetânî (1325/1908), bu eserde Şeyh Dâvûd'un adı zikredilmediğ i, eserde kullanılan üslubun da onun üslubuna hiç benzemediğ i ve metnin çok karışık olduğunu söyleyerek bu eserin ona ait olduğunu kabul etmemiştir. Aksine, H.W.M. Shaghir Abdullah, bu eser Şeyh Dâvûd'a ait olduğunu söylemiştir. Çünkü o zamananın şartlarına baktığımızda Şeyh Dâvûd'un büyük bir âlim olduğ u ve Mekke'deki kitapçılar da Şeyh Dâvûd'un yazmış oldukları eserleri bildikleri için eserin üzerine onun adının yazılmasına gerek duyulmamıştır. Yalnız daha sonraki baskılarda Şeyh Dâvûd'un adı zikredilmiştir.²²⁷

Ehl-i Sünnet ve'l Cemâat'ın kelâm yaklaşımından söz eden bu eser, yıl olarak bilinmese de Şevval ayının 22.sinde telif edilmiştir.²²⁸ H.W.M. Shaghir Abdullah, Bombay

²²³ Abdullah, Dâvûd, *el-Behcetü's-Senniye*, Khazanah Fathaniyah, Patani 1996, s. 21.

²²⁴ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, *el-Behcetü's-Senniye*, s. 2-21.

²²⁵ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, *el-Behcetü's-Senniye*, s. 22-24.

²²⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 59.

²²⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 60.

²²⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 60.

şehrindeki el-Muhammedî el-Bandar Bombay matbaası tarafından 1318/1900 tarihinde basılan nüshalardan birine sahip olduğunu söylemiştir.²²⁹

8. *Kifayetü'l-Mübtedî fi Usûli İ'tikâdi'l-Mürşidîn en İrşâdi Edfâli'l-Mübtediayni fi'l-A'kâidi ve'l-Âdiyati Nâfia'ti'd-dîn*

Eser, Kelime-i şehadet'in öğeleri-şartları, onu geçersiz kılan haller; İslâm'ın şartları; imanın şartları ve onu geçersiz kılan hallerden bahsetmektedir.²³⁰

Şeyh Dâvûd'un bu eseri ne zaman telif ettiği bilinmemekle birlikte Mekke'deki el-Mîrîye Matbaası'nda 1309/1891 tarihinde neşredilmiştir.²³¹

9. *Mukaddimetü'l-Kübrâ*

Kelâm ve akaid konularını ihtiva eden bu eserin, orjinal nüshası bulunmamakla birlikte bir nüshasının Şeyh Abdüssamed el-Kalantanî tarafından çoğaltıldığı rivayet edilmiştir.²³²

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'ye ait olduğu iddia edildiği halde günümüze kadar basılamayan bazı kelâm eserler ise şunlardır: *Risaletü't-Taalluk bi kelimeti'l-iman*²³³, *Favâidu'l-Fikri fi'l-İmâm Mahdi*,²³⁴ *Şerhü kaside ibnu'l Vara*.²³⁵

C. Tasavvufla İlgili Eserleri

17. yy'da Malay dünyasında mutasavvıfların ilki Hamza Fansûrî olduğu kabul edilmiştir. Kadiriye tarikatına intisap eden Hamza Fansûrî, bu tarikatın Malay dünyasında yayılmasını sağlayan âlimlerden biri olduğu nakledilmiştir.²³⁶ Hamza Fansûrî'nin eserleri şunlardır: *Şarâbü'l-âşikin* Malay dilinde yazılan ilk tasavvufî eser kabul edilir. *Esrârü'l-ârifîn fi beyâni 'ilmi's-sülûk ve't-tevhîd* da Hamza Fansûrî'ye ait başka tasavvuf eseridir. Hamza Fansûrî, Muhyiddin İbnü'l-Arab'nin (638/1240) *Tercümânü'l-eşvâk*, Fahreddîn-i Irâki (688/1289)'nin *Lema 'at* ve Abdurrahman-ı Câmî (898/1492)'nin *Levâ'ih*'i esas alarak yazılmış olup bazı şiirlerini de ihtiva etmiştir. *el-Müntehâ* de Hamza Fansûrî'nin eserleri mahallî Endenozya dillerine tercüme edilmiştir.²³⁷

²²⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 60.

²³⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 65-66.

²³¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 66-67.

²³² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 67.

²³³ Towpik, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, s. 3.

²³⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 91-92.

²³⁵ Towpik, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, s. 3.

²³⁶ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 199.

²³⁷ Lubis, H.M. Bukhari, "Hamza Fansûrî", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 511.

Daha sonra dinî hayata tasavvufî İslâm'ın hâkim olduğu bir sonraki âlim ise Şeyh Nûreddin er-Rânîrî (1068/1658) olmuştur. Er-Rânîrî, Sultan II. İskender'nin isteği ve Açelilerin tasavvufa çok ilgi duymalarından dolayı *Bustânü's-selâtîn fi zikri'l-evvelîn ve'l-âhirîn* adlı eserini telif etmiştir.²³⁸ Eser, dünya ve cennetin yaratılışı, Hz. Âdem (a.s.)'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin hayatı, Hulefâ-yi Raşidîn, Acemîler, Bizanslılar, Emevîler ve Abbasîler, Hindistan hükümdarlar ve Malay sultanları hakkındaki bilgileri ihtiva etmekle birlikte Delhi, Pahang ve Açe hükümdarları da anlatılmaktadır. Ayrıca eserde Adaletli ve bilgeli liderin nasıl olması gerektiğine tavsiyelerde bulunmuştur.²³⁹

Ayrıca er-Rânîrî, *Hüccetü's-siddîk li-def'i'z-zindîk*, *Hidâyetü'l-habîb fi't-tergîb ve't-terhîb*, *Hallü'z-zul*, *Cevâhirü'l-'ulum fi Keşfi'l-ma'lûm*, *Rahîku'l-Muhammediyye fi tarîki's-sufîyye*, *el-Fethü'l-mübîn 'ale'l-mülhidîn*, *Fethü'l-vedûd fi beyâni vahdeti'l-vücûd*, *'Aynü'l-cevâd fi beyâni vahdeti'l-vücûd*, *Esraru'l-İnsan fi ma'rifeti'r-Ruh var-Rahman* ve *Hikayat Seri Rama* gibi eserlerini telif etmiştir.²⁴⁰

Şeyh İbrâhîm el-Kûrânî olarak bilinen Ebü'l-İrfan (Ebü İshâk) Burhânüddîn İbrâhîm b. Hasan el-Kûrânî eş-Şehrezûrî (1101/1690) bir başka büyük âlimdi. el-Kûrânî Malay öğrencilerinin isteği, İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini açıklamak ve savunmak için *İthâfû'z-zekî bi-şerhi't-Tuhfeti'l-mürsele ile'n-nebî* adlı eserini kelimelerle almıştı. Ayrıca Şeyh İbrâhîm el-Kûrânî, Cava (Malay) meselesi hakkında bir çözüm için *Mesâilü'l-Caviyye* adlı eserini telif etmiştir.²⁴¹

Malay Yarımadası'nda meşhur âlimlerinden biri de Abdürraûf es-Sinkilî (1105/1693) olmuştur. Tungku di-Kuala lakabıyla anılan Abdürraûf es-Sinkilî, Şeyh İbrâhîm el-Kûrânî vasıtasıyla Şüttâriyye tarikatına intisap etmiştir.²⁴²

Abdürraûf es-Sinkilî'nin tasavvuf anlayışının nazarî esası, nefsin yedi mertebesi bulunduğu ve insanın Allah'ın sureti olduğu fikridir. *'Umdetü'l-muhtâcîn* adlı eserinde bu konu ile ilgili geniş bilgi vermiş, ayrıca *Kifâyetü'l-muhtâcîn*, *Beyânü't-tecellî* gibi bazı eserlerinde bu görüşlerini tekrar ele alarak açıklamıştır.²⁴³

Şâ'ir ma'rifet adlı âhiretle ilgili Malayca tasavvufî manzume ve diğer bazı eserler de kendisine atfedilmektedir. İbnü'l-Arabî'den seçtiği vahdet-i vücûdla ilgili iki metnin şerhi

²³⁸ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 200-201, 246.

²³⁹ Hooker, M.B, *İslamic Law in South-East Asia*, Koon Wah Printing Ptc. Ltd., Singapore 1953, s. 7.; Göksoy, "Nûreddin er-Rânîrî", *DİA*, XXXIII, 256.

²⁴⁰ Göksoy, "Nûreddin er-Rânîrî", *DİA*, XXXIII, 256-7.; Hooker, *İslamic Law in South-East Asia*, s. 7.; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 246.

²⁴¹ Şeyh İbrâhîm el-Kûrânî hakkında geniş bilgi için bkz. Cici, Recep, "Kûrânî", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 426-427.; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 202-203.

²⁴² Azamat, Nihat, "Abdürraûf es-Sinkilî", *DİA*, İstanbul 1988, I, 294.

²⁴³ Azamat, "Abdürraûf es-Sinkilî", *DİA*, I, 294.

olan *Dekâyiku'l-hurûf* adlı Malayca eseri, A. Johns tarafından İngilizce tercümesiyle birlikte neşredilmiştir.²⁴⁴

Patani'ye İslâmiyetin ilk girdiği yıllarda Şeyh Safiyuddin el-Abbâsî başta olmak üzere Şeyh Kumbak Abdulmubin ve Şeyh Said Barsisa gibi şahıslar birer önemli mutasavvıf kabul edilmiştir. Aynı şekilde 18. 19.yy'larda Muhammed Salih el-Fetânî, Şeyh Ali b. İshâk, Şeyh Dâvûd el-Fetânî ve Şeyh Muhammed Zeyn b. Mustafa el-Fetânî gibi şahıslar bölgenin halkı ve âlimleri tarafından Şüttâriyye ve Sammaniye tarikatının mensubu kabul edilmişlerdir.²⁴⁵

Şüttâriyye, Sammâniyye ve Şadhiliye tarikatlarından icazet alan Şeyh Dâvûd el-Fetânî, tasavvufun nazarî hem de amelî yönünde çok büyük bir tecrübeye sahiptir. O, Şüttâriyye tarikatının zikrine dair eseri telif etmiştir. Bu onun Şüttâriyye tarikatı hakkında bilgiye sahip olduğunun ve Malay Yarımadası'nda Şüttâriyye tarikatının yaygın olduğunun bir göstergesidir. Malay Yarımadası hatta Burma ve Campa'dan birçok mürit ona intisap etmiştir.²⁴⁶

Patani mutasavvıfı olan Şeyh Dâvûd, birçok tarikatın ilmini tahsil ettiği halde Şüttâriyye tarikatını kendine rehber edinmiştir. O, Şüttâriyye tarikatının hem teorik (nazarî) hem de pratik (amelî) yönünü el-Ârif-i billâh Seyyid Şeyh Muhammed Es'ad ve Şeyh Ahmed el-Marzukî'ye intisap ederek almıştır.²⁴⁷ onun tasavvufa dair eserlerini şöyle zikretmek mümkündür.

1. *et-Tenbîh 'alâ Hikemi Tâcuddîn İbn Atâu'llah*

et-Tenbîh 'alâ Hikemi Tâcuddîn İbn Atâu'llah adlı eserin aslı Şeyh Muhammed b. İbrâhim b. 'İbâdus Sa'rî ez-Zendî'ye aittir. Şeyh Dâvûd da bu eseri Malay diline çevirmiştir. O, bu çalışmanın Ahmed b. Hüseyin er-Remlî el-Makdisî (844/1440-41)'nin *Matnu'l-Hikem lil Alâme ibn Reslân ed-Dimaşkî* adlı eserini Malay diline çevirdikten sonra bu eserin telifine başlamıştır. 30 Cemazeyil'evvel 1192/26 Haziran 1778 tarihinde de telifini tamamlamıştır.²⁴⁸

Şeyh Dâvûd bu eseri yazmak için çok gayret göstermiştir. Örneğin o, siyah boya ile genel bilgileri yazmış; kırmızı boya ile öz kavramları; yeşil ve sarı boya ile de ona has olan bilgileri yazmıştır. Eserin sonunda Şeyh Dâvûd, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin için şiirler de yazmıştır.²⁴⁹

²⁴⁴ Azamat, "Abdür-raûf es-Sinkili", *DİA*, I, 294.

²⁴⁵ Haji Daud, *Shaikh Daud al-Fatani: His biography works and influences in educational Sistem of Pondok in kelantan, Malaysia During 1945-2005*, s. 78.

²⁴⁶ Badaruddin, Faudzinaim, "Syeikh Daud al-Fatani Dan Tasavvuf", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001, s. 8.

²⁴⁷ Che Daud, *Tokok-Tokok Ulama' Semenanjung Melayu*, I, 9.; Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 34.

²⁴⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 87, 91.

²⁴⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 87-91.

2. *Bişâratu'l-İhvân*

Verilen bilgiye göre Şeyh Dâvûd bu eseri, şeyh Abdullah b. İbrâhim Mirğânî (1207/1792)'nin eserinden çevirmiş, çarşamba günü 8 Rebiul'ahir 1226/2 Mayıs 1811 tarihinde bu çalışmayı tamamladığı nakledilmiştir.²⁵⁰

3. *Cem'u'l-Fevâ'id ve Cevâhiru'l Kalâid*

330 sayfadan oluşan bu eser, fıkıh olmak üzere ahlâk, tasavvuf ve peygamberler tarihi vb. konuları içermektedir. Fıkıhla ilgili konuları ihtiva eden bu eser birçok tasavvufî anlatımı yani fakihlerin keramet ve hallerini anlatmıştır.

Bunun yanında Şeyh Dâvûd, Hz. Peygamberin isrâ ve miraç hadisesi, Recep ve Şaban aylarının faziletleri, berat kandili, ramazan ve kadir gecesinin faziletleri ve bu ayda yapılması gereken ibadetleri, Kurban bayramı ve onunla ilgili meseleleri anlatmıştır.

Ayrıca Şeyh Dâvûd fikhî konulardan da söz etmiştir. Söz gelimi abdest, ezan, kamet, namaz ve cemaâtle kılınan namazın faziletlerinden bahsetmiştir. Bundan sonra ahlâk konusundan bahsetmiştir. Söz gelimi anne babaya karşı görevler, komşu hakkı, karı koca hakları vb. konulardan bahsetmiştir. En sonunda ise Şeyh Dâvûd'un nasihatları, duâ etmenin âdâbı, Allah'ı zikretme ve peygambere salavat getirme âdâbı vb. konular yer almıştır.²⁵¹

Şeyh Dâvûd bu çalışmayı Mekke'de Cuma günü 27 Cemazeyilevvel 1239/29 Ocak 1824 tarihinde tamamlamıştır.²⁵²

4. *Minhâcü'l-Âbidîn ilâ Cenneti Rabbi'l-Âlemîn*

Şeyh Dâvûd, 15 Cemazeyilahir 1240/4 şubat 1825 tarihinde İmam Gazâlî (505/1111)'nin *Minhâcü'l-Âbidîn*, Şeyh Ebû Medyen (594/1198)'in *Kenzü'l-Minen 'alâ Hikemi Ebî Medyen* gibi önemli tasavvuf eserlerini Malay diline çevirmiştir.²⁵³ el-Hac İlyâs Yâkûb el-Ezherî daha sonra tekrar bu eseri gözden geçirmiş ve Mısır'daki Daru'l İhyâ' el-Kûtüb el-Arabiye matbaâsı'nda bastırmıştır. Daha sonraki baskılar ise Penang'daki Daru'l-Ma'arif matbaâsı'nda basılmıştır.²⁵⁴

5. *el-Manhalu's-Sâfi fî Beyâni Rumûz Ehli's-Sûfi*

Şeyh Dâvûd, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (638/1240)'nin *Menâsilu'l-İnsâniyye*, Şeyh Şeyh Nûreddin er-Rânîrî (1068/1658)'nin *Cevâhirü'l-'Ulûm fî Keşfi'l-ma'lûm*, Şeyh Kâsım b. Selâhaddin Hânî (1109/1197-98)'nin *es-Siyâr ve's-Sulûk ila Maliki'l-Memlûk*, Şeyh

²⁵⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 62.

²⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, Dâvûd, *Cem'u'l-Fevâ'id ve Cavâhiru'l Kalâid*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

²⁵² Abdullah, *Cem'u'l-Fevâ'id ve Cavâhiru'l Kalâid*, s. 330.

²⁵³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 77.

²⁵⁴ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 24-25.

Muhammed Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Kamerî'nin *Minnetu'l-Îlâhiyye*, İbn Atâullah el-İskenderî (709/1309)'nin *Hikem-i Atâiyye* adlı eserlerinden istifade ederek *el-Manhalu's-Sâfi fî Beyâni Rumûz Ehli's-Sûfi* adlı eserini 1245-6/1830 yılında telif etmiştir.²⁵⁵

30 sayfadan oluşan bu risale, tasavvuf ehlinin özellikleri hakkında bilgi verimektedir. Eserin Hangi tarihte yazıldığı bilinmemekle birlikte Şeyh Muhammed Zeyn b. Mustafa el-Fetânî tarafından 1276/1859 yılında çoğaltılan bir nüshası bulunmuştur. Diğer nüsha ise, Wan Ömer b. Wan Ahmed el-Cambu tarafından çoğaltılmış olup, eserin yazıldığı tarih belirtilmemiştir. Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 262; 354; 414; 429; 448; 467; 504; 603; 668 ve 669 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.²⁵⁶

6. *Müzâkeratü'l-İhvân*

Bu eserde, Allah'a nasıl takva etmemiz gerektiği ve Şeyh Dâvûd'un nasihatları zikredilmiştir. Şeyh Dâvûd bu eseri, *Fethü'l-Mennân* adlı eserinden sonra 25 Ramazan 1249/5 Şubat 1834 tarihinde Mekke'de tamamlamıştır. Bu eser *Fethü'l-Mennân* adlı eseriyle birlikte el-Mîriye Matbaâsı'nda 1330/1911'da neşredilmiştir.²⁵⁷

7. *Bidâyetü'l-Hidâye*

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, imam Gazâlî (505/1111)'ye ait olan bu eseri, Malay diline çevirmiştir. Hacı Muhammed Shaghir b. Abdullah: “*Şeyh Dâvûd, imam Gazâlî'nin Bidâyetü'l-Hidâye'nin asıl nüshasından bakarak Malay diline çevirmiştir. Ben de onun çevirdiği eserin asıl nüshasına sahip oluyordum.*” diye nakletmiştir.²⁵⁸ Şeyh Dâvûd el-Fetânî, bu çalışmayı 14 Şaban 1253/13 Kasım 1837 tarihinde ikinci vaktinde tamamlamıştır.²⁵⁹

Malezya İslâm kütüphanesi'nde M.I. 277 ve 344 no.lu el yazma nüshaları, Şeyh Abdüssamed el-Falimbanî'ye ait olup *Bidâyetü's-Salîkîn* olarak adlandırılmıştır.²⁶⁰

8. *Vesâye'l-Ebrâr ve Mevâizu'l-Ahyâr*

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, müslümanların faydalanması için Muhammed b. Ömer el-Kamerî el-Vasitî'nin *Li Murâdâti'l-Ahyâr ve Ahbâri'l-Ebrâr* adlı eserinde yer alan vasiyet ve güzel nasihatları seçerek Malay diline aktarmıştır.²⁶¹

²⁵⁵ Eser hakkında geniş bilgi için Bkz. Abdullah, Şeyh Dâvûd, *el-Manhalu's-Sâfi fî Beyâni Rumûz Ehli's-Sûfi*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts, s. 1-30.

²⁵⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 62.

²⁵⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 65.

²⁵⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 61.

²⁵⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 61.

²⁶⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 61.

²⁶¹ Abdullah, Dâvûd, *Vesâye'l-Ebrâr ve Mevâizu'l-Ahyâr*, tsh. H.W.M. Shaghir Abdullah, Penerbitan Hizbi, Perak 1990, s. 2.

Eser, gündelik hayatımızda okunması tavsiye edilen ayet ve hadisleri ihtiva etmekle birlikte tasavvufa dair hikmetli söz ve uygulamaları da içermektedir. Bunun yanında Allah'ı zikretme, O'ndan istiğfar dileme adabı ve Hz. Muhammed'in okuduğu başlıca dualar gibi konulardan da bahsetmektedir. Eser, daha sonra H.W.M. Saghir Abdullah tarafından 9 Zilhicce 1409/12 Temmuz 1989 tarihinde tashih edilmiştir. Malezya Millî kütüphanesi'nde muhafaza edilen nüsha ise MS 589 no.lu olan nüshasıdır.²⁶²

9. *Kenzül-Minen 'alâ Hükmi Ebî Medyen*

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, Şeyh Ebû Medyen (594/1198)'ın eserini Malay diline çevirmiştir. Şeyh Dâvûd, Sultan İbn Sultan Sultan V. Muhammed Raşid Khan döneminde 22 Cemazeyilahir 1328/1 Temmuz 1910 tarihinde bu eserin çevirisini tamamlamıştır.²⁶³

10. *el-Kurbu ilallah*

Bu eser, Zeyneb bt. Şeyh Wan Muhammed Zeyn b. Mustafa'nın ailesi tarafından muhafaza edildiği rivayet etmekle birlikte eser, 1823-1948 yılları arasında bir Patani âlimde bulunduğu iddia edilmiştir.²⁶⁴

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'ye ait olduğu iddia edildiği halde günümüze kadar basılamayan bazı tasavvuf eserler şunlardır: *Risaletü Tariketü's-Şüttâriye ve's-Semâniyye*,²⁶⁵ *İlmi Tasavvuf, Matnu'-Hikem lil Alâme İbn Rûslân ad-Dimaskî*²⁶⁶ gibi eserlerdir.

D. **Siyer, Biyografi ve Tarih ile İlgili Eserleri**

1. *Kıssatü Nebiyyi Yûsuf*

Malay dilinde Hz. Yûsuf (a.s.)'u anlatan ilk eser olduğu iddia edilmiştir. Eserin ilk baskısı, Şeyh Dâvûd'un murislerinden Şeyh Abdullah Dâvûd başta olmak üzere Şeyh Muhammed Nur Dâvûd ve Şeyh Muhammed Dâvûd tarafından Mekke'deki el-Mîriye matbaasında 1330/1911 tarihinde bastırılmıştır. Malezya'nın İslâm Merkezi'nde eserin sayfası tam olmamakla birlikte bir nüshası muhafaza edilmektedir.²⁶⁷

²⁶² Eser hakkında geniş bilgi için Bkz. Abdullah, *Vesâye'l-Ebrâr ve Mevâizu'l-Ahyâr*, s. 1-48.

²⁶³ Abdullah, *Şeyh Dâvûd, Kenzü'l-Minan ala Hükmi Ebî Medyan*, Tsh. H.W.M. Shaghir Abdullah, Khazanah Fatâniye, Kuala Lumpur 1999, s. 102.

²⁶⁴ Masaya, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatoni*, s. 74.

²⁶⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 92.

²⁶⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 87.

²⁶⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 63.

2. *Hikayat Laki-laki yang Salih daripada Bani Ísrael*

Daha yeni gün yüzüne çıkan bu eseri, 19. yüzyılın başında Mekke'deki el-Fetânî Matbaâsı'nda basılan kitaplar arasında yer almıştır.²⁶⁸

3. *Tarih Fetânî*

50 sayfadan oluşan bu küçük risale, Şeyh Dâvûd el-Fetânî, Şeyh fakih Ali b. Wan Muhammed b. Safiyyuddîn tarafından 1600 yılından önce telif edilen bu küçük risaleyi tashih ederek ortaya çıkarmıştır. 1989 yılında H.W.M. Shaghîr Abdullah tarafından bu eseri tekrar günümüz Malay diliyle yazarak Malezya ve Endonezya'da satılmaya başlanmıştır.²⁶⁹

4. *Kifâyetü 'l-Muhtâc fi 'l-Ísrâ ve 'l-Mirâc*

27 sayfadan oluşan bu eser, isrâ ve mirâç hadisesini anlatmakla birlikte eserin kenarında Hz.Muhammed (s.a.v) hakkındaki önemli bazı olayları da ihtiva etmektedir. Şeyh Dâvûd el-Fetânî, Necmeddîn el-Gaytî el-Ískender eş-Şâfi'î'nin *Kisse Mi'râcu'n-Nebî* ve Şihabüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selame el-Kalyûbî (1069/1659)'nin *Şerh Mi'râc Gaybî* adlı eserlerinden istifade ederek Malay diline çevirmiştir.²⁷⁰

Şeyh Dâvûd, bu çalışmayı 27 Muharrem 1224/14 Mart 1809 tarihinde tamamlamıştır.²⁷¹ Malezya İslâm Merkezi'nde eserin M.I. 324, 422, 582, 583, 588, 613, 614 ve 696 no.lu el yazma nüshaları muhafaza edilmektedir.²⁷² 1880 yılından itibaren Mekke'deki kitapçılarda bu eser satıldığı bilinmektedir.²⁷³

Malay dilinde Ísrâ ve mirâç hakkında ilk olduğu iddia edilen bu eser, her Recep ayında Güneydoğu Asya'daki camilerde *Tok guru* (müderis) tarafından okunmaktadır.²⁷⁴

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'ye ait olduğu iddia edildiği halde günümüze kadar basılmayan bazı tarih eserleri ise şunlardır: *Şerhü Mevlidi Şerefi 'l-Enâm*²⁷⁵, *Musavvede*.²⁷⁶

²⁶⁸ Masaya, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatani*, s. 72. Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 63.

²⁶⁹ Abdullah, Dâvûd, *Tarikh Fetânî*, Islamic Culture of Patani Foundation, Patani 2011, s. 28.

²⁷⁰ Abdullah, Dâvûd, *Kifâyetü 'l-Muhtâc fi 'l-Ísrâ ve 'l-Mirâc*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts., s. 25.

²⁷¹ Abdullah, *Kifâyetü 'l-Muhtâc fi 'l-Ísrâ ve 'l-Mirâc*, s. 25.

²⁷² Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 69.

²⁷³ Öz, "Dâvûd el-Fetânî", *DÍA*, İstanbul 1994, IX, 27

²⁷⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 69.

²⁷⁵ Towpik, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, s. 3.

²⁷⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 74.

E. Diğer Eserleri

1. *Keyfiyyetü Hatmi'l-Kur'ân*

Şeyh Dâvûd, bu eserde bizzat hocalarının hatim indirirken neler yaptıklarını ve hangi duaları okuduklarını açıklamakla birlikte teravih-vitir namazlarının duaları, Şüttâriyye ve Samaniye tarikatlarının nasıl dua ettiklerini izah etmiştir. Şeyh Dâvûd bu eseri kelame aldıktan sonra bu esere benzer birçok çalışma yapılmıştır.²⁷⁷

Mekke, Mısır, Türkiye, Bombay ve Güneydoğu Asya matbaâlarında birçok defa basılan bu eser, her basıldığında kitabın müellifi yani Şeyh Dâvûd'un adı zikredilmediği halde bu eser ona ait olduğu kabul edilmiştir. Çünkü bu eserin içinde Şeyh Dâvûd'a ait olan *Kifâyetü Salâtu't-Teravih* adlı eserinden de bahsetmekle birlikte onun talebesi Muhammed Zeynuddin b. Muhammed Badevî Semâvî'nin *Varakatü'l-Kaliletin fî Menâsiki'l-Hâc*'ı da zikretmektedir.²⁷⁸

2. *Tenbîhü'l-Ġafilîn*

Eksik olmakla birlikte orjinal nüshası Malezya'da İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.²⁷⁹

3. *Kifâyetu'l Caviye*

Eserin bir nüshasının Endonezya'nın Riyau eyaletinde oturan bir âlimde bulunduğu rivayet edilmiştir.²⁸⁰

4. *Cihâyetu't-Takâtub*

Bu eser Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da 1970 yılında düzenlenen İslâm'ın Kalkınması adlı kitap fuarında sergilenmiştir.²⁸¹

5. *Taa'lluk bi Kelimeti'l-Îmân*

Tacu'l-Muluğ adlı eserde, *Taa'lluğ bi kalimeti'l-Îmân* adlı eserin Şeyh Dâvûd'a ait olduğu zikredilmiştir. Yalnız bu eser, henüz Malezya'da bulunan İslâmî Kütüphane'nin kitap listesinde kaydedilmemiştir.²⁸²

²⁷⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 63.

²⁷⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 63-64.

²⁷⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 67.

²⁸⁰ Haji Daud, *Shaikh Daud al-Fatani: His biography, Works and Influences in Educational Sistem of Pondok in Kelantan, Malaysia During 1945-2005*, s. 57.

²⁸¹ Masaya, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatoni*, s. 74.

²⁸² Haji Daud, *Shaikh Daud al-Fatani: His biography, Works and Influences in Educational Sistem of Pondok in Kelantan, Malaysia During 1945-2005*, s. 58.

6. *Risâletü Kelebian Besmele*

Bismillah'ın faziletleri, bismillah'ın nasıl okunması gerektiği ve bismillah cümlesinin hesapları vb. konuları içeren bu risalenin, M.I. 303 no.lu el yazma nüshası Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.²⁸³

7. *Risâletü Kelebian Hamdele*

Risâletü Kelebian Besmele'dan sonra yazılan bu risale, Elhamdulillah'ın faziletlerinden söz etmektedir. Malezya İslâm Merkezi'nde M.I. 303 no.lu el yazma nüshası muhafaza edilmektedir.²⁸⁴

8. *el-Behcetü'l-Verdiyye*

Behcetü's-senîyye adlı eseriyle aynı eser olduğu söylenmekle birlikte basıldığı tarih net söylenmemiştir. Yine de 1258/1842 veya 1259/1843 tarihinde basıldığı tahmin edilmiştir.²⁸⁵

9. *Tühfetü'l-İhvân fi nısfı's-Şa'bân*

Hacı Wan Muhammed Shaghir b. Abdullah tarafından muhafaza edilen bu eser, Haziran 1991 tarihinde yeni gün yüzüne çıkmıştır.²⁸⁶

10. *Risaletü Cevap Persualan*

Patani'de karşılaştığı soruları cevaplandığına dair bir eser olduğu nakledilmiştir. Asıl nüsha, Malezya İslâm Merkezi'nde muhafaza edilmektedir.²⁸⁷

11. *Müteallim*

Bu eserin Şeyh Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Fetânî'nin *Miftahu'l Murid fi Ilmu't Tevhid* eseriyle birlikte basıldığı nakledilmiştir. Ayrıca eser, Malezya'nın Pulau Pinang eyaletindeki el-Ma'rif ve Bangkok'taki Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu matbaâlarında da basılmıştır. Eser Mekke'deki el-Maktebe el-Fetânî'ye kütüphanesi'ndeki kitap listesinde yer almıştır.²⁸⁸

12. *Hikâye İmam*²⁸⁹

²⁸³ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 68.

²⁸⁴ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 68.

²⁸⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 87.

²⁸⁶ Masaya, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatani*, s. 86.

²⁸⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 68-69.

²⁸⁸ Haji Daud, *Shaikh Daud al-Fatani: His biography, Works and Influences in Educational Sistem of Pondok in Kelantan, Malaysia During 1945-2005*. s. 63.

²⁸⁹ Towpik, "Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan", *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'NİN *FÜRÛ'UL-MESÂİL VE USÛLÛ'L-VESÂİL* ADLI ESERİ

I.ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'YE KADAR MALAY YARIM-ADASI'NDA FÜRÛ-İ FIKIH

17.yy'ın ikinci yarısına kadar Malay Yarımadası'nda tam bir fıkıh eseri bulunmamaktadır. Bunun başta gelen sebeplerinden biri o dönemde çoğu Malay Müslümanının ana ilgi alanının tasavvuf-felsefe olmasıdır. Ayrıca mahallî müslümanlar arasında ilk dönemlerde yazı geleneği yaygın olmadığı için fıkıh, sözlü olarak öğretilmiştir.²⁹⁰

Malay dünyasında fıkıh konusunda öncü bir eser veren ilk âlim, Şeyh Nûreddin er-Rânîrî (1068/1658) dir. Müslümanın günlük hayatında fikhın büyük önemini bilen er-Rânîrî, Açe sultanlığı'nda şeyhülislâm olarak görev yaptığı zaman ilmihal üslununda ilk kapsamlı eser olan *es-Sirâtü'l-Müstakîm* adlı eserini telif etmiştir.²⁹¹ Fıkıh kurallarının uygulanması hususunda itina gösteren Şeyh Nûreddin er-Rânîrî, *es-Sirâtü'l-Müstakîm*'den bazı bölümleri müstakil birer kitap haline de getirmiştir. Bunların en meşhurları: *Keyfiyetü's-Salâh* ve *Bahsu'n-Nikah*'tır.²⁹² Ayrıca *es-Sirâtü'l-Müstakîm* üzerine tashih çalışmaları da yapılmıştır. Bu bağlamda mezkur kitap üzerine ilk tashih çalışması Şeyh Ahmed el-Fetânî tarafından yapılmıştır.²⁹³ *Sebilü'l-Mühtedîn li't-Tefekkuh fî Emri'd-dîn* adlı eseriyle birlikte neşredilen *es-Sirâtü'l-Müstakîm*, Açe'de 350 yıl boyunca *pondok* okullarında ilmihal kitabı olarak okutulmuştur.²⁹⁴

Malay Yarımadası'nda fıkıh gelişimine katkıda bulunan bir diğer âlim ise Abdürraûf es-Sinkilî (1105/1693)'dir. Açe sultanlığında kâdı makamında görev yapan Abdürraûf bir çok eser telif etmiştir. Şeyh Nurreddin el-Ranirî'nin *es-Sirâtü'l-Müstakîm* adlı eserine zeyl olarak yazılan *Mir'âtü't-Tullâb fî Teshil Ma'rifeti'l-Ahkami'l-Şer'iyye li'l-Meliki'l-Vehhâb* ya da kısa adıyla *Mir'âtü't-Tullâb* adlı eseri Malay dilinde yazılan ikinci önemli Şafîî fıkıh eseridir.²⁹⁵

Şeyh Fakih Celâleddin b. Şeyh Kemâleddin el-Asyî de dönemin meşhur Açeli âlimlerinden biridir. 1153/1740 yılında *Safinetü'l-Hükkâm* adlı eseri telif etmiştir. Eserin

²⁹⁰ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 239.

²⁹¹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 99.; Hooker, *Islamic Law in South-East Asia*, s. 7.; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 226-27.

²⁹² Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 227.

²⁹³ Abdullah, *Wawasan Pemikiran İslam Ulama Asia Tenggara*, I, 20.

²⁹⁴ Göksoy, "Nûreddin er-Rânîrî", *DİA*, XXXIII, 257.

²⁹⁵ Abdullah, *Wawasan Pemikiran İslam Ulama Asia Tenggara*, I, 19.; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 228-229.; Azamat, "Abdürraûf es-Sinkili", *DİA*, I, 294.

mukaddimesinde yetkiyi kötüye kullanan hâkimler için bazı uyarılar yer almaktadır. Bunun yanında eser, alım-satım, nikah, hukukun faydaları ve ferâiz gibi babları da ihtiva etmektedir.²⁹⁶

18.yy ve 19.yy'ın ilk yarısında Malay Yarımadası'nda fıkıh eserlerinin yazılması ve öğretilmesinde katkıda bulunan alimlerden biri de Endonezya'nın güney Kâlimentan'a bağlı Bancarmasin mahallesinden gelen Abdullah b. Muhammed Erşed el-Bencarî (1710-1812)'dir. *Sebîlü'l-Mühmedîn li't-Tefekkuh fî emri'd-dîn* adlı eseri onun fıkıh alanında yazılmış en önemli eserlerden biridir. Abdullah b. Muhammed Erşed bu eseri Bancar Sultanı Tahmidallah'a takdim etmek için 1779 yılında yazmaya başlamış ve 1781'de tamamlamıştır. İki cilt ve yaklaşık beş yüz sayfadan oluşan bu eser, fikhın ibadetle ilgili yönlerini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Eser, 27 Cemazeyilahir 1195/20 Haziran 1781 tarihinde yazılmış olup Malayların pek anlamadığı Açe lehçesinden pek çok kelime ihtiva eden er-Rânîrî'nin *es-Sirâtü'l-Müstakîm* adlı eserinin gözden geçirilmiş bir şerhi gibidir.

Abdullah el-Bencarî, bu eseri telif etme gerekçesini şöyle zikretmiştir. 1193/1778-9 yılında kendisine, Malay dilinde şafî fikhına dair bir eser telif etmesi istenir. Çünkü, Malay Yarımadası'nda ilk fıkıh eseri olan *es-Sirâtü'l-Müstakîm*, Malay dilin Açe lehçesiyle telif edildiği için Açeli olmayan müslümanlar, onu anlamakta çok güçlük çekiyordu. Ayrıca *es-Sirâtü'l-Müstakîm*, geç basıldığı için ifadelerde eksiklikler vardı ve bazı yazılar da silinmeye yüz tutmuştu. Bundan dolayı Şeyh Muhammed Zeyn el-Fetânî bu eseri tekrar gözden geçirdikten sonra Mekke'de yeniden bastırmıştır.²⁹⁷ *es-Sirâtü'l-Müstakîm* ve *Sebîlü'l-mühmedîn* adlı eserler günümüzde halen yaygın olarak okunmaktadır.²⁹⁸

II.ŞEYH DÂVÛD B. ABDULLAH EL-FETÂNÎ'NİN FÜRÛ'UL-MESÂ'İL VE USÛLÜ'L-VESÂ'İL ADLI ESERİ

A. Eserin Telif Edildiği Dönemdeki Siyasi Durum

Uzun bir süredir gurbette yaşayan Şeyh Dâvûd el-Fetânî, 1232/1816-7 yılında *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*'nin telifinden sonra memleket hasretini gidermek için Patani'ye döndüğü söylenmiştir. Yalnız Şeyh Dâvûd'un, vatanına döndüğü zaman Patani ile Tayland arasında anlaşmazlığın ve çatışmaların hüküm sürdüğü bir dönemdi. Bu savaşta Patani müslümanları mağlup olmuştur. Esir düşenlerin bir kısmı da gemiye doldurularak

²⁹⁶ Abdullah, *Wawasan Pemikiran Islam Ulama Asia Tenggara*, I, 19.

²⁹⁷ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 49-50.

²⁹⁸ Abdullah, *Wawasan Pemikiran Islam Ulama Asia Tenggara*, I, 20.; Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 49-50.; Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 229.; Kraus, Werner, "Kelantan/Malezya'daki Süfiler ve Muhalifleri 20. Yüzyılın Başında Ahmediye Karşısı Tartışmalar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Yusuf Öztel, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa 2011, XX, 300.

Bangkok ve civarına yerleştirilmiştir.²⁹⁹ Bunun yanında bir çok Patanili müslüman emniyet açısından Patani'den ayrılıp Hicaz, Malezya ve Singapur gibi ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Şeyh Dâvûd başta olmak üzere Şeyh Hasan b. İshâk el-Fetânî (1280/1863-64), Şeyh Abdülkadir b. Wan Abdurrahim (1280/1863-64), Wan Abdullah (1306/1889), babası Wan Muhammed Amin, Şeyh Abdülkadir b. Wan Abdurrahim (1280/1863-64) gibi Patani'den ayrılanlardandı. Nakledilen bilgiye göre, Şeyh Dâvûd el-Fetânî Endonezya'nın Kalimantan eyaletine bağlı Sambas ilçesine, Hasan b. İshâk el-Fetânî de Terengganu'ya bağlı Besut ilçesine yerleşmiştir.³⁰⁰

Vatanından ayrılıp başka yere göç etmek zorunda kalan Patanili müslümanlar, gittikleri yerlerde tekrar bir araya gelmeye çalışmıştır. Bugünkü, Malezya'nın Kuala Terengganu eyaleti ve Perak eyaletindeki Patani köyü, Pulau Pinang adası, Kuala Kangsar ve Bangkok'daki Patani caddesi gibi yerler, Patanililerin yaşadığı ve bıraktığı izlere örnek olarak gösterilebilir. Buna karşın, savaştan kaçamayan ve Tay askerlerinin eline düşen esirler ise, Bangkok ve civarındaki şehirlere götürülüp yerleştirilmiştir.³⁰¹ Bu uygulama, Tayland'ın iç kısımlarında Müslüman nüfusunun artmasına vesile olmuştur. Daha sonraki dönemlerde, bu Müslümanlar tarafından cami ve dinî okullar yapılmıştır.

Sambas'ta kısa bir sürede kaldıktan sonra tekrar Hicaz'a gitmeye karar veren Şeyh Dâvûd, vefâtına kadar orada kalmıştır. O, Mekke'de bulunduğu dönemde birçok etkinlik yürütmüştür. Örneğin, O, Şeyhü'l-Hac görevini yapmıştır. Bilindiği üzere Malay müslümanlarından ilk defa Şeyhü'l-Hac görevini yapan Şeyh Dâvûd el-Fetânî olmuştur. Şeyh Dâvûd, Malay Yarımadası'ndan gelen hacı adayların, haccını sağlıklı ve doğru bir şekilde eda edebilmesi için haccın hem teorik (nazarî) hem de pratik (amelî) derslerini vermiştir. Aynı şekilde o, Malay Yarımadası'ndan gelen hacı adaylarının da hac ibadetini bilinçli ve huzurlu bir şekilde eda edebilmesi için Medine'de özel bir ev satın almıştır. Şeyh Dâvûd'un vefâtından sonra varisi Şeyh Wan Mûsâ hac organize görevini sürdürmüştür.³⁰²

Şeyh Dâvûd Hac'da üstlendiği bu görev yanında Mescid-i Haram'da hocalık yapmıştır. Şeyh Dâvûd, sadece Malay Yarımadası'ndan gelen hacılara ders vermekle kalmayıp aynı zamanda orada bulunan halka da eğitim vermiştir. Dünyanın dört bir yanında

²⁹⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 102.; Jitmoud, *Chao Thai Muslim*, s. 112-114.

³⁰⁰ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 102.; al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, s. 251-252.

³⁰¹ Jitmoud, *Chao Thai Muslim*, s. 112-114.

³⁰² Yahya, Mohammad Zaini ve diğeri, "Penulisan Fiqh Sheikh Daud al-Fatani", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001, s. 2.

telebelerinin bulunması bunun göstergesidir.³⁰³ Ayrıca o, dinî eserler telif etmiştir. 19.yy'da Güneydoğu Asya'nın en meşhur âlimlerinden biri olan Şeyh Dâvûd, Mekke'de bulunduğu sırada telif ettiği eserlerden bazıları şunlardır: Rebiulevvel 1238/5 Aralık 1822 tarihinde *Keşfü'l-Gumme fî Ahvâli'l-Mevti fî'l-Berzah ve'l-Kiyâme*, 27 Cemazeyilevvel 1239/29 Ocak 1824 tarihinde *Cem'u'l-Fevâ'id ve Cevâhiru'l Kalâid*, 15 Cemazeyilahir 1240/4 şubat 1825'te *Minhâcü'l-Âbidîn ilâ Cenneti Rabbi'l-Âlemîn*, 15 Zilhicce 1242/10 Temmuz 1826-7'de *Münyetü'l-Musallî*, 12 Cemazeyilahir 1244/20 Aralık 1828'de *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, 24 Sefer 1245/25 Ağustos 1829'da *Akâidetü'l-Cevâhir*, 9 Recep 1245/4 Ocak 1830'da *Verdü'z-Zevâhir li Halli'l-Fâz Akdi'l-Cevâhir*, 5 Ramazan 1249/5 Şubat 1834'te *Müzâkeratü'l-İhvân*, 16 Cemazeyilevvel 1252/29 Ağustos 1836'da *el-Cevâhiru's-Seniyye*, 13 Şevval 1252/21 Ocak 1837'de *Sullemu'l-Mübtedî fî ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî ve 1254/1838 ile 1257/1840-1 tarihler arasında Fûrû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*.

Şafîî fıkhnına, Eşari kelâmına vakıf olan ve Şuttariye tarikatına mensup olan Şeyh Dâvûd, Arapçaya hâkim olduğundan dolayı Osmanlı padişahları tarafından kendisine 'el-Âlim el-Allâme el-Arif er-Rabbânî' unvanı verilmiştir. Bu unvanı, *Nusantara* (Malay Dünyası)'da ilk alan kişi Şeyh Dâvûd olduğu kaydedilmiştir.³⁰⁴

Vatanını terketmek zorunda kalan Şeyh Dâvûd, zaman zaman cihada atıfta bulunmuştur. Örneğin, ona dinin tanımı hakkında soru sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Peygamber size ne verdiyse onu alın peygamber size neyi yasakladıysa ondan sakının (*Haşr,59/7*) ayetini zikrettikten sonra bunlar İslâm, ihsân ve imandan ibaret olduğu kanâatına varmıştır. Yine ona göre dinin tanımı: iyilik yapmak, kötülükten sakınmak, namaz, oruç, zekat, hac ve umre ve Allah yolunda cihad etmektir. Bunlardan birini yapmazsa İslâm açısından cahil insanlar gibidir”.³⁰⁵ Burada görüldüğü gibi cihadı, İslâm'ın bir parçası ve İslâm varlığının bir tuğlası olarak görmüştür.

Şeyh Dâvûd'un kanâatına göre İslâmî cihad, İslâm şeriatının uygulandığı bir 'Darû'l-İslâm' inşa edinceye dek çaba sarf etmektir³⁰⁶ ve bundan dolayı bütün müslümanlara bu görevi yerine getirmek farz kılınmıştır.³⁰⁷ Yine Şeyh Dâvûd'a cihâd hakkında sorulduğunda şöyle cevap vermiştir. “Eğer kafirler, Müslüman topraklarını işgal ederse müslümanların kendilerini savunmaları farzdır. Eğer savaşan kişinin gücü yoksa diğer müslüman

³⁰³ Yahya, “Penulisan Fiqh Sheikh Daud al-Fatani”, *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, s. 2.

³⁰⁴ Rahimmula, “Botbat Kong Ulama Patani Nai Aded Kab Kan Pattana Sangkum Kan Suksa Lea Vattanatam Müslim Nai Dindeen Patani”, (The roles of Pattani's Ulama in the past for the development of society, education and Islamic cultures in Pattani), *Rusamilae dergisi*, XIX, sayı. 1, Ocak-Nisan 1998, 11.

³⁰⁵ Abdullah, *Fûrû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*, I, 4-5.

³⁰⁶ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 95.

³⁰⁷ Abdullah, *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, s. 17.; Abdullah, *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*, s. 79.

topraklarına hicret etmesi gerekir. Komşu müslüman ülkelerin de onlara yardım etmeleri gerekir”.³⁰⁸

B. Eserin İçeriği ve Tasnifi

1. Eserin Özellikleri

a. Eserin Yazılış Amacı

Müslümanların eğitimi ve refahı için canını, malını seferber eden Şeyh Dâvûd el-Fetânî, aldığı bütün ilimleri mezc ederek genç nesillere ve müslüman toplumlara aktarmaya çalışmıştır.³⁰⁹ O, Patani’de doğup büyüdüğü ve yurt dışında (Açe ve Hicaz’da) tahsilini tamamlamış biri olduğu için mahallî insanların dinî konularda olan eksiklerini bilen biriydi. Bölgede şimdiye kadar fetva ile ilgili eserler hiç yazılmadığı için bu tür eserlerin yazılmasına ihtiyaç duymuştur. Çünkü insanların sahip oldukları kabiliyet ve imkânlar, onların dinî hüküm ve esaslara ayrıntılı şekilde vâkıf olmalarına ve kendi hayatlarını buna göre düzenlemesine imkân vermez. Bundan dolayı Kur’ân-ı Kerîm’de işaret edildiği gibi “*Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorunuz*”³¹⁰ mealindeki âyet hem toplum hayatında iş bölümünün önemine işaret etmekte, hem de bunun dinî ilimler de dahil olmak üzere her alanda bilgi, ihtisas ve liyakata dayalı şekilde gerçekleşmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.³¹¹

Fürû’ul-Mesâil ve Usûlü’l-Vesâil, mahallî insanların günlük hayatta karşılaştığı dinî sorularına çözüm için bir rehber veya bir yardımcı kaynak olmuştur.³¹² Malay Yarımadası’nda ilk fetva eseri olduğu söylenen *Fürû’ul-Mesâil ve Usûlü’l-Vesâil*, Mahallî müslümanın dini, sosyal ve kültürel hayatında karşılaştığı çeşitli problemlerin çözümünü ortaya koyan yegane eser olmuştur.

Fürû’ul-Mesâil ve Usûlü’l-Vesâil adlı eserin mukaddimesinde de Şeyh Dâvûd bu eserin yazılış gayesi hakkında şunları söylemektedir. “*Müteallimûn ve avam mu’minînin ihtiyaç duyduğu (dinî) meseleleri gidermek için Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed er-Remlî el-Ensârî’nin el-Fetava’r-Remli fî furui’l-fikhi’ş-Şafî ve Şeyh Hüseyin b. Muhammed el-Mahallî’nin Keşfü’l-Lisâm an es’ileti’l-enâm adlı eserlerinden bazı meseleleri seçip derledikten sonra Fürû’ul-Mesâil ve Usûlü’l-Vesâil olarak adlandırdım*”.³¹³

Yukarıda görüldü gibi Şeyh Dâvûd’un bu eserinin yazılış amacı, *müteallimûn* (talebeler) ve *avam mu’minînin* (genel halk)’in ihtiyaç duyduğu ve şüpheye düştüğü dinî

³⁰⁸ Abdullah, *Fürû’ul-Mesâil ve Usûlü’l-Vesâil*, II, 335.

³⁰⁹ Haji Daud, *Shaikh Daud al-Fatani: Chivaprawat Ponnyan lea Ittipon to Satabankarnsuksa Rabob Pondok Nai Rat Kelantan Prated Malaysia Rawang Pi 1945-2005*, s. 70.

³¹⁰ en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7.

³¹¹ Atar, Fahrettin, “Fetva”, *DİA*, İstanbul 1995, XII, 487.

³¹² Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 43..

³¹³ Abdullah, *Fürû’ul-Mesâil ve Usûlü’l-Vesâil*, I, 3

soruları gidermek için kaleme alınmıştır. Çünkü İslâmın kalkınması için genç nesillerin iyi bir şekilde yetiştirilmesi ve toplumun birlik ve beraberliğinin sağlanması şarttır.

b. Eserin Hazırlanmasında Kullanılan Kaynaklar

Şeyh Dâvûd el-Fetânî, kaynaklarını fetvâlarının bir çok yerinde bizzat kendisi zikretmiş, çok azında ise kaynak vermemiştir. Kaynak zikretmediği yerler de çok bilinen ve her kaynakta bulunabilecek meselelerdir. Buna göre Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin kullandığı kaynaklar şunlardır: Şafî mezhebinin önemli fetva eserlerinden kabul edilen Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Ensârî (1004/1596)'nin *el-Fetava'r-Remli fî furui'l-fikhi's-Şafî* adlı eseri ile Hüseyin b. Muhammed el-Mahallî (1170/1756)'nin *Keşfü'l-Lisâm an es'ileti'l-enâm* adlı eseridir.

Şeyh Dâvûd, bunu eserin mukaddimesinde şöyle zikretmektedir. “*Birçok faydalı ve razı olunmuş fûrû' ile ilgili şerî fûrû hükümler, bütün fakîh ve muhakkikin olan Şemsu'l-Mille ve'd-din Şeyh Allâme Muhammed er-Remli'nin Fetava'sı ve Allâme ve muhakkikîn olan Şeyh Hüseyin b. Muhammed el-Mahallî'nin Keşfü'l-Lisâm an es'ileti'l-enâm adlı eserlerinden topladım*”.³¹⁴

İncelediği meselelerde kaynak kullanımına örnek olarak şu gösterilebilir:

Suile Radiyallahü anhü: Ezanı işiten kişinin yakınında cemaati fazla olmayan bir cami bulunursa ve sözkonusu kişi bu camide namaz kılmayıp da cemaati daha fazla olan bir camiye namaz kılmak için gitmesi caiz midir?

Cevap: Bu kişinin cemaati daha fazla olan camiye namaz kılmak için gitmesi caizdir hatta efdâldır.³¹⁵

Suile Radiyallahü anhü: Sehiv secdesi için niyet etmeğe gerek var mı? Eğer gerekiyorsa tahrir tekbiri ile birlikte mi niyet etmek gerekir? yoksa secde ettiğinde niyet etmek mi gerekir? bunun hükmü nedir. Tilavet secdesi için de aynı şey söz konusu mudur?

Cevap: Sehiv secdesi ve tilavet secdesinin, tahrir tekbiri ile bir alakası olmadığı için namazdayken niyet etmesi lazım.³¹⁶

³¹⁴ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 2-3.

³¹⁵ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 58.; er-Remli, Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Hamza, *Fetava'r-Remli fî furui'l-fikhi's-Şafî*, thk. Muhammed Abdüsselam Şahin, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004, s. 71.

³¹⁶ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 87.; er-Remli, *Fetava'r-Remli fî furui'l-fikhi's-Şafî*, s. 109.

Suile Radiyallahü anhü: Falanca âlime denildi ki ramazan ayında vitir namazını kılmak isteyen kişinin teravihten sonra cemaat ile kılması mı yoksa teheccüd namazından sonra münferiden kılması mı daha efdâldır?

Cevap: Âlimlerden nakledildiğine göre, teheccüd namazını kılmak isteyen kişinin vitir namazını tehir ederek teheccütten sonra münferiden kılması teravihten sonra cemaat ile kılmasından daha efdâldır.³¹⁷ Yukarıda bahsedilen örnekler, Şeyh Dâvûd, Şehabeddin Ahmed b. Ahmed er-Remli'nin *Fetava'r-Remli fi furui'l-fikhi's-Şafîi* adlı eserinden atıf yapmıştır. Şeyh Dâvûd, hiçbir yorum, ekleme yapmaksızın kaynakta olduğu gibi aktarmaya çalışmıştır.

Bunun yanında her ne kadar eserin mukaddimesinde İmam Nevevî (676/1277)'nin *Minhâcü't-Tâlibîn* ve Ebû Yahyâ Zekeriyâ el-Ensârî (926/1520)'nin *Fethü'l-vehhâb bi-şerhi menheci't-tullâb* adlı eserlerini zikretmese de eserde zaman zaman bu eserlerden istifade edildiği görülmektedir. Burada da Şeyh Dâvûd, sözkonusu metinleri özetleyerek mahallî halka anlaşılır bir dille aktarmaya çalışmıştır. Örneğin, vakit namazlarında -ister cemaatle ister tek başına olsun- kaza namazlarında, tövbe namazlarında erkeklerin ezan okuyup kamet getirmesi sünnettir. Bayram ve benzeri cemaatle kılınan namazlar için kamet yerine “es-selâtu camiatun” denilir. Kadın cemaatinde ise sadece kamet getirilmesi sünnettir. Ezan okuyan kişinin Müslüman, erkek ve mümeyyiz olması gerekir.³¹⁸

Ancak çok nadir olarak, zikrettiği meselelerin kaynağına yer vermez. Buna misal olarak şu mesele verilebilir:

Suile Radiyallahü anhü: Falanca âlime denildi ki namazın sahih olması için kaç tane şart vardır?

Cevap: Namazın sahih olmasının dokuz şartı vardır:

1. Yakinen veya zann-i galib olarak namaz vaktinin girdiğini bilmek.
2. Kibleye yönelmek.
3. Avret yerini örtmek.
4. Hadesten (cünüblükten ve abdestsizlikten) temiz bulunmak.
5. Namaz kılanın elbisesi, bedeni temiz olmalıdır.
6. Namaz kılanın yer temiz olmalı.
7. Kur'an-ı Kerîm ayeti zikir ve duanın dışındaki sözler terk edilmeli.
8. Orucun bozan şeyleri terk etmek.

³¹⁷ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 93.; er-Remli, *Fetava'r-Remli fi furui'l-fikhi's-Şafîi*, s. 118.

³¹⁸ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 55.; Nevevi, Ebu Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Minhâcü't-talibin ve umdeti'l-müftin fi'l-fikh*, Dârü'l-Kütübî'l-Arabîyyeti'l-Kübra, Kahire 1328/1910-11, s. 8.

9. Yeme ve içmeyi terk etmek.³¹⁹

Suile Radiyallahü anhü: Cenaze namazını kılan kişi secde ayetini işitirse tilâvet secdesi yapması gerekir mi?

Cevap: Cenaze namazını kılan kişi, secde ayetini işittiği an hatta cenaze namazını kıldıktan sonra bile tilâvet secdesi yapması caiz değildir. Çünkü bu esnada secde ayetinin okunması meşru değildir.....³²⁰

Daha önce belirtildiği gibi kaynak belirtilmeyen yerlerde müstensihlerin unutkanlığı veya hatası olabilir. Ayrıca eserdeki bilgilerin kolay bulunabilecek meselelerden olması da bunun bir diğer sebebi olabilir.

c. Eserin Hazırlanmasında Takip Edilen Metot

i. Soru-Cevap Şeklinde Kaleme Alınması

Şeyh Dâvûd el-Fetânî öncelikle, Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Ensârî (1004/1596)'nin *el-Fetava'r-Remli fi furui'l-fikhi's-Şafî* adlı eserinin metodundan hareket ederek "soru-cevap" yolunu kullanmaya devam etmiştir. Yalnız Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil* adlı fetva eserinde mûtat olarak "Suile Radiyallahü anhü" Arapça ibaresi ile başlayan bir soru kısmı, Malaycada 'onun cevabı'anlamına gelen "Maka jawabnya" tabiri ile başlayan bir cevap kısmı bulunur. Bunun yanında bazen fetvanın sonunda "Allâhu a'lem" (Allah en iyi bilendir) ibaresi kullanılır.

Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil'deki fetva metninde genellikle soru kısmı daha ayrıntılı olur. Bu kısım bir veya birden fazla soru içerebilir. Sorulan soruya, "Olur, olmaz, caizdir, caiz değildir" gibi bir iki kelimeyle cevap verildiği gibi, gerektiğinde cevap da tafsile gidilebilmektedir. Bazen sorular birden fazla ise her biri ayrı ayrı ve sıra ile cevaplandırılır. Fetva metninde fetvaya konu olan olayla ilgili kişilerin gerçek adlarına yer verilmez. Örneğin,

Suile Radiyallahü anhü: Sabah namazından sonraki kerâhet vaktinde nafilâ namaz kılmak caiz midir? Vitir namazını kılmayı kendine âdet edinen kimse bu namazı gece kılmayı unutursa sabah namazından sonraki kerâhet vaktinde kılması caiz midir?

Cevap: Sabah ve ikindiden sonraki kerâhet vakitlerinde nafilâ namaz kılmak tahrimen mekruhtur. Vitir namazını kılmayı kendine adet edinen kimse herhangi bir engelden dolayı bu namazı sabah namazından sonraki kerâhet vaktinde kılması caizdir.³²¹

³¹⁹ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 75.; Zekeriyâ el-Ensârî, Ebu Yahya Zeynüddin Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed, *Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1520, I, 48.

³²⁰ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, s. 90-91. Ayrıca bkz. Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab*, I, 55-56.

³²¹ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 53.

Suile Radiyallahü anhü: Kur'an-ı Kerîm dışındaki zikirleri besteleyerek okumak caiz midir? Bu durum Kur'an-ı Kerîm ile kıyaslanabilir mi?

Cevap: Musikiye benzeterек ezanı uzun okumak mekruhtur. Kur'an-ı Kerîmı güzel ses ile okumak haram değildir. Yalnız tecvid kurallarını ihmal edip gereksiz yere uzatma yaparak okumak caiz değildir.³²²

Bunun yanında Şeyh Dâvûd'un, Hüseyin b. Muhammed el-Mahallî (1170/1756)'nin *Keşfü'l-Lisâm an es'ileti'l-enâm* adlı eserindeki "fürû" metodunu kullandığı görülür. Bu metodu, müstakil bir problem içinde hem soru hem de cevabı barındıran inceleme biçimidir. Örneğin,

Fürû: Namaz vakitlerinde uyumayı adet haline getiren kimse, namaz vakti geçmeden önce uyanıp namaz kılacağını zann-i galib ile düşünürse onun uykusu haram değildir. Yalnız eğer kalkamayacağını zannederse onun uykusu haramdır. Ebü'z-Ziya Nureddin Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî ise bu görüşü benimsememektedir.³²³

Fürû: Namazın sahih olması için taharetin tam olması şarttır. Yani beden, elbise ve namaz kılınan yer necasetten temiz olmalıdır. Namazı kıldıktan sonra abdeste niyet edip etmediği konusunda tereddüte düşen kimsenin tekrar namaz kılmasına gerek yoktur. Ancak gusül abdestine niyet edip etmediği hususunda tereddüte düşen kimsenin, gusül aldıktan sonra tekrar namazını iade etmesi gerekir.³²⁴

Fürû: Gücü yetenin namaz için kibleye yönelmesi şarttır. Şiddetli korku halinde ve seferde kılınan nafil namazlarda kibleye yönelmek şart değildir.³²⁵

Fürû: Namaz kılmaya niyetlenen kişi oturarak namaz kıldığında kibleye yöneliyor ancak ayakta kıldığında kibleden başka tarafa yönelirse bu kişinin oturarak namaz kılması caizdir.³²⁶

Ancak kitapta, genelde günlük hayatta karşılaşılan sorular ve bu soruların cevapları bulunduğu gibi; günlük hayatta henüz karşılaşılmayan ya da karşılaşılmaması muhtemel soru ve cevaplar da bulunmaktadır. Deccal'in ortaya çıktığı zaman namaz vakitlerine dair mesele bunu göstermektedir. Deccal'in yer yüzüne çıktığı ilk gün, bir yıllık zamana eşittir. İkinci gün bir ay, üçüncü gün bir haftaya eşittir. Bundan dolayı bir kişi bu zamanlarda beş vakit namaz kılsa kafi olup olmadığı sorulmuş, Şeyh Davud da olmaz diye cevap vermiştir. Bu konudaki açıklaması şöyledir: Deccal'in çıktığı ilk gün, vitir, teravih, akşam, yatsı ve sabah namazları gecenin miktarını takdir edererek kılınmalıdır. Öğle ve ikindi ise gündüzün miktarını takdir

³²² Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 57.

³²³ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 51.

³²⁴ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 51.

³²⁵ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 59.

³²⁶ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 59.

edererek kılınmalıdır. Haccın mikadları, Arafat ve Mina günleri da takdir etmelidir. Kocasının vefât eden kadının iddeti ise güneş doğana kadar olacaktır.³²⁷

Bunun yanında Şeyh Dâvûd, diğer mezheplerle ilgili çıkma ihtimalli olan dinî sorunlara da çözümler getirmiştir. Örneğin,

Suile Radiyallahü anhü: Şafîî olan bir cemaate imam olan bir hanefî namazda kunut duasını okumazsa namazın akabinde bu şafîî cemaatin sehiv secdesi yapması gerekir mi?

Cevap: Şafîî olan cemaatin namazın ardından sehiv secdesi yapması gerekir.³²⁸

Buna benzer bir soru ise; sabah namazında şafîî olan bir cemaat, rüküden önce kunut duası okuyan maliki bir imama tabi olursa ve rükudan sonra kunut duası okumadan secdeye giderse imam selam verdikten sonra sehiv secdesi yapması gerekir mi?

Cevap: Şafîî olan cemaatin, imam selam verdikten sonra kendisi selam vermeden önce sehiv secdesi yapması sünnettir. Çünkü şafîî mezhebine göre, kunut duasını doğru yerde eda edemediği için sehiv secdesi yapması sünnettir.³²⁹

ii. Meçhul Siga Kullanılması

Şeyh Dâvûd, Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed er-Remlî el-Ensârî (1004/1596)'nin *el-Fetava'r-Remli fi furui'l-fikhi's-Şafîî* fetva eserindeki “soru-cevap” üslubunu takip ettiğini daha önce belirtmiştik. *el-Fetava'r-Remli fi furui'l-fikhi's-Şafîî* sadece Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Ensârî'nin verdiği fetvalardan ibarettir. *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il* ise sadece er-Remlî'nin fetvalarını derlemekle kalmayıp zaman zaman İmam Nevevî (676/1277), Ebû Yahyâ Zekeriyâ el-Ensârî (926/1520), İbn Kâsım el-Abbâdî el-Mısırî (944/1586), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Ensârî (1004/1596), Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Ahmed el-Kalyûbî (1069/1659) ve Ebü'z-Ziya Nureddin Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî el-Mısırî (1087/1676)'nin görüşlerini de içermektedir. Bunun için her fetvanın başında Şeyh Dâvûd, onları saygı, rahmet ve şükranla “Suile Radiyallahü anhü” (Allah kendisinden razı olsun filanca âlime soruldu ki) ile başlamıştır. Örneğin,

Suile Radiyallahü anhü: Secde ayetini işiten kişinin tilâvet secdesi yapması şart mıdır? Secde ayetini okuyan kafir ise bunu işiten müslümanın tilâvet secdesi yapması gerekir mi? Herhangi bir yerde secde ayeti tefsir edilirken bunu işiten kişilerin tilâvet secdesi yapmaları gerekir mi?

³²⁷ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 49.

³²⁸ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, s. 86.

³²⁹ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 89.

Cevap: Secde ayetini kasten veya kasti olmayarak işiten kişinin tilâvet secdesi yapması sünnettir. İbn Kâsım el-Abbâdî el-Mısırî ve Şemsüddîn Muhammed er-Remlî'ye göre, secde ayetini okuyan bir kafiri işiten müslümanın tilâvet secdesi yapması caizdir. Secde ayeti tefsir edilirken bunu işiten kişinin tilâvet secdesi yapması caizdir. Ancak namazda olan birinin, namaz dışında secde ayetini okuyan kişinin okuyuşunu işiterek namazın içinde yapılması gerekli bir rükünmüş gibi tilâvet secdesi yapması haramdır.³³⁰

Suile Radiyallahü anhü: Fasık veya musibete uğramış birini gören kişinin kendi haline şükretmek niyetiyle şükür secdesi yapması gerekir mi?

Cevap: Şeyh Şemsüddîn Muhammed er-Remlî'ye göre, kendi halinin başkalarına nazaran daha iyi olduğunu gören kişinin şükür secde yapması caizdir. Şeyhülislâm Zeynuddîn Ebu Yahya Zekerîyya b. Muhammed el-Ensârî (926/1520) de sağlık ve sıhhat içerisinde olan kişinin şükür secdesi yapması gerektiğini söylemiştir.³³¹

Şeyh Dâvûd, “Radiyallahü anhü” ifadesini kullanmasından anlaşıldığına göre, sorulan sorular, kendi döneminde olmayıp daha önceki dönemde karşılaşılmış olan dinî sorunlar ile ilgilidir. Âlimlerin hangi yöntem ile sorun çözdüğünü inceledikten sonra kendi döneminde de aynı sorun varsa eski fetvayı canlandırmaya çalışmıştır.

Şeyh Dâvûd, karşılaştığı bazı meselelerde kendi mezhebine göre fetva verdiği gibi diğer mezhebin fetvalarına da yer vermektedir. Örneğin,

Suile Radiyallahü anhü: Daru'l-Harp'ta kafir iken müslüman olup namaz ve orucun farz olduğunu sonradan öğrenen birinin, kılmamış olduğu namazları ve tutmamış olduğu oruçları kaza etmesi gerekir mi?

Cevap: Kılmadığı namazları ve tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekir. İmam Ebû Hanife ise bu görüşü benimsememektedir.³³²

iii. Tasavvufî Bir Anlatım Kullanılması

Şeyh Dâvûd'un fıkıh problemleri hakkında yorum ve eleştirilerinde zaman zaman tasavvufî unsurlar kullandığı görülmektedir. Örneğin, Namaz (es-Salât) bölümünde huzur-u kalb ve sükütü'l-cevârih gibi kavramlardan bahsedilmektedir.³³³

³³⁰ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 90.

³³¹ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 91-92.

³³² Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 53-54.

³³³ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 73.

Başka bir örnek ise “namaz neden kıyam, rükû, secde ve kırâat’ten müteşekkildir. Bunun hikmeti nedir? Ayrıca daha önceki ümmetlere de namaz farz kılınmış mıydı ve bunun sebebi ve hikmeti nedir?” sorusuna verdiği cevaptır:

Cevap: Bunun hikmetini Allah daha iyi bilir. Ancak namazın kıyam, rükû, secde ve kırâat olarak indirilmesinin sebebi dünyada yaşayan varlıkların hareketine benzetilmiştir. Söz gelimi, ağaçlar kıyama, hayvanlar rükû ve secdeye taş ise oturuşa benzetilmiştir. Allah Teâlâ, bütün insanoğlunun bu tür fiillerini namazda birleştirmiştir. İşte bunun için müslümanın namazı bu dört unsurdan oluşturulmuştur.³³⁴

Daha önceki peygamberler yaptıkları zellelerin kefareti ödemek veyahut Allah’a şükretmek için namaz kılmışlardır. Örneğin, Hz. Âdem’in (a.s.) yeryüzüne indirildiği zaman her tarafın karanlık olduğu ve Hz. Âdem’in bu karanlıktan çok korktuğu söylenmiştir. Fecr-i sadık’ın doğuşunu gören Hz. Âdem (a.s.) iki rekât namaz kılarak Allah’a şükretmiştir. İlk rekâtı karanlıktan aydınlığa kuvuşturduğu için; ikinci rekâtı ise gündüz tekrar ortaya çıktığı için kılmıştır. Öğle namazını ilk kılan kişi ise Hz. İbrâhîm (a.s.)’dir. Hz. İbrâhîm, oğlu İsmâîl (a.s.)’ı, kurban kesmekle emrolunduğu zaman güneşin tam tepeden batıya doğru meylettiği yani öğle namazının vaktinin girdiği zamandı. Hz. İbrâhîm (a.s.), Allah’ın emrini yerine getirdikten sonra O’na şükretmek için dört rekât namaz kılmıştır. İlk rekâtı Allah’ın emrini yerine getirdiği, İkinci rekâtı çocuğu düşünmekten vazgeçebildiği, üçüncü rekâtı Allah’tan af dilediği ve son rekâtı ise ona büyük bir kurban verdiği için kılmıştır. İkinci namazını ilk kılan kişi ise Hz. Yûnus (a.s.)’tur. Hz. Yûnus (a.s.), balığın karnında kaldığı zaman dört karanlık ile karşılaşmıştır. Birincisi kendisinin yaptığı zellenin karanlığı, ikincisi suyun içindeki karanlık, üçüncüsü gecenin karanlığı ve sonuncusu ise balığın içindeki karanlıktır. Hz. Yûnus (a.s.)’un, balığın karnından çıktığı zaman ikinci namazının vaktinin girdiği zamandır. O da bu dört karanlıktan kurtulduğu için dört rekât namaz kılarak Allah’a şükretmiştir. Akşam namazını ilk kılan kişi ise Hz. İsa (a.s.)’dır. Yüce Allah Hz. İsa (a.s.)’yı kendi kavminden kurtardığı zaman güneş batmak üzere idi. Hz. İsa da bu kurtuluştan dolayı üç rekât namaz kılmıştır. İlk rekâtı Allah’tan başka ilah olmadığını, İkinci rekâtı ise annesi hakkındaki iftirayı reddetmeyi ve son rekâtı ise her şeyin Allah’ın tasarrufunda olduğunu beyan etmesidir. Hz. Mûsa (a.s.) da yatsı namazını ilk kılan kişidir. Rivayet edildiğine göre Hz. Mûsa, hanımını, kardeşi Harun (a.s.)’u, düşmanı Firavun’u ve çocuklarını düşündüğünden dolayı üzülmüştür. Yüce Allah, Hz. Musa’nın bu üzüntüsünü gidermiştir. Hz. Musa da Allah’a bundan dolayı şükrederek dört rekât namaz kılmıştır.³³⁵ Başka bir rivayete göre, sabah namazı Hz. Âdem (a.s.)’e, öğle namazı Hz. Dâvûd (a.s.)’a, ikinci Hz. Süleyman (a.s.)’a, akşam Ya’kûb (a.s.)’a ve Yatsı

³³⁴ Abdullah, *Fürû’ul-Mesâ’il ve Usûlü’l-Vesâ’il*, I, 49-50.

³³⁵ Abdullah, *Fürû’ul-Mesâ’il ve Usûlü’l-Vesâ’il*, I, 50.

namazı ise Hz. Yûnus (a.s.)'a indirilmiştir. İşte peygamberlerin peygamberi olan Hz. Muhammed ve ümmetine bütün namazlar birleştirilerek verilmiştir.³³⁶

Şeyh Dâvûd'un fıkıhla ilgili eserlerine baktığımız zaman birçok eserin gerek metni içinde gerekse müstakil bir bölüm olarak tasavvufî konular içermektedir. Aynı şekilde tasavvuf eserlerinde tasavvuf ve fikhî bir arada yoğurularak topluma hizmet etmiştir. Fıkıh-tasavvuf ilişkisinde İmam-ı Gazalî (505/1111)'nin *İhyâu Ulumi'd-din* adlı eserinde benimsediği metotları kullandığını görmekteyiz. Çünkü Şeyh Dâvûd, fıkıh ve tasavvufun birbirlerini tamamlayan iki ilim olduğuna, fikhin olmadığı bir tasavvufun topluma bir fayda vermeyeceğine inanıyordu. *el-Manhalu's-Sâfi fi bayâni ramzi Ahli's-sûfi* olmak üzere *Minhâcü'l-Âbidîn*, *Kenzü'l-Minen*, *Cem'u'l-fevâ'id* ve *Cavahiru'l Kalâid*, vb. eserleri bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.³³⁷

iv. Kitabında Akaid-Kelam Hakkında Daha Fazla Bilgi Vermek İçin Kitabın Hâmişine Bir Başka Eser Ekleme

Şeyh Dâvûd'un fıkıh eserlerine bakıldığında eserin hâmişi olan iki eser görülmektedir. Birincisi *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb* diğeri ise *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*'dir. *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb*, başlangıçta ibâdet konularını izah etmek amacıyla yazılmıştır. Daha sonra eser, kâmil olması için muâmelât ve ukûbâtta bahseden *Nehcü'l-Râğibîn ve Sübülü'l-Müttakîn* adlı eseri, *Buğyetu't-Tullâb*'ın hâmişi eklenerek neşredilmiştir.³³⁸ *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il* adlı eseri ise bir önceki eserden farklıdır. Şeyh Dâvûd, bu eserin hâmişinde akaid ve kelâm konularından kabir, berzah ve ahirette insanların hâline dair rivayetleri ihtiva eden İmam-ı Süyûtî'(911/1505)'nin *Şerhu's-şudûr bi-şerhi hâli'l-müteveffâ fi'l-kubûr* adlı eseri Malay diline çevirdikten sonra *Keşfü'l-Gumme fi Ahvâli'l-Mevti fi'l-Berzah ve'l-Kiyâme* olarak adlandırmıştır.³³⁹

Keşfü'l-Gumme fi Ahvâli'l-Mevti fi'l-Berzah ve'l-Kiyâme adlı eser kabir ve kabir ahvali ile ilgili rivayetlerden oluşmaktadır. Söz gelimi, kabrin ölüye genişlemesi ve daralması, cennet bahçesi ve cehennem çukuru ve kabir soruları gibi rivayetlerden oluşmaktadır.³⁴⁰

Fıkıhtaki hüsün-kubuh, irade, adalet, fiilere karşılık mükafat-ceza gibi hususların kelâmî konular ile iç içe olduğunu görmekteyiz. İşte burada gösterildiği gibi fıkıh ilminin

³³⁶ Abdullah, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 50.

³³⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 106.; Haji Daud, *Shaikh Daud al-Fatani: His biography works and influences in educational Sistem of Pondok in kelantan, Malaysia During 1945-2005*, s. 77.

³³⁸ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, Dâvûd, *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

³³⁹ Abdullah, Dâvûd, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I, 5-6.

³⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, Dâvûd, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, I-II.

kâmil olabilmesi için kelâm ve akaid konularının da fıkıh ile birlikte işlenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

2. Eserde Yer Alan Kitâb ve Bâb'lar

a. Eserde Yer Alan İbâdet İle İlgili Fikhî Konular

Bu eser, birincisi 274 ikincisi ise 389 sayfaya sahip iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt, akaid ve kelâm konusuyla başlayıp ibâdet konularını ihtiva etmektedir. İkinci cilt ise muâmelât, münâkehât ve ukûbât gibi fikhî konuları içermektedir. *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*'daki ibadetlere dair kitâb ve bâbları şöyle zikretmek mümkündür.

i. Temizlik (et-Tahâre: s. 15-49)

Kaplar ve kapların hükmü (İçtihad ve evânî): s. 19-21; Hadesin sebepleri: s. 21-25; pisliklerin giderilmesi adâbı: s. 25-27; abdest (el-Vudû'): s. 27-31; Meshin meshedilmesi: s. 31-32; Boy abdesti: s. 33-35; s. Necasetin çeşitleri: 35-41; s. Teyemmüm: 41-46; s. Hayz: 46-49.

ii. Namaz (es-Salât: s. 49-150)

Ezân: s. 55-59; Kibleye yönelme (İstikbâl): s. 59-61; Namazın kılınışı: s. 61-75; Namazın sahih olmasının şartları: s. 75-86; Sehih secdesi: s. 86-89; Tilâvet ve şükür secdesi: s. 90-92; Nafile namazı: s. 92-97; Cemaat ile kılınan namaz: s. 98-110; yolculukta namaz: s. 110-114; Cuma namazı: s. 114-127; Korku halinde namaz: s. 127-129; ipek elbise giymenin haram oluşu: s. 129-132; Bayram namazları: s. 132-138; ay ve güneş tutulması namazı (kusûf): s. 138-142; Yağmur isteme namazı (istiskâ) : s. 142-147; Namazı terk edenin cezası: s. 148-150;

iii. Cenaze (el-cenâiz: s. 150-184)

iv. Zekat (ez-Zekât: s. 184-211)

Öşür zekâtı: s. 189-195; altın (ez-Zeheb) ve gümüşün (el-fiddatü) zekâtı: s. 195-200; Maden ve ticaret mallarının zekâtı: s. 200-204; Fıtır sadakası: s. 204-207; Zekât verecek kimsenin şartları: s. 207-208; Zekât verilecek mallar: s. 189-195; Zekâta tâbi mallar ile ilgili meseleler: s. 208-209; Zekâtı henüz vacip olmadan ödeme (Ta'cîlu'z-zekât): s. 209-211.

v. Oruç (es-Savm: s. 211-222)

Nafile oruç: s. 221-222.

vi. İtikâf Mescid: s. 222-225.

vii. Hac ve Umre (el-Hac ve'l-Umre: s. 225-260)

İhrama girme yeri ve zamanı (el-mevâkîf): s. 229-232; İhramlının niyeti: s. 232-233; Haccın farz, vacip ve sünnet olan fiili: s. 233-249; İhramlıya yasaklanan davranışlar: s. 249-258; Bayt-i Harâm'a gitmeyi engellemek (Hasr) ve Fevât (kaçırmak): s. 258-260;

viii. Kurban bayramı (el-Edhâ: s. 260-267)

Akîka kurbanı (nesike): s. 265-267.

- ix. Yiyecekler (At'ime: s. 267-271)
- x. Av (es-Sayd) ve Hayvan kesimi (ez-Zebâih: s. 271-274.)

b. Eserde Yer Alan Muâmelât İle İlgili Fıkhî Konular

- i. Alım-Satım (el-Bey': s. 2-39)

Fâiz (ar-Ribâ): s. 11-14; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ticarete yasakladığı şeyler: s. 14-19; Muhayyerlik (al-Hiyâr): s. 19-27; Kabzdan önce satış: s. 27-31; Tevliye satış (kârsız satış), İştirâk (Ortak), Murâbaha satış (kâr miktarı açıklanan satış), s. 30-31; Ağaç ve ağaç meyvesinin satımı (Bay'u'l-Usul ve's-Simâr): s. 31-35; Akdin keyfiyetinde ihtilaf (İhtilaf fi Keyfiyetü'l-Akdî) : s. 35-37; köle ile ilgili muameleler (Muâmalatu'r-Rakîk): s. 37-39.

- ii. Selemler (es-Selem: s. 39-47)
Ödünç (al-Karz: s. 43-47).
- iii. İpotek (ar-Rahn: s. 47-58)
- iv. İflâs ve netîceleri (et-Teffîs: s. 58-62)

Kısıtlama (al-Hacr): s. 63-67; Taraflar arasındaki anlaşmazlık (as-Sulh): s. 67-71; Senet ve çeklerin cirosu (al-Havâle): s. 71-73; Başkasının üzerindeki vacip bir hakkı üstlenme (ad-Damân): s. 73-76.

- v. Şirket (eş-Şerike: s. 76-79)
- vi. Vekâletler (al-Vekâlet: s. 79-86)
- vii. Bir kimsenin söz ya da fiilini onaylama (al-İkrâr: s. 86-93)
- viii. Eğreti verme (al-'Âriyye: s. 93-97)
- ix. Bir kimsenin izni olmadan malını zapt etmek (al-Gasb: s. 98-104)
- x. Öncelikli alım hakkı (eş-Şüf'a: s. 104-107)
- xi. Kredi (Kırâz: s. 107-110)

Bağ-bahçe ortaklığı (Müsâkât): s. 110-113.

- xii. Kira (al-İcâre: s. 113-118)
- xiii. Ölü bir araziye imar (İhyâ-ı Mevât: s. 118-121)
- xiv. Vakıf (Vakf: s. 121-124)
- xv. Bağış (Hibe: s. 124-126)
- xvi. Kaybolmuş, düşürülmüş mal (Lukata: s. 126-128)
- xvii. Buluntu çocuk (Lakît: s. 128-129)
- xviii. Bir hizmet mukabilinde verilen ücret (Cu'âle: s. 129-131)
- xix. Emanet bırakılan mal (Vedîa: s. 131-134)
- xx. Miras payları (Ferâ'iz: s. 134-149)
- xxi. Vesâyât (Vesiyye: s. 149-161)

c. Eserde Yer Alan Münâkehât İle İlgili Fıkhî Konular

i. Nikâh (en-Nikâh: s. 161-199)

Evlenilmesi haram kılınan kadınlar: s. 181-191; Nikahta hıyâr-ı şart: s. 191-199.

ii. Mehir (Sidâk: s. 199-214)

Kocanın kudreti dahilinde olan hususlarda eşler arasında ayırım yapmadan riayet etme (Kasm) ve kadının kocasına itaat etmemesi (Nüşûz): s. 210-214.

iii. Bir bedel karşılığı boşanma (Hul': s. 214-224)

iv. Boşanma (Talâk: s. 224-247)

v. Eşine geri dönme imkânı sağlayan boşama (Ric'î talâk: s. 227-251)

vi. Kocanın karısına yanaşmamak üzere yemin etmesi (Îlâ': s. 251-252)

vii. Zıhâr: (s. 252-254)

viii. Keffâretler (Keffâret: s. 254-256)

ix. Lanetleşme (Li'ân) ve iftira (Kazf): s. 256-258.

x. 'İddet: s. 258-270.

İstibrâ: s. 267-270.

xi. Radâ': s. 270-275.

xii. Nafakalar (Nafakât): s. 275-294.

d. Eserde Yer Alan Ukûbât İle İlgili Fıkhî Konular

i. Cinâyet: s. 295-310.

ii. Kan bedeli (Diyet): s. 305-307.

Kasâme: s. 307-310.

iii. Ululemr olan kimselere isyan edip bir bölgeyi tahakkümü altına alan kimseler (Buğât: s. 310-312)

iv. Dinden dönmek (Riddet: s. 312-314)

v. Zinâ: s. 314-316.

vi. İftiranın cezası: s. 316-318.

vii. Helâl haram her türlü içecekler (Eşribe): s. 318-322.

viii. Çalma (Sirkat: s. 322-326).

ix. Yol kesicilik (Kat'-ı Tarîk: s. 326-328)

x. Saldırganın hükmü (Ahkâmu'l-Sıyâl: s. 328-335)

xi. Cihâd: s. 335-345.

xii. Yarışma ve ok atıcılığı: s. 345-347.

xiii. İmân: s. 347-356.

xiv. Keffâretin vasıfları: s. 356-357.

xv. Adak (Nezr): s. 357-360.

- xvi. Yargı (Kazâ): s. 360-370.
xvii. Şahitler ve Deliller: s. 370-379.
xviii. Azâd olma ('Itk): s. 379-388.

C. Eserin Patani'deki Şafî Fıkıh Kaynakları Arasındaki Yeri

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin en kapsamlı ve en büyük eserlerinden biri olan *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, Malay Yarımadası'nda okutulan ve kaynak olarak gösteren fıkıh eserlerinden biri olmuştur. Yalnız bu eser ortaya çıkmadan önce Malay Yarımadası'ndaki müslümanlar arasında, Şeyh Nurreddin el-Ranirî tarafından 1054/1644 tarihinde yazılmış olan *es-Sirâtü'l-Müstakîm* adlı eser uzun bir süre fıkıh'ta otorite eser olarak görülmekteydi.³⁴¹ Ancak bu eserin, sadece ibâdet konusunu ihtiva ettiği, kitap, bab, fasıl ve rubu' şeklinde tertip edilmediği söylenmiştir.³⁴²

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin fıkıh eserlerine bakıldığı zaman bütün fûrû fıkıh konularının derlenmesi yerine daha çok bir risale tarzı yazılıp belli bir fûrû fıkıh konusunu ihtiva ettiği görülür. Örneğin, onun ilk fıkıh eseri olan *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*'ı incelendiği zaman sadece nikah, evlenme ve boşanma gibi evlilik ile ilgili konulardan bahsetmektedir.³⁴³ Yine ona dair ikinci risale olan *Ğayetu't-Takrîb fi'l-İrsi ve't-Ta'sîb* de sadece feraiz ve onunla ilgili meseleleri ihtiva etmektedir.³⁴⁴ *Bulûğu'l-Merâm* adlı eseri de şafî mezhebine göre namazda doğru niyetin nasıl olduğunu açıklayan bir eserdir.³⁴⁵ *Ğayetü'l-Merâm fi Keyfiyyeti Edâ Hacce'l-İslâm* adlı risalesinde ise hac ve umre hakkındaki bilgiler toplanmıştır.³⁴⁶ *et-Ta'liku'l-Latîf mimmâ yate'allaku bi Cevâzi Taa'zuri'l-Cum'a* adlı eseri cuma hakkındaki meselelerden söz etmektedir.³⁴⁷ *es-Saydu ve'z-Zebâih* adından da anlaşıldığı üzere, hayvan kesme, hayvanları avlama, kurban çeşitleri ve onlarla ilgili meseleleri içermektedir.³⁴⁸

Şeyh Dâvûd'un bütün fûrû fıkıh konularını içeren ve kitap, bab ve fasıl olarak sistematik bir şekilde tertip edilen eserlerine bakıldığı zaman karşımıza dört eser çıkmaktadır. *Buğyetü't-Tullâb li Mürîdi ma'rîfeti'l-Ahkâm bi's-Savâb* adlı eserinin yazım tarihi belirtilmediği için diğer üç eserini kronolojik olarak zikredecek olursak:

³⁴¹ Abdullah, *Wawasan Pemikiran Islam Ulama Asia Tenggara*, I, 18.; Borhan, "Sumbangan Syeikh Daud Bin Abdullah Al-Fatani Dalam Flqh Al-Mu'amalah: Tumpuan Kepada Furu'al-Masa'il", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Budaya Ilmu*, s. 6-7.

³⁴² Abdullah, *Wawasan Pemikiran Islam Ulama Asia Tenggara*, I, 18-19.

³⁴³ Abdullah, *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

³⁴⁴ Abdullah, *Ğayetu't-Takrîb fi'l-İrsi ve't-Ta'sîb*, Muhammed el-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

³⁴⁵ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 71.

³⁴⁶ Abdullah, *Ğayetü'l-Merâm fi Keyfiyyeti Edâ Hacce'l-İslâm*, Matbaâtu'l-Mirîye, Mekke 1913.

³⁴⁷ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 93.

³⁴⁸ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 58.

1. *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, 12 Cemazeyilahir 1244/20 Aralık 1828.
2. *Fethü'l-Mennân*, 10 Şaban 1330/25 Temmuz 1912.
3. *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*, 1254/1838 tarihinde yazmaya başlamış ve 1257/1840-1 yılında tamamlamıştır.

Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim'in Güneydoğu Asya'da bu alanda sistematik olarak yapılmış ilk çalışma olduğu söylene³⁴⁹ de aslında bu eser, Şeyh Dâvûd'un sadece Şeyh Ahmed b. Muhammed ez-Zâhidî (819/1416-7)'in *Hidâyetü'n-Nâsîh ve Hizbu'l-Fellâh an-Nâyih fi ma'rife Tarîkati'l-Vâdih* adlı eserini Malay diline çevirip muhtevasını zenginleştirdikten sonra telif ettiği bir eserdir.³⁵⁰

Bunun yanında *Fethü'l-Mennân* adlı eseri de Ahmed b. Hüseyin er-Remlî el-Makdisî (844/1440-41)'nin *Safvetü'z-Zübed fimâ'aleyhi'l-mu'temed*'in muhtevasını zenginleştirerek Malay diline çevrilmiş halidir.³⁵¹ Şeyh Dâvûd bu iki eseri de düz anlatım ile yazmıştır.

Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil ise fıkıh konuların kolay anlaşılabilmesi için soru ve cevap şeklinde kaleme alınmıştır. O, bu eseri telif etmek için üç yıl emek harcamış ve bu süre içerisinde -başka şeylerle de meşgul olabileceği düşünülürken- böyle hacimli bir eseri ortaya koymak için oldukça çok zaman ve emek harcadığı anlaşılmaktadır.

Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil'de kullanılan tasnif sisteminin, yeni ihdas edilmiş bir sistemden ziyade, belli bir süreç içerisinde yerleşmiş olduğu ve hatta Şeyh Dâvûd tarafından kabul edilen sistematik bir tasnif tarzı haline geldiği görülmektedir.

Daha sonra Şeyh Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Fetânî, *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*'i esas olarak *Keşfü'l-Lisâm* adlı eseri telif etmiştir. Bu eserin telifini Recep 1307/Ocak 1889 tarihinde tamamlanmıştır. İki ciltten oluşan bu eser, *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*'nin farkı yönleri şöyle özetlemek mümkündür:

1. *Keşfü'l-Lisâm*'da "soru-cevap" metodu kullanmak yerine "fürû" yöntemini kullanmıştır
2. Şeyh Zeynelâbidîn, bu çalışmasını daha anlaşılır kılmak için bizzat eserin kenarına Şeyh Wan Muhammed b. Wan İsmail el-Fetânî (1333/1915)'nin fıkıh eseri olan *Veşâhü'l-Efrâh ve Esbâhü'l-Fellâh*'ı eklemiştir.

Şeyh Zeynelâbidîn'in bu çalışması, kıymet açısından Şeyh Dâvûd'un *Furu'l-Masa'il, Buğyetu't-Tullâb ve Hidâyetü'l-Müte'allim* adlı eserlerine eşdeğer tutulmuştur.³⁵²

³⁴⁹ Abdullah, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, s. 79.

³⁵⁰ Abdullah, *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, s. 3.

³⁵¹ Abdullah, *Fethü'l-Mennân*, s. 3.

³⁵² al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, 65.; Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, 30.

Şeyh Dâvûd'un vefâtından sonra Patani'de fıkıh konusunda önde gelen başka âlim ise Wan Muhammed b. Wan İsmail el-Fetânî (1333/1915)'dir. Şeyh Muhammed, Malay Yarımadası'nda çok önemli bir zat olmakla birlikte yazdıkları eserler sadece dini konularla sınırlı kalmayıp tarih, tıp ve islâm kozmolojisi gibi konularda da eserler telif etmiştir. Onun meşhur fıkıh eserlerin bazıları şunlardır: *Matlau'l-Bedreyn ve Mecmaü'l-Bahreyn*, *Veşâhü'l-Efrâh ve Esbâhü'l-Fellâh* ve *el-Bahru'l-Vâfi ve'l-Nehru's-Safi*.

12 Şaban 1303/16 Mayıs 1886 tarihinde telifi tamamlanan *Matlau'l-Bedreyn ve Mecmaü'l-Bahreyn*, adlı eser kelam-akâid ve fıkıh konularını içermektedir. Eser, ilmihal tarzında yazılmıştır.³⁵³ Ayrıca Malay Yarımadası'nda bugüne kadar en çok okutulan eserlerden biri olmakla birlikte Malezya'nın Johor eyaletindeki dinî okullarda ders kitabı olarak da okutulmuştur.³⁵⁴

22 Zilkade 1312/16 Mayıs 1895 tarihinde telifi tamamlanan *Veşâhü'l-Efrâh ve Esbâhü'l-Fellâh* ise İslâm ve imanın rükünlerini, namazı terk eden kimsenin durumu vb. hususları hadisler ışığında inceleyen bir risâledir.³⁵⁵ Bu eser *Matlau'l-Badrayn ve Mecmaü'l-Bahreyn* adlı eserden sonra Malay Yarımadası'nda en çok satılan eserlerden olmuştur.³⁵⁶

18 Receb 1331/22 Haziran 1913 tarihinde kaleme alınan *el-Bahru'l-Vâfi ve'l-Nehru's-Safi* de Malay dilinde yazılmış en önemli şafii fikhî eserlerden olmuştur. Çünkü eser, çeşitli fûru meselelerine kolay ve anlaşılır çözümler getirmiştir.³⁵⁷

Şeyh Wan Ahmed b. Wan Muhammed Zeyn el-Fetânî (1325/1908) de Şeyh Dâvûd vefâtından sonra en meşhur âlimlerden biri olmuştur. Onun en meşhur fûru fıkıh eserleri *Behcetü'l-Mübtedîn ve Ferhatü'l-Müctedîn* ve *el-Fetâvâ el-Fatâniye*'dir.

Behcetü'l-Mübtedîn ve Ferhatü'l-Müctedîn, kelâma dair konuları ihtiva etmekle birlikte fıkıh bölümlerinden ibadet ve muamelat kısımlarını da ele almaktadır. Şeyh Wan Ahmed 13 Rebiülahir 1310/4 Kasım 1892 tarihinde bu eserin telifini tamamlamıştır.³⁵⁸

el-Fetâvâ el-Fatâniye ise *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil*'i "soru-cevap" metodunu kullanmaktadır. 220 sayfadan oluşan bu eser, Patani başta olmak üzere Kamboçya, Malezya müslümanlarının gündelik hayatta karşılaştığı dinî problemlerini çözebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Şeyh Wan Ahmed, bu eseri 5 Safer 1324/30 Mart 1906 tarihinde telifini bitirmiştir.³⁵⁹

³⁵³ Geniş bilgi için bkz. Wan İsmail, Wan Muhammed el-Fetânî, *Matlau'l-Bedreyn ve Mecmaü'l-Bahreyn*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

³⁵⁴ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, 77.; Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, 32.

³⁵⁵ Wan İsmail, *Veşâhü'l-Efrâh ve Esbâhü'l-Fellâh*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

³⁵⁶ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, 78.; Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, 32.

³⁵⁷ al-Fatani, *Ulama Besar Dari Patani*, 78.

³⁵⁸ Wan Muhammed Zeyn, Wan Ahmed el-Fetânî, *Behcetü'l-Mübtedîn ve Ferhatü'l-Müctedîn*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

³⁵⁹ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, 28.

Görüldüğü gibi Şeyh Dâvûd, daha sonra ki Patani âlimlerini eser telifinde yüreklendirmiştir. O bir öncü, bir yol rehber, bir kılavuz idi. *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil* yazıldıktan sonra Patani eyaletinde buna benzer iki eser daha gün yüzüne çıkarılmıştır. O da Şeyh Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Fetânî'nin *Keşfü'l-Lisâm* ve Şeyh Wan Ahmed b. Wan Muhammed Zeyn el-Fetânî'nin *el-Fetâvâ el-Fetâniye* adlı eserleri olmuştur.

D. Eserin Bölgedeki Müslümanlar İçin İlmî Değeri

Malay Yarımadası'nda -özellikle Patani'de- birçok eğitim kurumunun kurulması ve dinî eğitimin gelişmesi Malay Müslümanların okur-yazarlığını artırmıştır. Bu eğitim kurumları sayesinde bölgede birçok âlim ve yazar yetişmiştir.³⁶⁰

Malay dilinde yazının gelişmeye başladığı ilk yıllarda eserler daha çok risale denen kitapçıklar biçimindeydi. Bu risaleler İslâm'ın temel prensiplerinin yanında şahadet, namaz, zekât ve hac gibi konuları ihtiva etmekteydi. Ancak İslâmiyet Malaylar arasında hâkim olunca, Müslüman âlimler fıkıh, kelâm, tefsir, hadis ve tasavvuf konularında da eserler yazmışlardır.³⁶¹

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil* adlı eserinde Şafî mezhebine göre bütün fûrû fıkıh konuları derlenmiştir. O, Arapça metinlerdeki fikirleri Malay diline aktarmakla yetinmeyip metinlerdeki Arapça fıkıh terimlerini olduğu gibi kullanarak bu terimlerin muhafazasına çalışmıştır.³⁶² Aslında Şeyh Dâvûd'un, eserde Arapça terimleri kullanma gerekçelerinden biri de yetiştirdiği telebelerin merakını arttırmak, Arapça öğrenmelerini ve dinî terimleri tanımalarını sağlamaktır.³⁶³

Kadılık görevini yapan Raca Ali, 28 Zilkade 1274/10 Temmuz 1857 tarihinde bir konuşmasında Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil* adlı eserinin bölgedeki müslümanların karşılaştığı dinî meselelere çözüm üretmek için bir yardımcı kaynak olduğunu söylemiştir. Bu konuşması şöyledir: “Eşi kaybolan kişinin tekrar evlenip evlenemeyeceği hakkındaki fetvaları incelemek için arkadaşlarıma, Şeyh Dâvûd'un *el-Fetava'r-Remli* adlı eserinin Malay diline çevirilmiş hali olan *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil* kitabının var olup olmadığını sordum ve varsa ödünç alıp bir iki gün içinde iade edeceğimi söyledim”.³⁶⁴

³⁶⁰ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 251.

³⁶¹ Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 240.

³⁶² Osman, *Malay Dünyasında İslam Medeniyeti*, s. 241.

³⁶³ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 40.

³⁶⁴ Abdullah, *Wawasan Pemikiran İslam Ulama Asia Tenggara*, VI, 20.

Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil, sadece Patani Müslümanlarının değil Malay Yarımadası'nın çeşitli yerlerinde bulunan müslümanların da istifade ettiği bir başucu kaynağı olmuştur.³⁶⁵

Şeyh Dâvûd ve diğer İslâm âlimlerin bıraktığı fetva, İslâm devlet ve toplumlarının hayat kesitlerini, anlayış ve inançlarını, meselelerini, gelenek-göreneklerini, kültür, bilim seviyesini vb. hususları yazılı tarihten daha somut örneklerle ortaya koymaktadır. Bu sebeple eski fetva kitapları sadece İslâm hukukçuları ile yetinmeyip sosyologlar, kültür, medeniyet ve iktisat tarihi araştırmacıları için de çok önemli birer kaynak niteliğindedir.³⁶⁶

³⁶⁵ Madmarn, *The Pondok & Madrasah in Patani*, s. 49.

³⁶⁶ Atar, "Fetva", *DİA*, XII, 496.

SONUÇ

Geçmişte bir sultanlık olan Patani, müslümanların bugün yoğun olarak yaşadığı Tayland'ın güney bölgesinin doğu sahilinde yer alan bir şehirdir. Malezya ve Endonezya'daki müslümanlarla aynı ırka sahip olan Patanili Müslümanlar, kültürel, siyasi vb. hususlarda da müşterek özellikler taşımaktadır.

Ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmeyen Patani sultanlığı'nın 2.yy başlarında Langkasuka devletinin kontrolü altında olduğu ve doğu sahil ülkelerin ticarî sorumluluğunu üstlenen bir transit liman olduğu rivayet edilmektedir. Patani'ye İslâmiyetin ne zaman girdiği de kesin olarak bilinmemektedir. Fakat bazı kaynaklar 10.yy veya 12.yy'ın sonlarına doğru İslâmiyetin burada yayıldığına işaret etmektedir. 12.yy'ın sonlarına doğru Arap ve Hintli Müslüman tüccarlar Patani'nin ticaret merkezlerine yerleşip buranın yerli halkı ile evlilikler yapmıştır. Tüm bunlar Patani'de müslüman toplumun çekirdeğini oluşturmuştur. 1457 yılında Patani Kraliyet ailesinin müslüman olmasıyla birlikte İslâmiyet bölgede kalıcı şekilde yerleşmiştir. Kralın müslüman olmasıyla devlet ricali ve halkı da İslâmiyete adım adım girmeye başlamıştır. Fıkıh öğrenim ve öğretimi bu süreçte başladığı söylene bile mahallî müslümanlar arasında ilk dönemlerde yazı geleneği yaygın olmadığı için fıkıh, sözlü olarak öğretilmiştir. 18. ve 19. yüzyılda Patani'nin fikhi faaliyetlerin yoğunlaştığı en parlak dönem olduğu ve bu bölgeye mensup meşhur âlimlerden biri de şeyh Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî olduğu rivayet edilmiştir.

Dâvûd b. Abdullah el-Fetânî'nin doğum tarihi hakkında 1133/1720, 1153/1740 ve 1183/1769 olmak üzere üç görüş bulunmaktadır. Aynı şekilde doğum yeri hakkında da Kampung Parik Marhum, Gucir köyü ve Kerisek kasabası olmak üzere üç görüş söz konusudur.

Dâvûd el-Fetânî'nin soy kütüğü incelendiği zaman onun fakih Ali (Datok Andi Maharaya Lela) soyundan geldiği anlaşılmaktadır. Fakih Ali'nin, Hz. Muhammed (s.a.v)'in soyuna dayandığı iddiaları göz önünde bulundurulursa Şeyh Dâvûd'un da Hz. Muhammed (s.a.v)'in neslinden geldiği anlaşılmaktadır.

İlk eğitimini aile fertlerinden alan Dâvûd el-Fetânî, daha sonra Patani'deki Pauhbuk ve Kuala Begok Kerisek Semile *pondok* okullarında okumuştur. Mekke'ye gitmeden evvel Açe'de iki yıl bulunan Dâvûd el-Fetânî, orada tahsilini tamamladıktan sonra Mekke'ye gidip otuz yıl kalmıştır. Aynı zamanda Dâvûd el-Fetânî, Mekke'deki âlimlerden icazet aldıktan sonra Medine'ye gidip beş yıl tahsil görmüştür.

Şeyh Dâvûd, farklı mezhepten birçok hocadan eğitim aldığı halde atalarından beri süren gelen Şafî mezhebine uymaya devam etmiştir. Onun telif ettiği fıkıh eserlerine bakıldığında İmam Nevevî (676/1277), İbn Hacer el-Heytemî (974/1567), Şemsüddîn Muhammed er-Ramlî (1004/1596) gibi Şafî fakihlerin eserlerinden faydalandığı gözlenmektedir.

Şeyh Dâvûd, Mısır'daki büyük Şafî âlimlerinden olan İmam Şarkâvî ile dinî konularda fikir alış verişi yapabilecek bir ilmi konum elde etmiştir. Şeyh Muhammed Ali es-Sanvanî'nin naklettiğine göre, İmam Şarkâvî ile Şeyh Dâvûd itikadî konularda fikir birliği etmiş, 'Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat' olan İmam Eşari'nin görüşlerini benimsemiştir.

Şüttariye tarikatına intisap eden Dâvûd el-Fetânî, bu tarikatın gerek teorik (nazarî) gerekse pratik (amelî) yönünü el-Ârif-i Billâh Seyyid Şeyh Muhammed Es'ad b. Şeyh Muhammed Said Tâhir'den almıştır.

Bir Patani fakîhi, mutasavvıfı, mütekellimi ve tarihçisi olan Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin eserlerine baktığımız zaman toplumdaki insanların temel dinî bilgilere sahip olması için çokça çaba sarf ettiği görülmektedir. Çünkü o günkü şartlara göre, Patanili Müslümanlar, henüz temel dinî bilgilere sahip değildiler. Bunun en temel nedenlerinden biri, müslümanların hala Hinduizm ve Budizm'den gelen ibadet ve kültürel öğelerden kopamamış olmalarıydı. Şeyh Dâvûd de itikadın, İslâmın olmazsa olmaz temel unsurlarından biri olduğunu vurgulamıştır. Şeyh Davud'a göre kişi İslâm itikadını benimseyip ona göre yaşamaya çalışmalı, gündelik hayatını hep Allah rızasını kazanmak için sarfetmelidir. Bu doğrultuda kendisi de Allah rızasını kazanmak için karşılık beklemeden insanlara ders vermiş, eser telif etmiş ve kitap tercümesinde bulunmuştur.

Malay müslümanları için çok değerli bir miras sayılabilecek Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin eserleri, 99 veya 101 tane olduğu iddia edilse de günümüze ancak az bir kısmı ulaşabilmiştir.

Kabri Taif'te bulunan Şeyh Dâvûd'un vefat tarihi ihtilaflıdır. Cenâb-ı Hak şefââtına nâil eylesin.

Bu çalışmamızda eserin birçok yönden önemli olduğunu ve günümüzün dini, sosyal, kültürel hayatına çeşitli açılardan ışık tuttuğunu ortaya koymaya çalıştık. Klasik Şafî fıkıh eserlerinde bulunan konular bu eserde de mevcuttur. Eserdeki konular klasik fetva eserlerindeki metoda uygun olarak kaleme alınmıştır.

Şeyh Dâvûd el-Fetânî'nin *Fürû'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil* adlı fetva eserini Şeyh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Ensârî (1004/1596)'nin *el-Fetava'r-Remli fi furui'l-fikhi's-Şafî*, Hüseyin b. Muhammed el-Mahallî (1170/1756)'nin *Keşfü'l-Lisâm an es'ileti'l-enâm*, İmam Nevevî (676/1277)'nin *Minhâcü't-Tâlibîn*, Ebû Yahyâ Zekeriyâ el-Ensârî (926/1520)'nin *Fethü'l-vehhâb bi-şerhi menheci't-tullâb* adlı eserleri gibi temel kaynaklardan istifade ederek kaleme almıştır. Bu tür klasik kaynaklara dayanarak telifte

bulunmak onun ilmi bir özelliğidir. Ancak çok nadir olarak incelediği meselelerin kaynağına işaret eder. Bu durum da müstensihlerin unutkanlığı veya hatasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca mezkur meselelerin kolay bulunabilecek konular olması da bunun bir diğer sebebi olabilir.

Telif edildiği dönemdeki ortam göz önünde bulundurulacak olursa eserde çok sade ve halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır. Eserin mukaddimesinde belirtildiği gibi bu eser talebe ve avam halka hizmet etmek maksadıyla yazılmıştır. Şeyh Dâvûd da onların din bilgisini, dil ve yaş seviyesini göz önünde bulundurarak bu eseri telif etmiştir. Ayrıca Şeyh Dâvûd, zor olan ve nadiren kullanılan fıkıh terminolojisinin anlaşılması için örnekler vererek terminolojiyi halkın zihnine yaklaştırmaya çalışmıştır.

Eserin içinde tasavvufî sözler kullanılması, eserin kenarına da kelam-akaide dair meseleleri işlemesi onun ayrı bir özelliği olmuştur. Burada anlaşıldığına göre, fıkıh ilminin kâmil olabilmesi için kelâm ve tasavvuf konularının da fıkıh ile birlikte işlenmesi gerekir. Şeyh Dâvûd'un bu metodu sık sık kullandığını bizzat eserlerinde görmekteyiz.

Verdiği hükümlerde, İslâm'ın ruhuna ve temel prensiplerine aykırı özellikler görülmemektedir. Bu onun hem temel İslâm kültürünü hazmettiğini, hem de fûrû fikha oldukça iyi vakıf olduğuna bir işarettir. Zaten Şeyhü'l-Hac adıyla zikredilmesi de onun bu özelliğini göstermektedir.

Şeyh Dâvûd, Şafîî olması hasebiyle verdiği fetvaları bu mezhebin usûlüne göre şekillendirmiştir. Bazen diğer mezheplerin görüşlerine de temas etmektedir.

Şeyh Dâvûd'un vefatından sonra bıraktığı en önemli etkilerden biri kendinden sonraki Patani âlimlerini eser telifinde yüreklendirmesidir. Onun vefâtından sonra Patani eyaletinde iki önemli eser daha ortaya çıkmıştır. Bunlar Şeyh Zeynelâbidîn b. Muhammed el-Fetânî'nin *Keşfü'l-Lisâm* ve Şeyh Wan Ahmed b. Wan Muhammed Zeyn el-Fetânî'nin *el-Fetâvâ el-Fetâniye* adlı eserleridir.

18.yy'da telif edilen bu eseri günümüz insanın daha iyi anlaması ve daha çok kimsenin kendisinden istifade etmesi için sadeleştirilmesi gerektiği kanâatindeyim. Çünkü o günkü şartlara göre Şeyh Dâvûd'un kullandığı dil sade ve anlaşılır olabilir. Ancak 21.yy'da yaşayan biri bunu anlamakta oldukça güçlük çekebilir.

BİBLİOGRAFYA

Abdullah, Dâvûd, *el-Behcetü'l-Merdîyye*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Buğyetu't-Tullâb li Mürîdi ma'rifeti'l-Ahkâm bi's-Savâb*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Cem'u'l-Fevâ'id ve Cavâhiru'l Kalâid*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *ed-Derrü's-Semîn fî Akâidi'l-Müminîn*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *el-Behcetü's-Senniye*, Khazanah Fathaniyah, Patani 1996.

_____, *el-Cevâhiru's-Seniyye*, Maktaba el-Matbaâ Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *el-Manhalu's-Sâfi fî Beyâni Rumûz Ehli's-Sûfi*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Fethü'l-Mennân, İhya-i Ulûmuddîn*, Pattani ts.

_____, *Fürû'ul-Mesâ'il ve Usûlü'l-Vesâ'il*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Ğayetu't-Takrîb fî'l-İrsi ve't-Ta'sîb*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Ğayetü'l-Merâm fî Keyfiyyeti Edâ Hacce'l-İslâm*, Matbaâtu'l-Mîriye, Mekke 1913.

_____, *Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim*, İhya-i Ulûmuddîn, Patani ts.

_____, *İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Kifâyetü'l-Muhtâc fî'l-İsra ve'l-Mirâc*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

- _____, *Kenzü'l-Minan 'alâ Hükmî Ebî Medyan*, Tsh. H.W.M. Shaghir Abdullah, Khazanah Fatâniye, Kuala Lumpur 1999.
- _____, *Münyetü'l-Müsallî*, Muhammed al-Nahdî ve Auladuhu, Bangkok ts.
- _____, *Sullemu'l-Mübtedî fî ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî*, Muhammed al-Nahdî ve Auladuhu, Bangkok ts.
- _____, *Vesâye'l-Ebrâr ve Mevâizu'l-Ahyâr*, tsh. H.W.M. Shaghir Abdullah, Penerbitan Hizbi, Perak 1990.
- Abdullah, H.W.M. Shaghir, *Syeikh Daud b. Abdullah al-Fatani Ulama' dan Pengarang Terulung Asia Tenggara*, Hisbi Sdn. Bhd., Shah Alam 1990.
- Ahmat, Sharom, Siddique, Sharon (ed.), *Muslim society, Higher Education and Development in Southeast Asia*, Kim Hup Lee Printing Co. Pte. Ltd., Singapore 1987.
- al-Fatani, Ahmad Fathy, *Ulama Besar Dari Patani*, University Kebangsaan Malaysia, Bangi 2002.
- Andaya, Barbara Watson, Andaya Leonard Y., *A History of Malaysia*, Macmillan Education Ltd, Hong Kong 1986.
- Arnold, Sir Thomas Walker, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, Çev. Hasan Gündüzler, Akçağ yayınları, Ankara 1971.
- Arslan, Ahmet Turan, "Malezya'da Din Eğitimi ve Arapça Öğretimi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, sayı: 13-15, İstanbul 1997.
- Atar, Fahrettin, "Fetva", *DİA*, XII, İstanbul 1995.
- Azamat, Nihat, "Abdürraüf es-Sinkili", *DİA*, I, İstanbul 1988.
- Azra, Azyumardi, *The origins of Islamic reformism in Southeast Asia : networks of Malay-Indonesian and Middle Eastern 'Ulama in the Seventeenth and Eighteenth centuries*, Asian studies association of Australia Southeast Asia Publications series, Honolulu 2004.
- Badaruddin, Faudzinaim, "Syeikh Daud al-Fatani Dan Tasavvuf", *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001.

Bashah, Haji Abdulhalim, *Raja Campa & Dinasti Jembal Dalam Patani Besar (Patani, Kelantan Dan Terangganu)*, Pustaka Reka, Kelantan 1994.

Borhan, Joni Tamkin, “Sumbangan Syeikh Daud Bin Abdullah Al-Fatani Dalam Flqh Al-Mu’amalah: Tumpuan Kepada Furu’al-Masa’il”, *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Budaya Ilmu*, Pattani, 19-20 May 2001.

Bougas, Wayne A., *The Kingdom of Pattani, Between Thai and Malay Mandalas*, Universiti Kebangsaan Malaysia Institute of Malay World and Civilisation, Selangor 1994.

Che Daud, Ismail, *Tokok-Tokok Ulama’ Semenanjung Melayu*, Majlis Ugama Islâm dan Adat Istiadat Melayu Kelantan, I, Kota Bharu 1988.

Che Man, W.K., “The Malay-Muslim of Southern Thailand”, *Jimma*, Vol. 6, No. 1, London 1993.

Cici, Recep, “Kûrânî””, *DİA*, XXVI, Ankara 2002.

Cömert, Y. Ziya, *Patani dosyası*, Akabe yayınları, İstanbul 1986.

Çebi, Emrin, *Patani: krallıktan azınlığa*, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul 2006.

er-Remli, Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Hamza, *Fetava’r-Remli fî furui’l-fikhi’ş-Şafiî*, thk. Muhammed Abdüsselam Şahin, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2004.

Göksoy, “Tayland”, *DİA*, XXXX, İstanbul 2011.

Göksoy, İsmail Hakkı, “Nûreddin er-Rânîrî”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007.

Haji Daud, Munady, *Shaikh Daud al-Fatani: Chivaprawat Ponnyan lea İttipon to Satabankarnsuksa Rabob Pondok Nai Rat Kelantan Prated Malaysia Rawang Pi 1945-2005*. (Shaikh Daud al-Fatani: His biography works and influences in educational Sistem of Pondok in kelantan, Malaysia During 1945-2005), basılmamış yüksek lisans tezi, Prince of Songkla University Master of Arts in Islamic Studies, Patani 2006.

Hashim, Rosnani, *Educational Dualism in Malaysia Implications for theory and Practice*, Oxford University Press, New York 1996.

Hatta, Krongchai, *Pravatsart Patani Samai Anacak Boran tung kan Pokklung Ced Hua Muang*, (Pattani’s History during the ancient kingdom to 7 administrative states period), Prince of Songkhla University, Patani 2007.

Hooker, M.B, *İslâmic Law in South-East Asia*, Koon Wah Printing Ptc. Ltd., Singapore 1953.

Jitmoud, Sawvane, Klum Chat Phan, *Chao Thai Muslim*, Kong Thun Singaru Chira Amphorn, Bangkok 1988.

Kaewdang, Rung, *Thasana Khati Kong Tokkru To-karn Prabprung Ponok Pen Rongrianrat Sonsassana İslâm*, (The Attitudes of To-Kru in Improving Pondok to be Islam Private Schools), basılmamış yüksekisans tezi, National Institute of Development Administration Graduate School, Bangkok 1968.

Kösebalaban, Hasan T., *Güneydoğu Asya'da İslâm ve siyaset*, İlke Yayıncılık, İstanbul 1997.

Kraus, Werner, “Kelantan/Malezya'daki Sûfiler ve Muhalifleri 20. Yüzyılın Başında Ahmediye Karşıtı Tartışmalar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Yusuf Öztel, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, XX, Bursa 2011.

Lubis, H.M. Bukhari, “Hamza Fansûrî”, *DİA*, XV, İstanbul 1997.

Madmarn, Hasan, *The Pondok & Madrasah in Patani*, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi 1999.

Madmarn, Hasan, *Traditional Muslim Institutions in Southern Thailand: A critical Study of İslâm ic Education and Arabic Influence in The Pondok and Madrasah System of Pattani*, Doktor tezi, The University of Utah, Department of Languages and Literature, 1990.

Masaya, Doroseh, *Thoughts and Role on Education of Syeikh Daud bin Abdullah al-Fatoni*, basılmamış yüksekisans tezi, Prince of Songkla University Master of Arts in Islamic Studies, Patani 2010.

Ministry of Foreign Affairs, *İslâm in Thailand*, Thai Government, Bangkok 1976.

Mohammad, Syeikh Faqih Ali, *Tarikh Patani*, İslâmîc culture of Patani Foundation, Pattani 2011.

Muhammed, Muhammed Nur, *Kifâyetu'l-Mübtedî*, Maktaba el-Matbaâ Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok 1933.

Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Minhacü't-talibin ve umdeti'l-müftin fi'l-fikh*, Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Kübra, Kahire 1328/1910-11.

Osman, Mohd. Taib (ed.), *Malay Dünyasında İslâm Medeniyeti*, Ali Çaksu (çev.), Yıldız Matbaacılık, İstanbul 2000.

Öz, Mustafa, “Dâvûd el-Fetânî”, *DİA*, IX, İstanbul 1994.

Prachonpachanuk, Prakit, *Kan Prapprung lea Songserm Pondok Haypen Rongrenrad Son Sasana İslâm*, (The Improvement and Promotion of The Pondok To Private İslâm School), basılmamış yüksekisans tezi, Chulalongkorn University Department of Government Graduat School, Bangkok 1973.

Prachum Pong Sawadarn, Phak Thi 3, *Phong Sawadarn Muang Pattani*, (Chronological order No. III.: History of Pattani), Ongkarn Kurusapha, Bangkok 1963.

Rahimmula, Peerayot, “Botbat Kong Ulama Patani Nai Aded Kab Kan Pattana Sangkum Kan Suksa Lea Vattanatam Müslim Nai Dindeen Patani”, (The roles of Pattani’s Ulama in the past for the development of society, education and Islamic cultures in Pattani), *Rusamilae dergisi*, XIX, sayı. 1, Ocak–Nisan 1998.

_____, *Pattanakarn Pravittisart Rac-anacak Melayu Patani Tangtee AD. 1350-1909 lea Kan Kevma kong İslâm Nai Pumipak Patani*, (The historical development of the Kingdom of Pattani since 1350-1909 and the arrival of Islam in this region), Prince of Songkla University, Pattani 2000.

Roff, William R., *Studies on İslâm and society in Southeast Asia*, Nus Press, Singapore 2009.

Syukri, İbrahim, “Pravatsart Racha-anacak Melayu Patani”, (History Malay Kingdom Patani), Hasan Madmarn, Muhammad Saki Cheha (çev.), O. S. Printing House, Bangkok 2006.

Teeuw, Andries and David K. Wyatt, *Hikayet Pattani*, Martinus Nijhoff, The Hague 1970.

Thompson, Virginia, M.B. Hooker, “Jawi Literature in Patani: The maintenance of a Tradition”, *JMBRAS*, Vol. 61, No. 1, Kuala Lumpur 1988.

Towpik, Hadenan, “Beberapa Sumbangan Syeikh Daud al-Fatânî Dalam Sistem Pengajian Pondok di Kelantan”, *Seminar Keintelektualan Islam, anjuran Pusat Pemikiran dan Kefahaman Islam*, Kelantan, 31 Mayıs-1 Haziran 2011.

Wan İsmail, Wan Muhammed, *Matla‘ al-Badrayn ve Macma‘ al-Bahrayn*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

_____, *Veşâhü’l-Afrâh ve İsbâhu’l-Fallâh*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

Wan Muhammed Zeyn, Wan Ahmed el-Fetânî, *Behcetü’l-Mübtedîn ve Ferhatü’l-Müctedîn*, Muhammed en-Nahdî ve Avlâduhu, Bangkok ts.

Wongthes, Sujit, *Rat Patani Nai Srivichai Kuvkeakua Rat Sukothai Nai Pravatsart*, (Pattani State in Srivijaya older than Sukhothai State in the history), Matichon, 3. Baskı, Bangkok 2004.

Yahya, Mohammad Zaini ve diğeri, “Penulisan Fiqh Sheikh Daud al-Fatani”, *Nadwah Ulama Nusantara I: Peranan dan Sumbangan Ulama Patani Ulama Pencetus Ilmu*, Pattani, 19-20 Mayıs 2001.

Yılmaz, Hüseyin, *Camilerin eğitim fonksiyonu*, Dem yayınları, İstanbul 2005.

Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebu Yahya Zeynüddin Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed, *Fethü’l-Vehhab bi-Şerhi Menheci’t-Tullab*, Dârü’l-Ma’rife, I., Beyrut 1520.

Zon, Khadijah, *Pendidikan Dualistik di Kalangan Orang-orang Melayu: Satu Kajian perbandingan Mengenai Matlamat, Falsafah serta Masalah-masalah Intrinsik dalam pendidikan*, basılmamış doktora tezi, Universiti Kebangsaan Malaysia, Selangor 1988.

İnternetten Kaynaklar

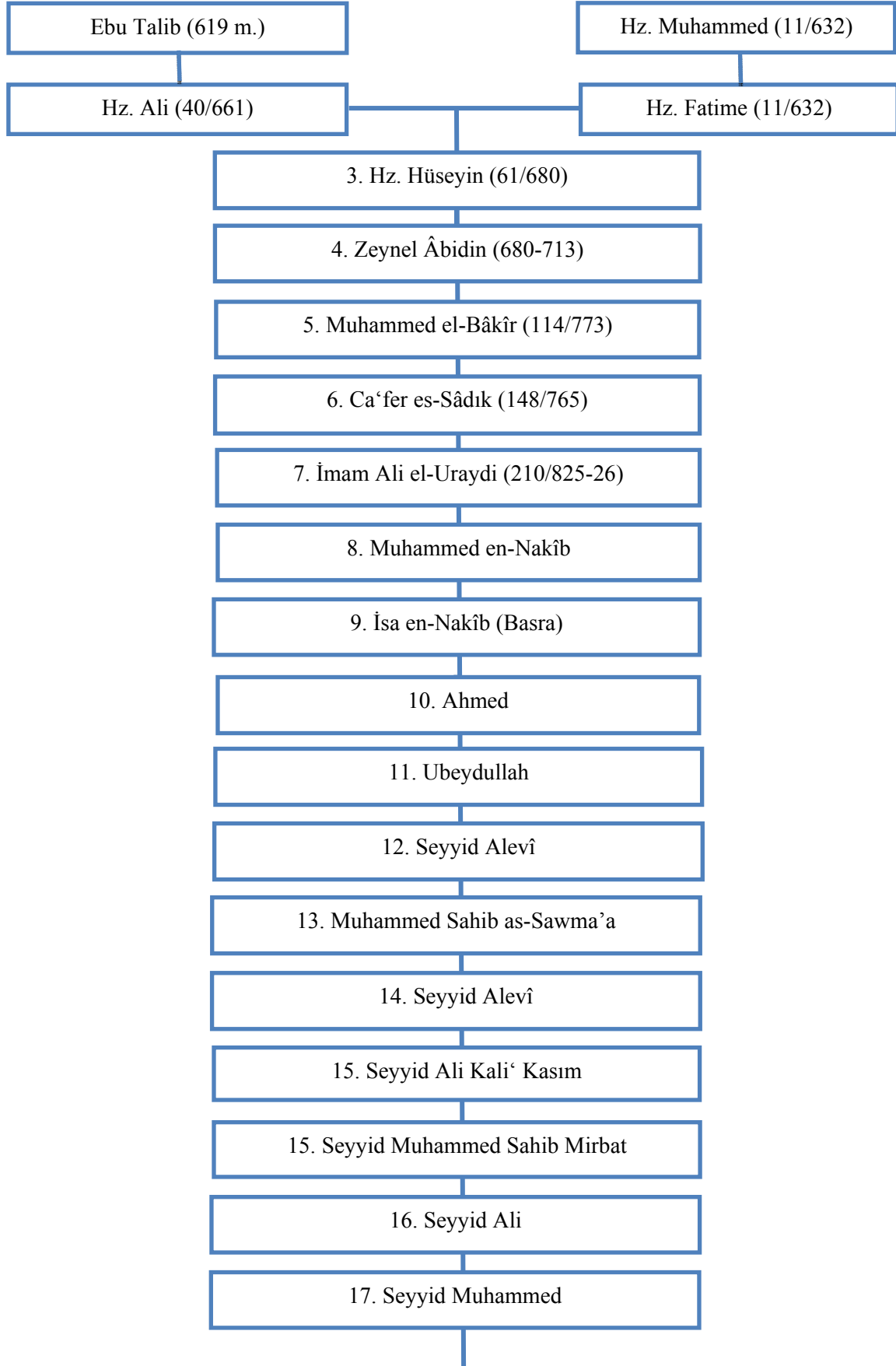
<http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad76/jungwad76.htm> (30.10.11)

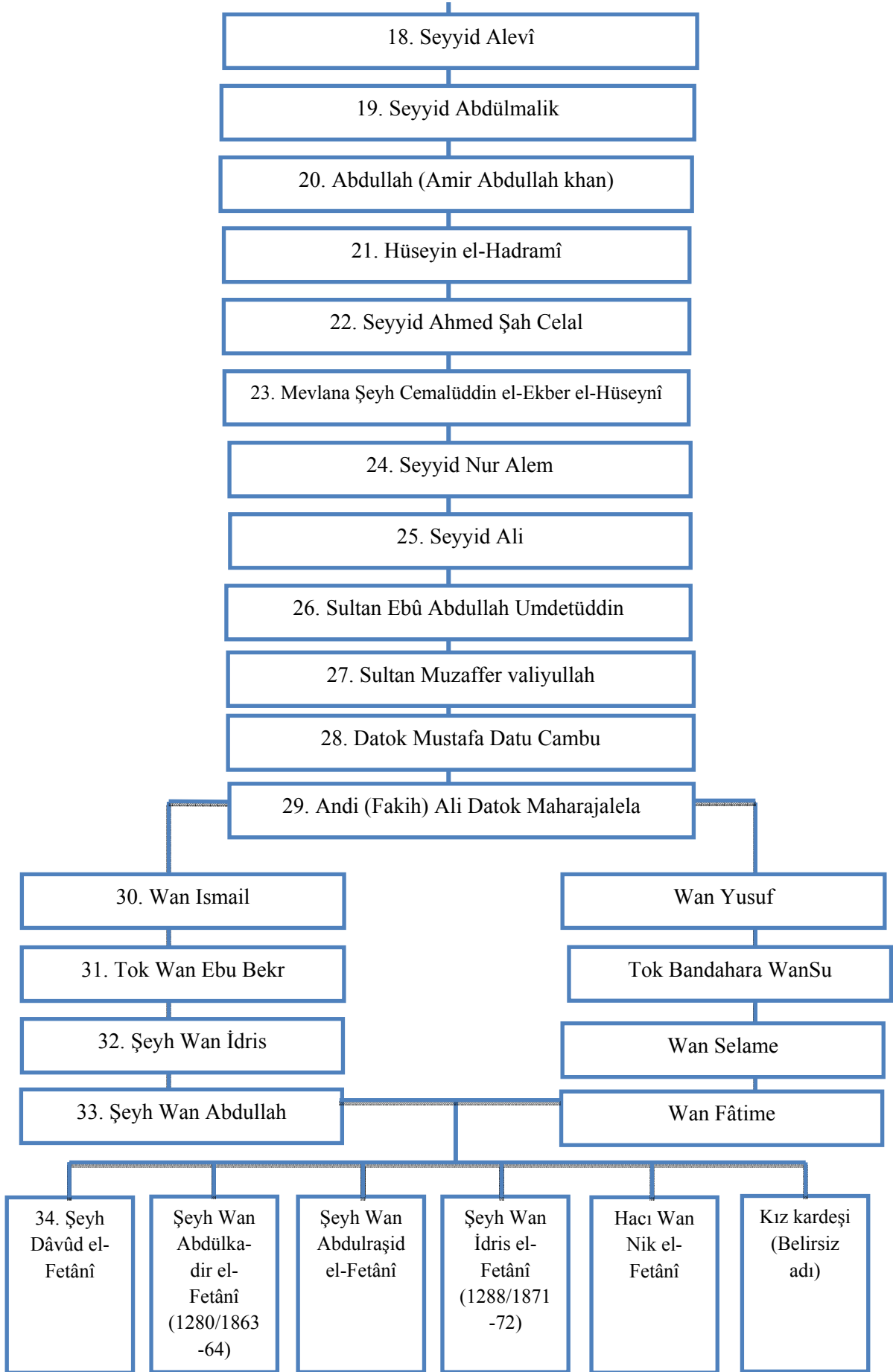
http://travellinginindonesia.com/wp-content/uploads/2011/10/map.21_BEACHES_RS.gif

Narongraksakhet, İbrahim, <http://albasra1.multiply.com/journal/item/5> (22.02.2012)

EKLER

ŞEYH DÂVÛD EL-FETÂNÎ'NİN SOY AĞACI

KRONOLOJİK OLARAK ŞEYH DÂVÛD EL-FETÂNÎ'NİN ESERLERİ

No.	Eserin adı	Telif Tarihi	Eserin türü
1	<i>Kifâyetü'l-Muhtâc</i>	27 Muharrem 1224/14 Mart 1809	Siyer
2	<i>İdâhu'l-Bâb li Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb</i>	9 Rebiulevvel 1224/24 Nisan 1809	Fürü fıkıh
3	<i>Ğayetu't-Takrîb fi'l-İrsi ve't-Ta'sîb</i>	5 Safer 1226/1 Mart 1881	Fürü fıkıh
4	<i>Nehcü'l-Râğîbîn ve Sübülü'l-Müttakîn</i> 2cilt bakmalı	1226/1811-12	Fürü fıkıh
5	<i>Bulûğu'l-Merâm</i>	1227/1812	Fürü fıkıh
6	<i>Ğayetü'l-Merâm fi Keyfiyyeti Edâ Hacce'l-İslâm</i>	5 Zilkade 1229/19 Ekim 1814	Fürü fıkıh
7	<i>ed-Derrü's-Semîn fi Akâidi'l-Müminîn</i>	17 Şevval 1232/30 Ağustos 1816-7	Kelâm
8	<i>İlmi Tasavvuf</i>	15 Ramazan 1233/ 19 Temmuz 1818	Tasavvuf
9	<i>Keşfü'l-Gumme fi Ahvâli'l-Mevti fi'l-Berzah ve'l-Kıyâme</i>	20 Rebiulevvel 1238/5 Aralık 1822	Kelâm
10	<i>Cem'u'l-Fevâ'id ve Cevâhiru'l Kalâid</i>	27 Cemazeyilevvel 1239/29 Ocak 1824	Tasavvuf
11	<i>Kenzü'l-Minen 'alâ Hikemi Ebî Medyen</i>	23 Rabiulahir 1240/ 15 Aralık 1824	Tasavvuf
12	<i>Minhâcü'l-Âbidîn ilâ Cenneti Rabbi'l-Âlemîn</i>	15 Cemazeyilahir 1240/4 şubat 1825	Tasavvuf
13	<i>Münyetü'l-Musallî</i>	15 Zilhicce 1242/10 Temmuz 1826-7	Fürü fıkıh
14	<i>Hidâyetü'l-Müte'allim ve Umdetu'l-Mu'allim</i>	12 Cemazeyilahir 1244/20 Aralık 1828	Fürü fıkıh
15	<i>Akîdetü'l-Cevâhir</i>	24 Sefer 1245/25 Ağustos 1829	Kelâm
16	<i>Verdü'z-Zevâhir li Halli'l-Fâz Akdi'l-Cevâhir</i>	24 Safer 1245-9 Recep 1245/25 Ağustos 1829-4 Ocak 1830	Kelâm
17	<i>Verdü'z-Zevâhir</i>	9 Recep 1245/4 Ocak 1830	Kelâm
18	<i>Fethü'l-Mennân</i>	1249/1833	Fürü fıkıh
19	<i>Müzâkeratü'l-İhvân</i>	25 Ramazan 1249/5 Şubat 1834	Tasavvuf
20	<i>el-Cevâhiru's-Seniyye</i>	16 Cemazeyilevvel 1252/29 Ağustos 1836	Fürü fıkıh
21	<i>Sullemu'l-Mübtedî fi ma'rifeti Tarîki'l-Muhtedî</i>	13 Şevval 1252/21 Ocak 1837	Fürü fıkıh
22	<i>Fürü'ul-Mesâil ve Usûlü'l-Vesâil</i>	1257/1840-1	Fürü fıkıh
23	<i>el-Behcetü's-Senniye</i>	1253/183-8	Kelâm
24	<i>el-Behcetü'l-Verdiyye</i>	1258/1842	-
25	<i>el-Behcetü'l-Merdîyye</i>	14 Şevval 1259/7 Kasım 1843	Fürü fıkıh